

TRANSILVANIA

An. LII. Ian.—Febr. 1921 Nr. 1—2.

CUPRINSUL :

	Pagina
<i>Carmina Veris.</i> : Rândunelele, Inviere, Dimineața, (poezii) de <i>(I. U. Soricu)</i>	1
<i>Vasile Pârvan</i> : Probleme de archeologie în România	4
<i>Aurel Contrea</i> : În țara lui D'Annunzio	14
<i>Cronicar</i> : În amintirea victimelor dela Senat	15
<i>Iustin Ilieșiu</i> : Apus de soare (Din nemțește) (poezie)	21
*. Discursul episcopului Radu rostit la adun. gen. a »Asociațiunii» din Oradea-mare în 17 Oct. 1920	22
<i>Vintilă Russu Șirianu</i> : Dimineață (poezie)	25
<i>I. G.</i> : Urmările economice ale păcii	26
<i>Ioan Georgescu</i> : Satul meu (fragment)	43
<i>Iustin Ilieșiu</i> : Sfârșit (poezie)	50
<i>Mircea R. Șirianu</i> : Memorii	51
<i>Aurelia Pop</i> : Meditații	54
<i>Vladimir Ghidionescu</i> : Rolul social al învățatorimeii noastre	56
<i>T. Murășanu</i> : Strofe (poezie)	61
<i>George Ponetti</i> : Strengărița vrăjitoare (După Heine) (poezie)	61
<i>Marin Ștefănescu</i> : Pentru înțelegerea Filozofiei	62
<i>T. Murășanu</i> : Doină (motiv popular, poezie)	73
<i>G. Bogdan-Duică</i> : Poetul G. Crupenschi	74
<i>G. Crupenschi</i> : Muma la mormântul fiului său	75
„ Crucea (Imitație din Lamartine)	77
„ Bolnavul (tălmăcire dela A. Cheiner)	79
<i>V. Bogrea</i> : Pagini actuale din literatura antică. Un discurs democratic-anti-guv. sub Nero (trad.)	83
<i>Alexandru</i> : O scrisoare	85
<i>Alexandru P. Arbore</i> : O încercare nouă de caracterizare a romanității limbii noastre	90
<i>Cronică</i>	96
<i>Cărți românești</i>	104
<i>Cărți streine</i>	108
<i>Reviste streine</i>	117
<i>Dela «Asociațiune»</i>	118
<i>Conferințele «Asociațiunii»</i>	121
<i>Despărțământul Cluj al «Asociațiunii»</i>	123
<i>Către despărțământele și agenturile «Asociațiunii», precum și către marele public românesc</i>	123
<i>Bibliografie</i>	124
<i>Reviste</i>	126
<i>Poșta Redacției</i>	126
<i>Anunțuri</i>	127

Director: A. Bârseanu. ✂ Redactor-șef: I. Georgescu.
Redacția și Admin.: »Asociațiunea«, Sibiu, str. Șaguna 6.

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român

Intemeiată la 1861.

Prezident de onoare: M. SA REGELE FERDINAND.

Prezident activ:

Andrei Bârseanu,
membru al „Academiei Române”.

Vice-prezident:

Dr. Vasile Sueiu,
mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș.

Membrii comitetului central:

Ioan Agârbiceanu, publicist,
membru cosp. al «Acad.
Române».

Dr. Nicolae Bălan, mitropolitul
Rom. ort. din Transilvania.

Dr. Victor Bârlea, director de
liceu.

Dr. Ilie Beu, medic.

Dr. Iosif Blaga, dir. de liceu.

Ioan baron Boerliu, general în
pens.

Dr. Vasile Bologa, dir. de liceu.

Dr. Lucian Borcia, avocat.

Dr. Ioan Bunea, dir. de liceu.

Partenie Cosma, dir. de bancă.

Dr. Elie Dăianu, protopop.

Dr. Nic. Drăgan, prof. univers.

Dionisie Florian, general.

Octavian Goga, ministru, mem-
bru al «Acad. Române».

Dr. Ioan Lupaș, prof. univ.,
membru al «Acad. Rom».

Iuliu Marțian, dir. de bancă.

Dr. George Moga, gen.-medic.

Ioan Moța, publicist.

Ioan F. Negruțiu, dir. șc. norm.

Dr. Zenovie Păclișanu, in-
specteur general, membru co-
resp. al «Acad. Române».

Aurel Popescu, comerciant.

G. Poponea, cond. tip. arhid.

Gavril Precup, dir. inv. sec.

Dr. George Preda, medic.

Dr. Octavian Rusu, avocat.

Trandafir Scorobetu, prof.

Dr. V. Stan, dir. de șc. norm.

Gavril Todica, contabil.

Nicolae Togan, protopop.

Ioan Vătășan, dir., «Albina».

Fondată la 1868. „**Revista Transilvania**” Fondată la 1868.

Director: **Andrei Bârseanu**. Redactor-șef: **Ioan Georgescu**.

Colaboratori:

I. Agârbiceanu, A. P. Arbore, M. Baiulescu, A. Banciu, N. Bănescu, I. Bianu, L. Blaga, G. B. Dulcă, V. Bogrea, Dr. L. Borcia, Dr. Al. Borza, Al. Busuioceanu, Al. Ciura, A. Cotruș, Dr. E. Dăianu, Dr. N. Drăgan, R. Dragnea, V. Eftimiu, V. Ghidionescu, Oct. Goga, I. Gorun, C. Hodoș, E. P. H. Longin, N. Iorga, Al. și I. I. Lăpedatu, V. Lazar, Dr. I. Lupaș, A. Lupeanu-Melin, I. Maniu, Colonel I. Manolescu, S. Dr. Mateiu, S. Mehedinți, Dr. V. Meruțiu, C. Moisil, Tr. Moșoiu, D. Nanu, Dr. D. Negru, V. Păcală, T. V. Păcățianu, Dr. Z. Păclișanu, V. Pârvanu, D. D. Patrașcanu, Dr. I. Paul, C. Pavelescu, H. și N. P. Petrescu, E. Pitiș, A. Pop, Dr. I. P. Voitești, Dr. P. Poruțiu, G. Precup, Dr. G. Preda, Dr. O. Prie, Dr. S. Pușcariu, Dr. P. Roșca, St. Roșlanu, I. U. Soricu, V. Stanciu, M. Ștefănescu, V. Stroiescu, G. Todica, N. Togan, D. Tomescu, G. Văisan.

TRANSILVANIA

Anul LII.

Ianuarie—Februarie

Nr. 1—2.

Carmina Veris.

I.

Rândunelele.

M-ași lăsat cu ochii pribegind în zări,
 Călătoare blânde, rândunele,
 M-ași lăsat cu ochii pribegind în zări,
 Pe când cădea moartă frunza pe cărări
 Din stejarul visurilor mele.

Amuși izvorul sufletului meu
 Subt lințoliul rece de zăpadă,
 Amuși izvorul sufletului meu,
 Iși purtau de-asupra-i norii plumbul greu
 Și fiorii pasări mari de pradă.

Inima pustie tristă'n noapte stă
 Ca bisericuța părăsită,
 Inima pustie tristă'n noapte stă,
 Doar o rază 'ntr'însa vie mai păstră
 A credinței candelă sfințită.

Azi vă 'ntoarceți iarăși vesele din zări
 Călătoare blânde, rândunele,
 Azi vă 'ntoarceți iarăși vesele din zări
 Cu înmuguriri de tinere vlăstări
 Cu căldura cântecelor mele.

O, veniți! Izvorul caldei bucurii
Ca o harfă fermecată cântă,
A 'nvlăt izvorul caldei bucurii,
Visul meu străbate năltele țării
Și 'n lumină dulce se 'nvestmântă.

Că din lumi streine s'abătù în zbor
Cătră mine îngețul iubirei,
Că din lumi streine s'abătù în zbor
Revărsând spre mine foc învielor
Și viață 'n largurile firei...

II.

Înviere.

Ca orchestra fermecată
Cântă codrul verde iară,
Fie-care ram e mână
Ce mângâie o chitară.
In vestmântul înoirei
Cântă, suflete streine,
Suflul cald al primăverei
A trecut și peste tine.
Câmpul bea pentru lumina:
Ce-i împărtășește mirul,
Florile-și înalță blânde
Cătră soare plin potirul.
Cupa bucuriei sfinte
Soarbe-o, suflete streine,
Dulce soarele iubirei
Răsări și pentru tine.
Ochii umezi cătră ceruri
Și-i înalță 'ntreaga fire,
Tremură 'n văzduhuri imnul
De 'nchinare și mărire.
Focul rugăciunii tale
'Nalță-l suflete streine,
Cel mai sfânt din haruri Domnul
Îl trimese pentru tine...

III.

Dimineața.

*Departă, peste culmi înviorate
Semeț și tinăr soarele răsare,
Impodobind pădurile și câmpul
Cu salbă scumpă de mărgăritare.*

*Se 'nchină brazii, apele fugare
Duc focul răsăritului' cu ele,
Pe casa ta, de soare îndrăgite
Norocu-și caută două rândunele.*

*Ascultă, e atât prinoc de cântec
In sfânta, parfumată dimineață,
Izvoarele 'mpletesc mărgăritare
In imnuri dătătoare de viață.*

*O, bucură-te! Pune-ți în cosițe
Plăpânde, parfumate viorele,
Coboară'n ochi seninul cer de vară
Și'n față crinii visurilor mele.*

*Din visul aurit al nopți — albastre
Ți-am făurit un cântec nou, minune,
Spre cerul maiestos al dimineții
Tu să-l înalți în loc de rugăciune.*

*Zefirii calzi și murmurul de ape
Să-l prindă, să ți-l ducă 'n larg de zare
Să simți cum la viață nouă lumea
La farmecul din versul tău tresare!*

I. U. Soricu.

Probleme de archeologie în România.¹

De Vasile Pârvan.

Teritoriul ocupat de actualul popor român, între Nistru, Tisa, Dunăre și Mare, formează archeologic unul din cele mai bogate depozite de materiale istorico-artistice, cunoscute, și fără îndoială, cel mai variat amestec — constatabil în Europa — de forme culturale eterogene. În pământ, prin săpături, și deasupra pământului prin cercetări comparative, se confirmă caracterul de ținut cultural intermediar între cele patru puncte cardinale care urmează: Sud-Est (preistoric-«troian», istoric-elen: milesian, grec-asiatic, greco-roman oriental, bizantin, turcesc, fanariotic) și Nord-West (preistoric-barbar, germanic, istoric-germanic), deoparte și Sud-West (preistoric-«illyrian»: tip ceramic reliefat, specie caracteristică Butmir. — istoric: roman, italian-dalmatin, illyro-sârbesc, italian pur din secolul XVII-lea înainte) și Nord-Est (preistoric-tip ceramic pictat, specia Petreni-Cucuteni valea Niprului, istoric-scythic, iar apoi slavo-tătar de diferite nuanțe) — de alta. Să adăugăm influența goticului occidental venit atât pe calea germano-ungară și germano-poloneză, cât și pe calea italo-dalmato-sârbă, (pe care urmează apoi și înrăurirea renașterii italiene) și influența artei arabo-persano-caucaziene venite atât prin Constantinopol, cât și direct peste Mare și prin Rusia sudică și vom înțelege de ce un arheolog și istoric de artă venit în România e întotdeauna în pericol de a emite o judecată generală neexactă, fie exagerând orientalismul culturii noastre, fie accentuând occidentalismul formelor noastre de viață. De fapt teritoriul de cca 300,000 km² ocupat de cele cca 15.000,000 Români e o regiune de graniță comună a celor patru mari complexe geografic-culturale indicate mai sus, și alcătuiește o perfectă unitate de civilizație prin modificarea specifică etnic-psihologică, pe care cele patru serii de influențe o sufer aici.

După cunoștințele sigure istorice avem de pe la 500 a. Chr., deci de 2400 de ani o unitate etnografică perfectă, întâiu

¹ Acest articol a fost scris și trimis în Anglia pentru orientarea marelui public cetitor englez. În românește acum se tipărește pentru întâiadată. De aceea aducem distinsului autor călduroasele noastre mulțumiri și la acest loc.

dacică, apoi dela Traian, daco-romană, pe întregul teritoriu arătat. Caracterele spirituale ale națiunii daco-romane sunt perfect precizate prin arta populară foarte bogată și variată atât ca material de artă industrială cât și ca artă pur etnografică. Diferența între arta populară românească și cea a celorlalte popoare înconjurătoare constă în tratarea sobră (linear și coloristic), distinsă, grațioasă, subtilă, inventivă a diferitelor motive etnografice universale mai greoiu redată de celelalte națiuni și în măsura și armonia stilistică, atât funcțională cât și ornamentală, a formelor concrete ale manifestării și organizării culturale artistice ori sociale. Tot astfel elementele de civilizație și artă superioară venite din cele patru direcții menționate suferă aici o fuziune analoagă aceleia pe care o găsim în Italia în arta lui Niccolò d' Apulia și a urmașilor lui: elemente pur antice romane unite cu elemente pur gotice, constituind în totalul lor ceva nou și capabil de o viață autonomă față de ambele izvoare de inspirație. În arta bisericească română e — în acest chip — observabilă fuziunea dintre elementele byzantine și cele gotice deoparte (ceva analog iarăși cu mișcarea artei italiene dela Giotto înainte) și fuziunea între elementele slave și cele italiene de alta. Dar să precizăm în scurt principalele probleme, cari se pun archeologiei propriu zise în România.

Vom deosebi o serie de *probleme generale*, care se pun pentru întreaga țară și o altă serie de *probleme regionale*.

Ca probleme generale distingem: A. *Organizarea*, B. *Cercetarea* (Explorarea), C. *Sinteza* și D. *Popularizarea*.

A. Mai toată activitatea archeologică, științifică (căci au fost și numeroase încercări de diletanți) de vreo patruzeci de ani încoace a fost legată de Muzeul Național de Antichități, care prin directorii și personalul său, culegea materiale, făcea săpături, publică descoperiri. O organizare sistematică n'a avut însă muzeul niciodată. De vreo cincisprezece ani încoace o Comisiune a Monumentelor istorice și-a luat sarcina de a se ocupa mai ales cu organizarea cercetărilor de archeologie medievală și modernă, profană și mai ales bisericească. Nouă volume din Buletinul acestei Comisiuni precum și câteva publicații răslețe au arătat imensa bogăție artistică pe care o avem în țară. Nici Comisiunea Monumentelor istorice n'a fost încă mai fericită ca Muzeul în obținerea sprijinului necesar dela Stat

ori dela particulari pentru organizarea ei sistematică și real-folositoare. *Problema organizării* cercetărilor arheologice în România rămâne astfel pusă încă în întregimea ei. După părerea noastră această organizație ar trebui să cuprindă șase departamente: *Un institut arheologic* (pentru săpături, cercetări pe teren, statistici și descrieri de monumente și colecții, hărți arheologice, planuri topografice, archive fotografice și diferite serii de publicații); *un muzeu național unic*, cu următoarele secții istorice: preistorică, arheologică-clasică, bizantină, orientală, medievală, romană profană, medievală, — română bisericească, — slavă, maghiară, saxonă, modernă-română-profană, modernă-română-bisericească, — și cu următoarele secții artistice: arhitectura de interior veche și nouă românească, sculptura veche și nouă românească, arta occidentală, galerie de tablouri; *un muzeu etnografic național și comparativ* pentru materialul caracteristic atât națiunii noastre cât și minorităților naționale și națiunilor vecine; *un muzeu de artă industrială* română și maghiaro-saxonă; o serie de *muzee regionale* de caracter amestecat (acelaș muzeu având secții istorice, artistice, etnografice și industriale); în sfârșit o *Comisiune* centrală, ajutată de o serie de comisiuni regionale *pentru apărarea și conservarea Monumentelor istorice*. Raportul dintre *institutul Arheologic* și *Comisiunea Monumentelor* ar fi acesta: Institutul sapă, explorează, studiază, publică și odată isprăvite cercetările, predă comisiunii spre conservare monumentul ori localitatea. Toate lucrările de consolidare și păstrare a Monumentelor privesc exclusiv comisiunea, care ar fi să aibă nu numai un serviciu tehnic de conducere, permanent (arhitecți) ci și un serviciu de execuție la fel (artiști, contrameștri și meșteri speciali).

B. *Explorarea* terenului românesc are a fi făcută în trei direcții principale: I. Săpături și cercetări *preistorice* și *barbar-medievale*, II. Săpături și cercetări *greco-romano-bizantine*, III. Săpături și cercetări *medievale* și mai nouă (profane și bisericești).

I. Bogăția României în stațiuni preistorice neolitice, aeneolitice și din epoca bronzului este aproape surprinzătoare. Nu este vale de rău pe care să nu se găsească fie așezări, fie morminte și întotdeauna recolta în unelte de silex, corn ori bronz, în resturi ceramice (vase și figurine) și resturi de vetre

de foc ori alte semne de viață, e mai mult decât mulțumitoare. Ce s'a lucrat până acum e sau simplă explorare diletantică sau exploatare străină (Hubert Schmidt la Căcuteni — înainte de războiu, — Karl Schuchhardt și alții în Oltenia și Muntenia în timpul războiului, abuzând de situația de năvălitori în teritoriul — un timp ocupat — din România). Importanta stațiune dela Sălcuța (Sud-West de Craiova) a cărei cercetare fusese începută înaintea războiului de colaboratorul meu Dr. I. Andrișescu, e acum sistematic explorată și va deveni în curând prin publicația ce Dsa o pregătește, un punct capital de studiu. În Transilvania sunt de remarcat lucrările preistorice ale dr-lui Martin Roșca dela Muzeul archeologic din Cluj. Și Dsa a fost împiedecat de războiu de a continua, dar va fi pus acum în situațiunea de a-și relua cercetările. Hotărîtor e, însă, acum la început, să se facă pe baza unei inspecții și anchete prealabile, un repertoriu și o hartă, cât mai complete, ale localităților cu urme preistorice (un bun început pentru Ardeal e făcut de Dl Iuliu Marțian) și ale nenumăraților *tumuli*, cari acoper toată țara. În al doilea rând trebuie alese punctele caracteristice de săpat imediat spre a se schița o succesiune în timp și o relațiune în spațiu, între culturile preistorice, cari se încrucișează pe solul românesc. În al treilea rând se impune, paralel cu cele două serii de lucrări indicate, o sortare și clasificare a materialului identificabil geografic din numeroasele colecții publice și particulare, azi inutilizabile. Din punct de vedere istoric este de asemenea indispensabil să se urmărească pe baza stratigrafică și tipologică chestiunea originilor istorice ale culturilor mileniiilor III, II și I a. Chr. în regiunea Sudestului european. Studiile din România unde diferitele culturi se întâlnesc și se întrepătrund vor da soluții hotărîtoare în aceste chestiuni. În ce privește resturile din vremea migrațiilor popoarelor este destul să pomenesc faimoasele descoperiri dela Petroasa în Muntenia (în marea publicație a archeologului român Alex. Odobescu) și dela Sânt-Miclăușul-Mare (Nagy-Szent-Miklós), în Bănat.

II. Localități istorice, cu ruine și resturi mai mult sau mai puțin importante avem din epoca clasico-bizantină: 1. În Dobrogea din sec. VII a. Chr. până în sec. VII. d. Chr. resturile sunt neîntrerupte: un exemplu clasic îl avem în săpăturile mele

dela Histria (Istros) (Cf. *Analele Academiei Române* pe 1916 și *Jahrbuch des Deutschen arch. Inst.* pe 1915), unde dela vasele protoco-rințice și statuetele arhaice de teracotă și până la zidurile bizantine ale lui Anastasius, c. 514 p. Chr. monumentele găsite formează un lanț continuu. Avem în Dobrogea la Mare orașe grecești (încă nesăpate), în interior și la Dunăre orașe și castre-romane, — și la mare și în interior clădiri și fortificații byzan-tine, în special basilici creștine, foarte numeroase (v. lucrarea mea despre cetatea Tropaeum Traiani), în sfârșit resturi byzan-tino-barbare din sec. IV-VII (cf. săpăturile și cercetările mele la Ulmetum). În Moldova (cu Bucovina și Basarabia — exceptând regiunea coloniei grecești Tyras) și în Muntenia resturile greco-romane sunt mai puține. Notez totuș ca exemple pentru viitoare cercetări descoperirile mele dela Poiana în Moldova (amphore din Thasos din sec. III a. Chr.) și diferitele antichități găsite în *tumuli* ca de pildă vasul de bronz dela Bălănoaia lângă Giurgiu, lucrare ionică din epoca clasică greacă (la mine în *Analele Academiei Române* pe 1913. *Castrul dela Poiana și Dacia Malvensis*). Dimpotrivă Oltenia, Banatul și Transilvania alcătuind provincia romană *Dacia Traiani*, sunt deosebit de bogate în antichități romane. Și aici avem până azi prea puține săpături sistematice. În ultimii ani a săpat mai intensiv doar Dr. Arpad Buday dela Muzeul Archeologic din Cluj la Porolissum. Noua Universitate română dela Cluj are acum menirea ca și pentru cercetările de arheologie preistorică și clasică să ia prin specialiștii ei prelucrarea regiunilor transilvane. E caracteristic că în Bănat și Oltenia avem în apropierea Dunării chiar resturi din epoca byzantină (cf. de altfel *Novella XI* a lui Iustinian, care ne arată întinderea stăpânirii Imperiului roman de Răsărit din nou asupra acestei regiuni, care n'a fost niciodată părăsită de locuitorii daco-romani, chiar după anul 270 (la mine în «Istoria Creștinismului daco-român»). E de notat că în afară de studiile sale asupra monumentului triumfal dela Adam-Clissi și asupra drumurilor și valurilor din Dacia Romană, cel mai cunoscut dintre arheologii români Gr. G. Tocilescu nu s'a interesat decât de partea epigrafică a desco-peririlor clasice. Adesea săpături de stațiuni și castele romane, complet făcute, au rămas nepublicate de dânsul și s'au astupat și pierdut. — Problema capitală a civilizației daco-romane, in-

tensitatea și extensiunea ei (spre a vedea întrucât se poate ori nu susține caracterul aborigen al Românilor de azi pe teritoriile ce le ocupă), are însă a fi rezolvită mai ales cu descoperiri arheologice nescrise; în adevăr, o mare parte din populația Daciei romane era organizată pe baze rurale (în *territoria*, cu *quinquennales* și *magistri*) și deci locuia în sate, care reprezentau o cultură modestă-arheologică, ca aceea din vremile preistorice.

III. Cât de importante pot fi săpăturile medievale în România pentru istoria culturii generale europene o arată descoperirea recentă dela Curtea de Argeș, făcută de dl V. Drăghiceanu, așa de asemănătoare în unele privinți cu descoperirea mormintelor regale dela Mykene. Dar problemele de explorare arheologică medievală sunt mai numeroase decât s'ar putea crede. În afară de burgurile și cetățile ridicate fie de Români, fie de străini pe teritoriul nostru, în Dobrogea, Moldova, Muntenia, Transilvania, — în afară de bisericile, mănăstirile și mormintele acelei vremi, avem nenumărate turnuri de pază, cetăți de pământ, *tumuli* și peșteri, care trebuiesc explorate. Problema continuității poporului românesc în patria sa dela Traian până azi nu se poate rezolva decât pe cale arheologică, documentele istorice între anii 270 și 1200 lipsind aproape cu totul. De altă parte *minele* medievale sunt așa de numeroase mai ales în regiunea transilvană, încât o anchetă și statistică a lor, analoge celor pentru epocile preistorică și clasică, se impune dela început. Foarte multe sunt apoi obiectele izolate, de întrebuințare practică, de artă industrială, ori de artă frumoasă, aparținând evului mediu și care pot fi salvate dela distrugere prin săpături ori cercetări sistematice. Atât arhitectura cât și sculptura (numai ornamentală în părțile creștin-orthodoxe, de toate felurile în celelalte regiuni creștine ale României) și nu mai puțin pictura (ultimul exemplu strălucit ne este dat tot de celebra biserică domnească dela Curtea de Argeș, unde s'au dat jos patru strate mai târziu ajungându-se la splendide fresce de stil bizantin al sec. XIV), vor folosi enorm din explorarea arheologică a țării, în direcția medievală și mai nouă.

C. Dar problemele de *sinteză* care se pun archeologului român sunt tot așa de numeroase și o rezolvare a lor e de cel mai mare interes pentru întreaga știință europeană. Volu-

Înșiră aici în ordine cronologică câteva din chestiunile mai de seamă. Originele culturii neolitice cu ceramică pictată, dintre Carpați și Dnipro; Originele culturii grecești; Problema originilor și culturii thrace; Originele și cultura illyrică: aici nouăle teorii asupra illyrismului popoarelor sabellice din Italia; Problema culturii bronzului, supranumită ungară, de fapt transilvană, deci probabil thracică (iar nu pannono-illyrică); Chestiunea migrațiilor eleno-thrace din epoca preistorică și proto-istorică; Raporturile dintre civilizația neolitică din România și cea din Germania estică și Polonia deoparte, cea din peninsula balcanică de alta; Cultura elenică la marea Neagră; Istoria culturii thrace în epoca istorică; Civilizația romană la Dunărea de jos; Originile poporului român; Originile și răspândirea creștinismului la Dunărea de jos; Originile arhitecturii, sculpturii, picturii românești; Influența byzantină în România; Influența italiană, dalmatino-sârbă, gotică, etc. etc., în România. Apoi marea serie a problemelor stilistice: evoluția stilului byzantin, a goticului, a renașterii și barocului în România; pictura în România (moldoveană, munteană, transilvană); ornamentica (sculptura în piatră și în lemn, teracotele smălțuite, etc.); stilurile industriale (fier și alte metale, teracote, sticlărie, etc.); arhitectura de interior și mobilierul: nenumărate probleme de interes general european.

D. Problemele de *popularizare* sun și ele destul de numeroase și complicate. În adevăr, nu va fi de ajuns să se dea publicații frumos ilustrate, rezumând cercetările de erudiție ale specialiștilor în diferitele domenii, ci vor trebui alcătuite *călduze* generale și regionale, de muzee și de aer liber, — *cataloge* și *repertorii* de colecții publice, particulare și magazine de antichități, — colecții ieftine de fotografii și reproduceri în negru și culori, — ateliere de mulaje, manuale și monografii populare și pentru intelectuali, — colecții archeologic-artistice speciale pentru școlile de diferite grade din țara unită, ținând în primul rând seamă de nevoile unei culturi generale, dar având totodată și raport direct cu caracterul archeologic-artistic, specific regiunii unde se află institutele de educație respective.

Să amintim acum în scurt și câteva dintre problemele de arheologie regională.

I. *Moldova* (cu Bucovina și Basarabia) este un teritoriu clasic de cercetări preistorice și de artă bisericească română.

Problema culturii neolitice cu ceramică pictată e specific moldovenescă: ea va trebui urmărită în legătură cu teritoriul răsesc până la Nipru, și ca atare va avea nevoie de o specializare în săpăturile și publicațiile rusești asupra chestiunii. Tot astfel arta religioasă moldovenească, care ajunge la opere hotărît superioare celor din Muntenia, influențând dela o vreme chiar stilul acestora, va trebui urmărită în legătură cu occidentul polono-maghiar deoparte, în legătură cu orientul răsesc și asiatic de alta. Ornamentația externă a pereților bisericii Trei Ierarhi din Iași face din ea un fel de Mschatta creștină și moldovenească. Pietrele funerare armenesti sunt parte directă din arta Orientului, dar ele înrăuresc și ornamentica moldoveană. În sfârșit pictura religioasă moldovenească prezintă caractere esențiale deosebite de cea bizantină și de cea munteană și va trebui studiată în chip amănunțit regional spre a se putea urmări valurile de influențe externe în timp și în spațiu în raport cu intensitatea lor creatoare de noi valori.

II. *Dobrogea* (cu județele Ismail și Cetatea Albă din Basarabia) e o regiune unitară și total diferită de restul țării, ca: artă veche greacă, artă greco-romană, artă bizantină, artă musulmană. Explorând cu sistemă Dobrogea, România își va avea pe propriul și teritor mări muzee de aer liber pentru: civilizația elenică în epoca clasică, elenistică și romană; civilizația greco-romană și thraco-romană; arhitectura profană romană și bisericească veche bizantină; sculptura și ornamentica provincială romană și bizantină, iar apoi musulmană, etc. Săpând Histria până la capăt și expropriind diferitele dărâmături și bordeie moderne care acoper la Mangalia vechea Callatis, vom putea avea Grecia, Italia și Africa romană acasă la noi. În sfârșit tumulii (movilele din toate epocile, dar mai ales scytho-thrace și thraco-romane din Dobrogea) ascund, poate, bogății analoage celor din Rusia sudică. Un muzeu regional la Constanța ar fi deasemenea, ca și muzeul Moldovei la Iași, o chestiune de necesitate absolută științifică și culturală.

III. *Țara Românească* (Muntenia și Oltenia) se desparte archeologic în două regiuni foarte înrudite, dar totuși în anume privințe caracteristic deosebite. Câmpia munteană între Olt și Siret e aproape total lipsită de urme romane. Trebuie să te urci pe valea Teleajenului ori a Ialomiței sus între dealuri și

munți, sau să te cobori la malul Dunării pentru a regăsi pe Romani. Deasemenea și în epoca istorică românească ținutul acesta e destul de sărac în formele de viață culturală superioară. Dimpotrivă pentru epoca preistorică el e tot așa de bogat ca și restul țării noastre și, pe cât se pare, în vremea getică și apoi în cea a năvălirilor barbare, e iarăși destul de frecventat. Partea deluroasă și muntoasă a țării dela Răsărit de Olt împreună cu Oltenia în întregimea ei formează la un loc cu Banatul și Transilvania o mare unitate culturală orientată spre West și Sud-West. Ca probleme specifice avem pentru culturile preistorice, pentru epoca romană și pentru epoca română veche legăturile cu regiunile dinspre Adriatică, iar pentru epoca daco-getică și pentru epoca română din secolul XV-lea înainte legăturile cu Sud-Estul elenic și apoi greco-roman, cu sudul egeic slavo-grec și cu Byzanțul greco-turc. Arta neolitică și arta bisericească romană în începuturile ei e în întregime legată de Sud-West și Sud. Dimpotrivă, arta profană și tot ce e viață militară și de curte, în direcția artistică, se arată, mai ales după ultimele descoperiri dela biserica domnească dela Curtea de Argeș dominate spiritual de Nord-Westul germanic, fie direct prin raporturile cu casele domnitoare din Imperiul romano-germanic, Ungaria, Brandenburg, Silesia, Polonia, etc., fie indirect prin străinii din Ardeal.

IV. Un teritoriu bogat pentru vremea preistorică, daco-romană și a năvălirilor barbare, dar sărac pentru vremile mai târzii e *Banatul*. El formează până la întemeierea principatului muntean o unitate culturală cu Oltenia. După aceea însă soarta lui devine tot mai vitregă din cauza pustiirilor continue ale războaelor ee se duc aici ca regiune de graniță astfel că doar ca antichități militare mai putem cercetă cu folos acest ținut. Dimpotrivă e foarte mult de făcut aici în direcția antichităților mărunte (artă industrială, arhitectură și mobilier, elemente etnografice), de un caracter nespus de variat pe care le găsim la particulari. Problema muzeelor locale se pune aici încă mai viu ca în vechiul regat român, întrucât avem pentru diferitele regiuni ale Banatului aspecte etnic-culturale fundamentale deosebite.

V. Cea mai complicată țară românească în ce privește problemele arheologice regionale e însă *Transilvania* cu părțile

ungurene. Legată cu Moldova în Nord și Est, legată cu Țara-Românească în Sud, legată cu Ungaria în West, Transilvania, oferă, de altă parte, prin elementele sale saxone aduse tocmai dela Rin, un adevărat muzeu archeologic european. Toate culturile și toate influențele se ciocnesc aici și se încrucișează, începând din epoca preistorică, în care cultura ceramicii pictate (vezi splendidele exemplare dela Brașov) se întâlnește și se pătrunde cu cultura ceramicii cu proeminențe a Olteniei, Banatului și regiunilor illyrice. Voiu cită câteva din problemele caracteristice pentru Transilvania: arhitectura militară și civilă; goticul bisericesc foarte vechiu aici, precum se vede și din unele descoperiri în săpăturile lui Arpad Buday publicate în *Dolgozatok* ale Muzeului archeologic din Cluj, înainte de reunirea Transilvaniei cu Patria-mamă; arta industrială maghiară și cea saxonă, foarte bine dezvoltate și caracteristice; arta bisericească română, în legăturile ei cu cele două principate neatrănate dela Sudul și Estul Carpaților. Apoi în altă ordine de idei, problema fortificațiilor dace și a burgurilor daco-romane, problema valurilor vestice ale Daciei (în legătură cu marile valuri din Țara-Românească și Moldova), *săpăturile așezărilor romane*, chestiunea exploatărilor de mine în vremea romană (aur, sare, marmoră, etc.) chestiunea drumurilor dacice în raport cu cele romane. În sfârșit, nu mai puțin variată, importantă și caracteristică pentru Ardeal, chestiunea antichităților etnografice, deoparte, confesionale, de altă, a colecțiilor și muzeelor particulare și confesional-autonome, chestiunea societăților de studii și cercetări archeologice pornite din inițiativa locală, dar cu sprijinul statului, etc.

România așa cum a fost în sfârșit întregită în hotarele ei etnice și istorice se înfățișează ca un tot indisolubil, ale cărui părți nu se pot înțelege deplin decât una prin alta. Archeologia și arta română trebuie să țină seamă de această realitate pe care până acum au înțeles-o deplin numai istoricii și filologii români. Diferitele prejudecăți ale minorităților naționale, germane, maghiare sau slave, trebuie să fie supuse acum unei serioase critice științifice, pentruca punctul de vedere exclusiv oriental al Slavilor ori cel exclusiv occidental al Germano-Maghiarilor să fie modificat, potrivit cu starea de fapt a evoluției vieții cultural-creatoare pe pământul daco-roman, încă din epoca

preistorică și până azi. Imprejurări speciale de geografie umană au determinat aici o cultură eclectică, sintetică. Această cultură se înfățișează din adâncul timpurilor și până azi ca ceva specific în întregul Răsărit european, atât etnografic, cât și artistic. Precum avem o artă specific siciliană compusă din elemente byzantine, arabe și italice, precum avem o sinteză artistică a Italiei de Nord, tot așa avem o artă românească pregnant caracteristică sintetizând Italianismul cu Slavismul și Bizantinismul cu Germanismul.

În țara lui D'Annunzio.

*O țară și-a împărțit ființa 'n două
Poporu'ntreg s'a frânt în două părți,
Din vremuri vechi veni o veste nouă
Ce-o proceau de mult bătrâne cărți:
Că o să vie ceasuri turburate
Când fiii s'or sculă peste părinți,
Și fratele se va lupta cu frate
În ceartă stâruitoare de câinți.*

*Ori azi îi cearcă o străbună lege
Ce lucră 'n ei cu jale și amar,
Din truda lor nimic nu se alege,
Căci e un neam, ce luptă înzădar...*

*Când patimile răscolite 'n valuri
Vor năvăli buestre în neant,
Ca apele ce au scăpat de maluri
Pierzând furia 'n jocul delirant:
Atunci iubirea 'n plânset se așterne
Călcată în picioare de vrăjmași,
Și sbuciumul durerilor se cerne
Din veacuri peste veacuri la urmași.*

În amintirea victimelor dela Senat.

1. Episcopul Demetriu Radu.

La o vârstă, relativ încă destul de tânără, (60 de ani de vîcea) și înainte de a împlini 25 de ani de arhierie se stinse la Senat, de o moarte năprasnică, ucis de mașina infernală așezată acolo de mâni criminale în după amiaza zilei de 8 Decembrie 1920 I. P. S. Sa episcopul unit din Orade, Dr. Demetriu Radu, distins de Sfinția Sa Papa Benedict XV cu paliul de arhiepiscop pentru meritele sale bisericesti.

Sfârșitul acesta tragic, cu limbile de foc ale bombei și purpura de sânge pricinuită de ea, încunună cu vrednicie vîcea acestui martir al datoriei către țară și neam.

Toate ziarele românești, fără deosebire de culoare politică, au recunoscut, cu prilejul morții sale, credința și statornicia lui în apărarea drepturilor bisericești și neamului nostru. Dl N. Iorga spune chiar că nu se va putea regreta îndeajuns moartea înainte de vreme a acestui distins arhieru.

Născut din pătura cea mai sănătoasă a neamului nostru, care este țărănimea, el a crescut la vechile și vestitele școli românești din Blaj, având profesor între alții, pe agerul Ioan Micu Moldovanu, prepozitul capitular de mai târziu, fost membru al Academiei Române și președinte al Asociației noastre. Studiile începute la Blaj le-a desăvârșit la Roma, fiind totdeauna între cei mai distinși elevi. Insuș papa Leo XIII, cea mai luminoasă personalitate a veacului al XIX-lea și unul din cei mai străluciți urmași ai Sfântului Petru, l-a decorat cu o medalie de aur pe tânărul teolog Demetriu Radu pentru felul inteligent în care a susținut o discuție publică asupra lucrărilor dumnezești. Ziarele românești de pe vremuri încă au luat act cu bucurie despre acest triumf al teologului român dela Roma. Intors în țară, după câțva timp petrecut la sfânta mitropolie a Blajului, el a trecut, cu binecuvântarea arhiepiscopului și mitropolitului Ioan Vancea, la București, în calitate de preot, mai apoi de protopop și așesor consistorial, pentru numărșii credincioși Români uniți din capitală. Deja în timpul păstoriei lui s'a ivit nevoia zidirii unei biserici unite în București. Lui nu i-a fost dat să aibă fericirea aceasta, pe care o au urmașii săi mai no-

rocoși de acum. El a vestit numai cuvântul lui Dumnezeu și trebuința zidirei unui lăcaș vrednic pentru credincioșii săi. Alții au înfăptuit ceea ce el a vestit.

Și l'a vestit cu o rară iscusință. Cei ce au ascultat predicile și cuvântările lui, nu le vor uita nici odată. Fiecare cuvântare trebuia să și-o plângă; dacă nu când o scria, cel puțin când și-o învăța pe din afară. Fiindcă erau adânc simțite și bine muncite, cuvântările lui lăsau totdeauna ceva înălțător în sufletele ascultătorilor. Insuș Alteța Sa Regală, Principele moștenitor al României, Carol, ascultându-l, cum l-a bineventat la Blaj, a rămas încântat de felul cum cuvântă episcopul Radu.

După zece ani petrecuți la București a fost chemat la scaunul episcopal al Lugojului, devenit vacant prin trecerea episcopului Dr. Victor Mihályi la scaunul arhiepiscopal și mitropolitan din Blaj. În timpul celor șase ani, cât a stat în fruntea eparhiei Lugojului, a mărit reședința episcopală cu zidiri nouă, a cumpărat niște case, în care s'a adăpostit mai târziu internatul de băieți, a reparat biserica catedrală și casele parohiale, a serbătorit cu vrednicie jubileul de 200 de ani al unirei religioase a Românilor cu Roma în 1900, precum și jumătatea de veac dela înființarea eparhiei sale (1853) prin publicarea unui frumos «Șematism istoric al diecezei Lugojului» în 1903. Sub păstoria lui s'au zidit multe biserici și școli în comunele românești aparținătoare eparhiei sale, încât «Șematismul istoric» amintit mai înainte putea să constate cu bucurie că în privința școlilor stau destul de bine.

Tot el a pus temelie nouă mănăstirii Prislopului, care e una din cele mai vechi și mai istorice mănăstiri ale noastre.

În vara anului 1903 a fost chemat dela Lugoj la Orade în scaunul episcopal al regretatului Mihail Pavel, care a fost unul din cei mai darnici arhierei români.

Aici a continuat opera de zidire întreruptă la Lugoj. Astfel mai întâiu și-a zidit o reședință nouă în locul celei vechi, care sta să se surupe, pentru ca episcopii români să aibă și ei locuință demnă în strălucitul oraș de pe termurii Crișului repede. Alături de reședința arhiepiscopală din Cernăuți e, poate, cea mai frumoasă reședință episcopală românească. Un adevărat palat. Palatul strălucirii diecezane. Strălucit ca exterior, dar mai ales ca interior. Cine a văzut foyerul (trep-

tele) de marmoră ale acestei reședințe și frescurile, ce-i împodobesc pereții, nu le va uita nici odată.

În Orade a mai zidit și o nouă școală primară și normală lângă biserica catedrală, apoi o aripă nouă la Seminarul român unit de acolo; ba în anii din urmă a ridicat un nou edificiu în curtea aceluiaș seminar cu menirea să fie internat pentru elevii școlii normale și pentru studenții în teologie. La Beiuș, care e a doua reședință a episcopilor români uniți din Orade, încă a trebuit să-și zidească o reședință nouă, fiindcă mâni blestemate au dat foc reședinței vechi; probabil Ungurii din Târcaia ca să-și răsbune pentru alegerea deputatului român Dr. Vasile Lucaciu în camera deputaților maghiari din 1906. La Holod încă a zidit acareturi vrednice de o gospodărie episcopală.

Peste tot, se poate spune că a avut pasiunea princiară de a zidi. Pasiune nobilă care l-a preocupat toată viața și pentru care a trebuit să-și audă cuvinte grele de învinuire cât timp a fost în viață.

Chiar și afară de granițele eparhiei sale a zidit în locul nașterii sale la Tâmpăhaza-Uifalău (astăzi Rădești) o biserică minunată, cum rar se va afla, la sate, nu numai în cuprinsul țării noastre, ci chiar și în străinătate. Cu prilejul sfințirii acestei biserici a rostit o rugăciune, capodoperă de gândire și simțire religioasă, care poate fi pusă alături de cele mai bune rugăciuni de acest soi ale popoarelor creștine.

Ce bine a fost că a zidit el atunci și așa de trainic și frumos, cum a zidit. Astăzi nici cu sume înzecit și însutit mai mari nu s'ar putea face ce a făcut el. De aceea astăzi trebuie să-l binecuvinte cei ce odinioară l-au hulit și ocărit. Cât de schimbăcioasă e judecata omenească.

Dintre celelalte fapte ale episcopului Radu mai amintim pelerinajul Românilor la Roma, condus de el și de episcopul Lugojului Dr. Vasile Hossu, în primăvara anului 1908, când s'a slujit și o liturghie românească în catedrala Sfântului Petru din Roma și când toți pelerinii români au fost primiți într-o audiență, la papa Pius X., și salutați, din partea acestuia, cu una din cuvântările acelea duioase, care nu se pot uita nici odată.

Murind în 1915 mama episcopului, el s'a gândit să înveșnicească amintirea ei prin o fundațiune culturală Paraschiya Radu născută Maior, care trebuie să reprezinte astăzi o valoare considerabilă.

Deschizându-se apoi în 1916 colecta pentru orfelinatul român din Blaj, el a sémnat 40,000 cor. alături de mitropolitul Victor care a dăruit 20,000 cor.

Fiind mai apoi în mare primejdie școlile românești în 1917—1918 prin întemeierea așa numitei zone culturale maghiare plănuite de contele Apponyi la hotarele țării în lățime de 100 de kilometri, el a fost, alături de ceilalți episcopi români uniți, pentru susținerea cu orice preț a școlilor, chiar cu prețul celor mai îndărjite lupte împotriva mașterei stăpâniri maghiare. Iar când mai apoi aceeaș stăpânire maghiară, cerea capul celei mai vinovate școli românești, al liceului din Blaj, tot episcopul Radu a fost, care, alături de badea George Pop de Băsești, a asigurat existența acestui liceu dând suma de 70,000 cor. pentru susținerea lui în acel an. O faptă, care e bine să fie cunoscută de toți, fiind una din faptele rare de recunoștință națională.

Nu trebuie să se uite în sfârșit nici vrédnicia lui politică. Înainte de a-amăgi pe nenorocitul vicar ortodox dela Orade, Vasile Mangra, mitropolitul de tristă pomenire de mai târziu, contele Ștefan Tisza a dat târcoale episcopului Radu. Acesta însă a rezistat cu bărbăție, îndrumându-l să stea de vorbă cu partidul național român, dacă vrea să ne împăciuească.

Fiind toată viața lui un luptător pentru drepturile neamului și ale bisericii sale, nu putea, firește, să lipsească nici dela istorica adunare din 1 Decembrie 1918 dela Alba-Iulia, care a proclamat unirea cu țara mamă.

Având apoi frumoase legături la Roma, el ar fi fost omul cel mai chemat să înfăptuească și concordatul cu sfântul scaun apostolic al Romei spre deplina mulțămire a tuturor. Bomba criminală dela senat i-a răpit viața tocmai când se pregătea să meargă la Roma pentru încheierea acestui concordat.

Pentru toate aceste însușiri și fapte alese ale sale neamul românesc îi va păstră o amintire recunoscătoare și un nume nemuritor, ceace nu este dat ori și cui.

2. Ministrul Dimitrie Greceanu.

La o zi, după episcopul Radu, s'a stins și viața ministrului de justiție Dimitrie Greceanu, greu rănit și el de aceeaș mașină infernală dela senat.

A fost unul din Români cei mai de frunte ai timpului nostru. Născut din o familie boierească veche, care nu și-a corcit sângele ei românesc prin înrudiri cu lăpădăturile Bizanțului. Și ca om era o frumuseță de bărbat, oțelit prin sporturi și tot felul de deprinderi bune, care îi dau o sprintenie de atlet, deși era trecut de 50 de ani. Era artist țintaș cu pușca și pistolul, un maestru luptător cu floreta și sabia, un călăreț bun și un pedestraș neîntrecut. Toate aceste dibăcii au desvoltat în el un curaj de erou. — Sufletește era un tip de Moldovean, blând, răbdător, senin, iertător, milos, iubitor de oameni și de țară, cum anevoie se mai găsește în zilele noastre. Deși foarte bogat (a fost de mai multeori și ministrul), era totuș de o rară modestie și prietenii le căută și le primea, nu după neam, nici după avere, nici chiar după partidul său politic, ci după sufletul de om și de Român, care trebuie să se asemene lui.

Politicește a fost unul din partizanii și frunțașii partidului conservator. Era conservator prin convingere și tradiție familiară, dar, ca adevărații boieri români, el avea o dragoste deosebită față de țărani. El îi privea ca pe fiii săi, iar aceștia ca pe părintele lor. Aceasta s'a putut vedea și cu prilejul dure-roasei revoluții țărănești din primăvara anului 1907. Țăranii de pe moșia sa, Stânca, de lângă Iași, departe de a-i face vre-o pagubă sau neajuns, i-au păzit și apărât ei castelul de răsvrățiți satelor învecinate.

În timpul neutralității României, el a luptat, alături de Nicolae Filipescu și de alți frunțași ai neamului, pentru intrarea României în luptă contra puterilor centrale și în frăție cu puterile aliate și asociate. — El însă n'a luptat numai cu cuvântul, ci și cu fapta. Deși era trecut de 50 de ani și nu era obligat să servească mai mult la armată, el totuș a intrat ca simplu voluntar în regimentul 7 de roșiori din Iași, luând cu sine din grajdurile sale și un cal aprig și o mare sumă de bani, ca să facă războiu pe cheltuiala sa și să poată fi de ajutor și camarazilor săi de arme. În noaptea de 14 spre 15 August 1916 a

trecut cu regimentul său Carpații și a intrat în Ardeal. Pentru vitejia lui era iubit și prețuit de toți. De mai multe ori a fost citat în ordin de zi pentru fapte vitejești neobișnuite. Cu toate acestea n'a voit să primească nici măcar gradul de fruntaș sau caporal, ci a ținut să rămână soldat simplu pentru a putea stă alături de cei mulți și necunoscuți. Numai când, după retragerea armatei române din Ardeal (1916), a intrat în guvernul dlui I. I. C. Brătianu pentru a continua războiul cu orice preț, pentru împroprietărirea țăranilor cu pământ din moșiile boieresti și pentru introducerea votului universal, numai atunci a primit decorația M. Sale Regelui și gradul de sublocotent la roșiori. Soldații dela divizia II îi ziceau: «Camaradul Dumitru Greceanu cel bun și viteaz».

O dragoste deosebită a avut pentru noi, Românii din Ardeal. În una din cele din urmă scrisori, trimise unui prieten din Cluj, puțin înainte de moartea sa neașteptată, spune că de sărbătorile Crăciunului va veni la Cluj să facă o călătorie prin munții apuseni, la casa lui Avram Iancu din Vidra și la celelalte locuri istorice, unde Românii au învățat pe Unguri să-i cunoască mai bine și să vadă ce-i așteaptă, dacă nu le vine mintea la cap.

Dacă se cuvine, deci, să-l jlească toți Românii, noi cei din Ardeal în deosebi trebuie să-i păstrăm o amintire dintre cele mai recunoscătoare.

3. Senatorul Spirea Gheorghiu.

Președintele sfatului negustoresc din capitală, și unul din cei mai de seamă oameni în branșa sa, a fost a treia victimă dela senat.

La mormintele lor se cuvine să zicem strămoșeștile cuvinte:
În veci amintirea lor!

Cronicar.

Și sufletului îi trebuie soare, soarele iubirei și al bunăvoinței. De aceea puterea unei vorbe bune e mai mare decât puterea armelor sau a banilor. Și vorba singură având acea putere, îți dovedește firea înaltă a omenirii. În evangheliile citești: La început era cuvântul. La început să fie în veci: belșug de iubire. Florile de primăvară nu ascultă de furtună, ci numai de soare.

(Bucura Dumbravă, Pandurul).

Apus de soare.

— Din nemțește. —

Amurg în viață...

Amurg în natură...

Departa pe apele 'mbrăcate 'n cristal

In bărcile scunde se 'nchină pescarii

In cântecul dulce al unui caval

Și cântă sirenele 'n dansuri nebune

Când soarele-apune,

Și val după val

Inălță eternului zeu rugăciune...

E aur pe ape, în văi și pe stânci —

Un nor se coboară bătând din aripe,

Iar visele mele-s adânci...

Amurg în viață,

Amurg în natură...

O, cântec al inimei mele

Pe cerul de-opal înălță-se-vor stele —

Durerile mele, credințele mele,

Nădejtile mele...

Mi-s ochii-obosiți de atâta 'nșelare

Și ziua s'ascunde în lacuri cernite —

Când soarele-apune

Și 'n sufletu-mi candid coboară ispite...

In ochi mi-se joacă o rouă de lacrimi

Și roua 'n potirele vieții mi-o torn —

Dorm apele albe și 'n munții de palmi

Suspină un corn...

Iubire senină ca fulgii de nea

Ca mâine 'n mistere adânci vei cădea...

Amurg în viață când moartea coboară,

Amurg în natură când noaptea coboară

Și soarele-apune...

Iustin Iliușin.

Discursul episcopului Radu

rostit la adunarea generală a „Asociațiunei“ din Oradea-
mare în 17 Oct. 1920.

Onorată adunare generală!

Praznic mare s'a întins pe țărmurii Crișului repede. În apele sale cristaline se oglindește cea binemăritată și cea mai veche societate culturală românească, care de o jumătate de veac stă desfășurând în ogorul neamului nobila osteneală pentru ridicarea lui prin cultură și pentru iluminarea lui cu razele strălucitoare ale scrisului românesc. Praznic de suflete înălțător, a cărui veste lovindu-se de piscurile Bihorului, cu mărire se resfrânge de acolo spre a deșteptă și uni toată suflarea românească din umbra codrilor și de pe plaiurile Crișului, întru bucuria acestei zile culturale.

Omul, zidit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, înzestrat fiind cu minte spre a cunoaște adevărul, cu voință liberă spre a face binele și cu inimă însetată după fericire, pentru mărginirea ființei, numai cu multă și zilnică trudă își poate lucra perfecționarea sufletului său.

Sforțarea de felul acesta, și ca și care mai vrednică nu știm, lucrarea aceasta pentru nutrirea, îmbogățirea și desăvârșirea sufletului omenesc cu adevărul, cu binele și cu frumosul, cuprinde în sine tot ceea ce noi cultură și civilizație am învățat a o numi.

În cursul lung al vremii mereu desfășurându-se munca în direcția aceasta, s'au și ivit în lume multe și osebite culturi. Peste toate însă una singură s'a ridicat și și-a știut asigura dreptul la vecinica recunoștință a omenirii și aceasta este cultura creștinească: cea cultură admirabilă, pe care voind a o cunoaște prin asemănare, ori trebuie să-ți întuești ochii spre strălucirile de pe bolta cerului ori să te oprești cu gândul la un arbore imens lăsat cu majestoasele sale ramuri peste întreg pământul și plăcută odihnă împărțind mulțimii popoarelor adunate la răcoroasă umbra lui. Indatăce se arată în lume cultura aceasta, în răsărit lumea se pune în mișcare. Și pe când acolo unii la lumina ei se fac stăpâni peste întreaga știință din vechime și pun și veacurile următoare în uimire prin adâncimea

cunoștințelor, prin strălucirea moravurilor, prin eleganța de aur a cuvântului lor, — pe atuncia în apus alții, în frunte cu neîntrecutul scriitor al «Cetății lui Dumnezeu» nu întârzie a da început la șirul lung și fără de capăt al acelor, cari printre veacuri întocmai ca și luminătorii strălucesc. Și strălucesc aceștia fie când cântă așa de minunat cu lira florentină tot ceea ce filozofia adevărată a produs mai sublim, fie când cu penelul meșter fără de seamăn trag pe pânză frumusețele naturii, fie când taie în piatră pe om așa că numai graiul li lipsește spre a vorbi, fie, ca scurt să rămân, chiar și atuncia când pun lumea întreagă în mișcare cu ascuțișul săbiei fulgerătoare, ridicând eroismul la culmea închipuirii.

Prețioasele efecte ale culturii creștinești n'au format însă numai privilegiul unui restrâns număr de persoane, ci ele s'au extins peste întreaga societate, pe unde a străbătut noua lumină și ochii dela ea cu voia nu s'au întors. Nu vom urmări binefacerile făcute prin mulțimea de instituțiuni dezvoltate prin cultura creștinească. Nu vom urmări și nici măcar nu vom schișa apoi activitatea culturală creștinească dezvoltată prin aceste instituțiuni folositoare. Dar aproape cu neputință mi-ar fi să nu fac barem pomenire despre două lucruri, prin cari s'a arătat întru toată splendoarea sa cultura creștinească: înălțarea femeii și ștergerea sclăviei. Din obiect inferior menit aproape numai a sta în robia bărbatului, religia creștină, spre a spune totul cu un cuvânt, a ridicat femeia până la demnitatea neștergută de mintea omenească de a fi maica Dumnezeului său. Iar prin ștergerea sclăviei și a comerțului cu nenorocitele ființe negre, dar ființe ca și noi, dărîmând din temelii zidul despărțitor dintre om și om, a vestit ea, cea dintâiu în lume, drepturile neprescrise ale demnității și libertății pentru toată făptura omenească.

Cultura creștină are așadar tainica însușire de a ști apăra demnitatea individului deodată cu ordinea morală în societate fără de jignirea drepturilor lor. Și tot atuncia ea știe cultivă buna armonie între feluritele popoare apărând dreptatea, netezând controversile și susținând, la caz de nevoie chiar cu arma, caracterul specific al fiecăruia dintre ele. Va se zică în definitiv mărita noastră cultură în unul și acelaș timp se știe face individuală, națională și până departe socială.

Aveau, e drept, și vechile culturi multe efecte bune, dar binefacerile lor departe, departe au rămas de ale culturii creștine; pentru că aceleora le lipseau principiile neștrămutate, pe cari a noastră se întemeiază, le lipseau inspirațiile generoase, prin cari a noastră se nutrește, le lipsește dragostea prin care a noastră lucrează, adică le lipsește tot ceea ce constituie legea sigură și dreaptă a conștiinței omenesci.

Pe de o altă parte noi mai știm și aceea, că și în timpurile noastre cultura creștină își are cete întregi de vrășmași, cari sub diferite lozince, de independență în cugetare, de amor liber în moravuri, de comunism în bunuri, de ștergerea noțiunilor de patrie și națiune și altele asemenea se încearcă a-i întuneca strălucirile; neștrămutată asigurare avem însă, că zădarnice sunt și vor rămâne eforturile lor ca și ale tuturor vrășmașilor deja zdrobiți de două mii de ani.

După acestea, sufletul ne crește acuma și mare adevărată mângâiere simțim putând constata pe urma activității din trecut că și întru silințele și la lucrările «*Asociațiunii*» transilvane a domnit și cu tărie s'a afirmat cultura cu îndoitul și la noi nedespărțitul său caracter creștinesc și românesc. Și drept aceea cu sentimente de adevărată plăcere și recunoștință li aducem și-i prezentăm salutul nostru. Aceasta făcând cu lealitate și cu inimă bună, avem să-i îndreptăm însă și o rugare. Venind la noi, aici la granițele extreme ale românismului, ați găsit, dlor, muncitori în brazdă, pentru lășirea acestei culturi și creștinești și românești; dar totuș să nu vă fie spre mirare sărăcia noastră și nici să nu se smintească gândul vostru căci n'ați întimpinat puternice instituțiuni culturale, de felul acelorora, cu cari pe dreptul se mândrește neamul în alte părți. Un seminar numit domestic, un liceu de băieți și altul de fete, o școală normală de învățători, trei-patru internate și cam tot atâtea reuniuni și apoi modeste școli de pe sate. Acestea ne sunt podoabele culturale din trecut, deschise și dezvoltate sub aripile bisericilor noastre de mâini întărite spre bine. Puține, e drept, dar totuși nouă foarte scumpe și de mare însemnătate, căci din ele și prin ele de un veac și jumătate fără de încetare s'a revărsat lumina cea binefăcătoare nu numai pe aicea, ci până departe între Români. Mai mult nu s'a putut face; pentru că greutățile vremii și ceiace ne apăseau se păreau, că n'aveau altă silință decât a ne slă-

bănoși mânilor — după cuvântul sacru — și a ne opăci zidirea, și nici altă țintă, decât aceea de a ne lua graiul spre a face orice din noi numai Români să nu mai fim. Astfel încât, dacă undeva s'a potrivit, apoi chiar aicea eră locul de a spune, ca și despre fiii lui Israil dela zidirea Ierusalimului: cu o mână făcea lucrul său și cu alta ținea arma. În urmă cu atâta luptă însă sufletele s'au oșelit și inimile s'au întărit până întru atâta, încât ei, Românii bihoreni, chiar și în simplitatea lor și-au păstrat întreg caracterul, neschimbat graiul și nestricat sângele lor. Și s'a întâmplat aceasta, pentru că ni s'a dat și nouă precum soartea așa și mângâierea din Israil și încă așa, ca nu numai să simțim în tainele inimei, cum au simțit înaintașii noștri, ci chiar să vedem cu ochii și să pipăim cu mânilor, că pe când în chipul acesta ne curgea lucrul, Dumnezeuul Părinților noștri se răsboiă pentru noi! Astfel făcându-se mila lui peste noi iată că a sosit ziua cea mare a biruinții, când am putut și putem întinde ție și mai rămași în cultură, dar cu inima tot așa de românească, mâna și vouă din vecini și celor mai din depărtare frați, — întru una puternică și nedespărțită simțire românească glăsuind: *Trăiască România Mare!*

Dimineața.

*Cântat-a un cocoș,
Cu strigăt sfârticând
Cortina negrei nopți
Și zorile se scurg...*

*Un câine a zărit
Cum fuge, noaptea rea
Și latră 'n urma ei...*

*Un car, pe drum, se'ntinde
Trezit de ham acum
Și oasele-i trosnesc...*

*Moș Ilie în hambar
Forfotește-a hărnicie
Din copac, pe scârlicică,
Ingâmfatul domn curcan,*

*Se coboară pufăind
Și sub gușe îi atârnă,
Visuri roșii de mânie
Ce azi noapte le-a avut...*

*Scârțâie bătrânul puț,
Baba Rada chiamă pui,
In pridvor motanul cască,
Bună Dimineață!*

Vintilă Russu Șirianu.

Urmările economice ale păcii.

Sub titlul acesta a tipărit nu de mult o carte discutată foarte mult în toată lumea Iohn Maynard Keynes, atașat vremelnic pe lângă ministerul tezaurului englez în timpul războiului și fost reprezentant oficial al său la conferința de pace din Paris până la 7 Iunie 1919, când a renunțat la aceste însărcinări, văzând că nu mai eră nici o nădejde să se introducă schimbări mai reale și mai sănătoase în hotărârile tratatului de pace. Pricinile împotrivirii sale la tratatul de pace din Paris le arată mai pe larg în cartea aceasta, la care e bine să ne oprim și noi pentru a culege toate învățăturile ce ni le dă. E o carte cum nu s'a scris de multă vreme. Fostul ministru englez Asquith a spus chiar că, după războiul mondial, tipărirea acestei cărți e întâmplarea cea mai de seamă a zilelor noastre.¹

După o scurtă introducere ni se arată starea Europei înainte de războiu. O stare înfloritoare, dar foarte nesigură, fiindcă mulțimea muncitoare din Europa nu eră mulțumită cu starea aceea.

Astăzi, când în toată lumea se simt urmările triste ale războiului, ne cade bine amintirea zilelor de bunăstare de atunci. Ea ni se pare chiar întrezărirea unui vis, a unui vis frumos de paradis pământesc.

Ce extraordinar episod al progresului economic al omului a fost epoca aceasta, zice Iohn Maynard Keynes, care s'a încheiat în August 1914. E drept, că cea mai mare parte a popu-

¹ E tradusă și românește: București, Editura «Viața Românească», Librăria Alcalay. Prețul 12 Lei.

lației muncea din greu și nu se bucură decât de un traiu restrâns, cu care totuș se părea că se împacă, mulțumindu-se cuminte cu soarta sa. Dar orice om, al cărui talent ori caracter întrecea pe cel obișnuit, putea să se ridice spre clasele mijlocii ori superioare, cărora viața le dădea cu muncă puțină și fără greutate, înlesniri, indostulări și plăceri pe care nu le puteau atinge nici cei mai bogați și cei mai puternici monarhi ai vremurilor de altă dată. Un locuitor al Londrei putea să comande prin telefon, pe când își sorbea ceaiul dimineața, produsele cele mai variate de pe tot pământul și în cantitatea câtă îi plăcea, și să aștepte să le vadă depuse în curând înaintea ușei lui; în acelaș timp și prin aceleași mijloace, putea să-și încerce avutul în resursele naturale și întreprinderile nouă ale oricărei părți din lume și să ia parte, fără muncă și fără grijă, la reușitele și la câștigurile separate; putea hotări să se lase siguranța averei sale în seama bunei credințe a locuitorilor unui oraș puternic, al unui continent oarecare, după îndemnul alegerei fantasiei lui ori după informațiile lui. Putea, dacă voia, să-și aibă pe loc mijloace îndemânatică și estine pentru a se duce într'o țară ori regiune oarecare, fără pașaport și fără altă formalitate; putea să trimeată un servitor la banca din apropiere, ca să se aprovizioneze cu atâta metal prețios, cât îi convenea. Atunci putea pleca în țări străine, fără să cunoască nimic din religia lor, din limba ori din moravurile lor, având cu sine bogăție transformată în monedă. S'ar fi socotit foarte jignit și ar fi mirat de cea mai mică piedică. Dar, mai presus de toate, el socotea starea aceasta de lucruri ca firească, statornică și permanentă; cel mult credea că ea mai poate fi încă îmbunătățită. El privea orice abatere, ce se făcea dela această normă, ca nebunească, scandaloasă și cu putință de înlăturat. Scopurile și politica militarismului și a imperialismului, a rivalităților de rasă și de cultură, a monopolurilor, restricțiunilor și excluderilor erau ca șarpele în acest rațu, și nu intrau la socoteală cu mult mai mult decât glumele ziarului, și părea că nu exercită aproape nici o înrăurire asupra mersului vieții sociale și economice, a cărei internaționalizare era în practică aproape desăvârșită.

Pe lângă factorii de ordine, de siguranță și de regularitate, fără de cari nu se poate închipui bunăstare economică

În lume, dezvoltarea extraordinară dinaintea războiului a fost legată și de înaintarea ne mai pomenită a Germaniei.

În 1870 Germania avea cam 40 de milioane de locuitori. Către 1892 erau 50 de milioane. Iar în 30 Iunie 1914 cam 68 de milioane. Această sporire mare n'a fost cu puțință decât printr'o prefacere mare în întocmirea țării. După ce fusese agricolă, îndestulându-și trebuințele de hrană prin sine însăși, Germania se prefăcù într'un puternic stat industrial, a cărui muncă atârână de echilibrul a numeroși factori interni și externi. Mașina germană eră asemenea unui titirez (prisel) care, pentru ca să-și păstreze echilibrul, trebuia să se învârtască mereu, tot mai iute.

Înflorirea industrială a Germaniei eră legată în deosebi de producția de cărbuni.

Iată, care a fost producția germană de cărbuni în timpul din urmă.

Dela 30 milioane de tone, câtă a fost în 1871, ea a crescut în 1890 la 70 milioane, în 1900 la 110 milioane iar în 1913 la 190 milioane de tone.

Înaintarea tot mai mare a Germaniei deschidea vecinilor o piață pentru produsele lor, în schimbul cărora negustorii germani le procurau, cu prețuri mici, lucrurile de cari ei aveau mai cu seamă nevoie.

Statisticile interdependenței economice dintre Germania și vecinii ei sunt zdrobitoare. Germania eră cel mai bun client al Rusiei, al Norvegiei, al Olandei, al Belgiei, al Elveției, al Italiei și al Austro-Ungariei, ea venea în al doilea rând în cumpărările făcute în Marea Britanie, în Suedia, în Danemarca; în al treilea rând în cumpărările făcute în Franța. Ea eră izvorul cel mai bogat de aprovizionare pentru Rusia, Norvegia, Suedia, Danemarca, Olanda, Elveția, Italia, Austro-Ungaria, România și Bulgaria; și a doua pentru Marea Britanie, Belgia și Franța.

Intrucât privește Anglia, în deosebi, ea exportă mai mult în Germania decât în toate celelalte țări din lume, afară de India, și cumpără din Germania mai mult decât în toate celelalte țări, afară de Statele-Unite.

Germania nu făcea numai comerț cu aceste țări, ea le procură și o mare parte din capitalurile de care aveau nevoie pentru propria lor dezvoltare. Ea plasase aproape 500 milioane

livre sterlinge în Rusia, în Austro-Ungaria, în Bulgaria, în România și în Turcia, dintr'un total care se ridică la un miliard 250 milioane de livre plasate în streinătate. Prin sistemul «penetrației pacifice» ea dădea acestor țări nu numai capitaluri, ci și organizație. Toată Europa eră astfel târâtă în orbita industrială germană.

Paralel cu munca și dezvoltarea industrială europeană și mai ales germană, învățară și oamenii să prețuiască bunăstarea și economia. Datoria de a economisi ajunsese, înainte de războiu cea mai mare virtute și creșterea bogăției o adevărată religie. Trebuie să economisești, se zicea atunci, pentru bătrânețe și pentru copiii tăi. Așa a fost cu puțință, între altele, o mare îngrămădire de capital pretutindeni în lume. Căile ferate foarte întinse și bine întreținute înlesneau într'un mod nevisat de cei vechi circulația.

Dar a venit războiul, sub durata căruia nu s'a mai produs aproape nimic, dar s'a consumat foarte mult; nu s'a mai economisit de loc, ci s'a cheltuit îngrozitor, aruncând toate statele în datorii ne mai pomenite. Mijloacele de transport (trenurile și vapoarele) încă s'au ruinat aproape cu totul în timpul războiului și s'a îngrijit foarte puțin de repararea lor. — Cea mai mare primejdie însă acum după războiu e faptul: că cei bogați vreau să cheltuească mai mult și să economisească mai puțin; cei săraci să cheltuească mai mult și să muncească mai puțin.

Se cuvine ca Conferența Păcii să-și îndeplinească îndatoririle și să împace dreptatea, dar totodată să reorganizeze viața și să vindece rănilile. Aceasta i-o dictau atât cumiștenia cât și generositatea, pe care înțelepciunea celor vechi le lăudă la învingători.

Făuritorii păcii.

Și-a făcut conferența dela Paris datoria aceasta?

Înainte de a da răspuns la această întrebare, să vedem mai întâiu pe factorii personali, cari au avut rolul principal la încheierea tratatului de pace din Paris. Cine sunt aceștia?

Cel dintâiu e însuși președintele conferenței de pace, fostul prim-ministru francez *Georges Clemenceau*. Vârsta, caracterul, spiritul și înfățișarea lui se îmbinau ca să-i dea un relief cu

linii hotărâte pe un mijloc inconjurător nedeslușit. Nu puteai nici să-l disprețuești, nici să nu-ți fie drag. — Fața și ținuta lui sunt cunoscute de toată lumea. La consiliul celor patru, purtă o haină cu pulpane pătrate, de-o stofă neagră foarte bună și mâinile îi erau mereu acoperite cu mănuși cenușii de Suedia. Încălțăminteia lui era foarte solidă, dar de o formă rustică. În odaia din casa prezidentului Wilson, unde se țineau regulat întrunirile consiliului celor patru, el se așeză pe un jeț pătrat, de brocart, în mijlocul semicercului din fața sobei. Avea la stânga pe Orlando, prim-ministrul Italiei și la dreapta pe Lloyd George, prim-ministrul englez, iar în față cu acesta pe prezidentul Wilson. Nu aducea nici hârtii, nici ghiozdan. Nu era ajutat de nici un secretar particular. Avea înfățișarea unui om foarte bătrân, care își rezervă puterile pentru ocaziile de seamă. Închideă adesea ochii și se răsturnă în jețul lui cu o față nepăsătoare ca de pergament încruțișându-și dinainte mâinile înmănușate în cenușiu. O frază scurtă, hotărâtoare ori cinică, îi erau în deobște de ajuns, sau încă vre-o întrebare. Adesea se încapățină spunând și câteva cuvinte englezește. (E de notat că el singur dintre cei patru vorbea și înțelegea amândouă limbile: și engleza și franceza. Orlando nu știa decât franceza; Wilson și Lloyd George numai engleza. Este un fapt istoric însemnat că Prezidentul Wilson și Orlando nu au putut comunica direct între ei). În caz de nevoie nu-i lipseă nici aprinderea în vorbire, nici patima. Abundența neașteptată de vorbe, urmată adesea de accesele unei tuse adânci din piept, își produceau efectul mai de grabă prin tăria lor și prin surprinderea pe care o pricinueau, decât prin puterea de a convinge. — De multe ori dispărea din consiliul celor patru, când se discutau chestiuni care nu interesau Franța. — El gândea despre Franța ceea ce gândea Pericles despre Atena; — toată însemnătatea era în ea, nimic nu era de seamă afară de dânsa. — Avea însă păreri grozave despre Germani, nepotrivite cu spiritul de astăzi. El credea: că Germanul nu înțelege și nu poate înțelege decât de frică; că el este un negociator fără generozitate și fără muștrare de cuget; că nu există câștig pe care să nu voiască să-l tragă dela tine; că nu există act la care să nu se înjosească pentru câștigul lui; că e fără cinste, fără mândrie, fără milă. De aceea nu trebuie să negociezi niciodată cu un German, nici.

să te înțelegi cu el, ci să-i impui hotărârile tale. Numai în aceste condiții are să te respecte și ai să-l împiedeci de a te înșela. — Având părerile acestea despre Germani, nu-i mirare că gândul lui n'a putut fi altul decât al revanșei pentru înfrângerea suferită de Francezi în 1870. Politica lui eră: să dea ceasul înapoi și să desfacă tot ce se făcuse dela 1870 încoace pentru propășirea Germaniei; populația ei trebuia micșorată prin pierderi de teritorii și prin alte măsuri; dar mai cu seamă economia ei, de care atârână noua ei putere, uzina întinsă clădită pe fier, pe cărbune și pe transporturi, trebuia să fie nimicită. — Eră politica unui bătrân, care avea în vedere trecutul, nu viitorul. Iar pacea lui o pace cartagineză.

Al doilea făuritor al păcei a fost prezidentul Statelor-Unite Nord-Americane *Woodrow Wilson*. Cine eră el? Ce loc ocupă el în inimile noastre și în nădejdlile lumii, când venia în Europa pe vaporul *Georges Washington*?

În Noemvrie 1918, armatele lui Foch și cuvintele lui Wilson ne îngăduiră să scăpăm de odată de grozavul războiu, care înghițea totul. Starea eră cu mult mai prielnică, decât se putea aștepta. Biruința eră atât de desăvârșită, încât teama nu avea să joace nici un rol în hotărâri. Dușmanul, după ce depusese armele, avea încredere în caracterul general al păcei, ai cărei termeni păreau că trebuie să asigure o întocmire de dreptate și de mărimie și să lase loc nădejdei curate de a vedea viața reluându-și mersul întrerupt. Pentru a întări această siguranță, prezidentul venea el însuși să-și pună pecetea pe opera sa. — Când prezidentul Wilson părăsi Washington, el se bucură în lume de-un prestigiu și de o autoritate morală necunoscută încă în istorie. Vorbele lui bărbătești și măsurate se ridicau, pentru popoarele Europei, mai sus și mai departe decât glasul propriilor lor oameni politici. Popoarele dușmane aveau încredere în el pentru înfăptuirea contractului pe care el îl făcuse cu dănsel. Popoarele aliate nu-l priveau numai ca pe un învingător, dar aproape ca pe un prooroc. Pe lângă această putere morală, el avea în mână realitățile puterei. Niciodată armatele americane nu fuseseră mai numeroase, mai bine pregătite, mai bine înzestrate. Europa atârână, cu desăvârșire, pentru aprovizionare de Statele-Unite, și din punct de vedere financiar, ea atârână de ele încă și mai mult. Nu numai că Europa da-

toră de pe acum Americii mai mult decât putea să-i plătească, dar numai niște ajutoare, date cu dărnicie, puteau ș-o scape de foamete și de faliment. Niciodată un filosof nu avuse în mâna lui niște astfel de arme împotriva celor puternici din lumea aceasta. Ce mulțime se îngrămădea în capitalele Europei în jurul trăsorei prezidentului! Cu ce curiozitate, cu ce îngrijorare și nădejdi, căutam noi să zărim fața și ținuta omului soartei, care, sosind din apus, venia să vindece rănilă bătrânei mame a civilizației sale și să puie temeliiile viitorului! — Decepțiunea a fost așa de desăvârșită, încât unii din acei cari avuseră cea mai mare încredere, abia îndrăsneau să mai vorbească de ea. Eră oare adevărat? întrebau ei pe cei cari se întorceau din Paris. Eră oare tratatul atât de rău, pe cât părea? Ce i se întâmplase președintelui? Ce slăbiciune, sau ce nenorocire adusese o tradare așa de extraordinară și de neașteptată? — Cauzele erau totuș ordinare și omenești. Președintele nu eră nici erou, nici prooroc. Nu eră nici măcar filosof. Eră un om cu gânduri bune, dar cu slăbiciunile celorlalte ființe omenești. Ii lipsea acea pregătire intelectuală domnitoare, de care ar fi avut nevoie ca să lupte împotriva vrăjitorilor iscusiti și primejdioși, cari ajunseră maestri într'un joc iute, despre care el nu avea nici o experiență. — Wilson nu numai că nu avea temperamentul unui om de studiu, dar nu avea nici măcar acea cunoștință a lumii, care făcea din Clemenceau și din Balfour niște ființe de o cultură cu totul aleasă. — Bietul Wilson, lipsit de însușirile trebuincioase unui îndrumător politic și pus în fața unor bărbați superiori lui în privința intelectuală, eră nevoit să se joace de-a baba-oarba în conferința păcii. Demonul lui cel rău a fost Lloyd George, prim-ministrul englez. Ca un Don Quichotte, orb și surd, el intră, într'un speluncă, în care adversarul lui eră acel care avea în mână spada sprintenă și scânteietoare. — Cu pregătirea ce-o avea, Wilson ar fi putut să fie o predică asupra tuturor principiilor sale, ori să adreseze Celui Atotputernic o rugăciune frumoasă pentru înfăptuirea lor, dar nu putea adaptă aplicarea lor concretă, la starea de lucruri europeană. — Nu numai că nu putea face nici o propunere amănunțită, dar în multe privințe el eră rău informat asupra stării Europei. Nu numai că eră rău informat, — aceasta eră adevărat și pentru Lloyd George, — dar spiritul lui eră greoiu

și nu se putea adapta. Incetineala prezidentului între Europeni era vădită. El nu putea să înțeleagă într'o clipă ce spuneau ceilalți, să măsoare situația dintr'o aruncătură de ochi, să făurească o replică, să preîntîmpine chestiunea printr'o ușoară schimbare de bază. — Ba ce-i mai rău, el nu-și putea îndrepta greșelile și scăderile, recurgând la înțelepciunea colectivă a sfetnicilor săi, cari erau oameni de afaceri foarte pricepuți, dar cunoșteau Europa tot atât de puțin ca și dânsul. Erau deci niște muți. — Fiindcă președintele nu pregătise nimic, consiliul lucră, în general, după un plan francez ori englez. Ca să-l prindă mai ușor în capcană, Europeanii i-au scos vestea că președintele e «germanofil» și vrea «să lase pe Hun slobod». Și președintele a fost destul de naiv să se lase impresionat de astfel de vorbe. — Aceeaș a fost atitudinea lui față de colegi: Trebuie să străbat tot drumul cu puțință ca să ajung la voi; văd greutățile ce aveți și mi-ar plăcea să fiu de acord cu voi asupra celor ce-mi propuneți. Dar eu nu pot face nimic care să, nu fie drept și bine, și trebuie ca mai întăiu să-mi arătați că ceea ce voți intră cu adevărat în terminii declarațiunilor care mă leagă. Atunci a început țesătura acelei pânze de sofistică și de exegeză scrințită, care trebuia în cele din urmă să înfășure în minciună textul și substanța întregului tratat. Se dădù cuvântul de ordine vrăjitoarelor din întregul Paris:

Limpedele e turbure și turburele e limpede,
Plutește prin ceață și prin aerul necurat.

(*Macbeth* I, 1)

S'a dat o lungă luptă teologică, (mai bine zis ideologică), în care după ce multe argumente au fost respinse, în cele din urmă președintele a capitulat în fața unei capodopere de meșteșug sofistic. — Un rezultat totuș a avut osteneala lui Wilson: înființarea societății națiunilor. Dar și rezultatul acesta a fost scump plătit. Clemenceau a fost destul de inteligent să-i ceară prețul convenit pentru recunoașterea acestei societăți. Și prețul a fost ca: Germanii să nu fie ascultați. Ei să fie chemați, ca să li se dicteze pacea, pe care trebuie s'o iscălească fără condițiuni. Și președintele Wilson a fost înduplecat să forțeze pe Germani la o grozăvie ca aceasta, fără ca să-i mai poată arăta cineva greșala și exagerarea în care se află. Era mai greu să-l scoți din greșală pe acest bătrân presbiterian decât fusese să-l înșeli, căci în greșala lui, el pusese credința sa și respectul de sine.

Al treilea matador a fost prim-ministrul englez *Lloyd George*. Inzestrat cu o sensibilitate, care nu rătăceă, aproape ca de medium, pentru tot ce eră de aproape în jurul său? Primul-ministru englez pipălă pe cei din jurul său cu șase sau șapte simțuri care nu sunt la îndemâna oamenilor obișnuiți. El pătrundeă caracterele, motivele și sentimentele subconștiente, înțelegând ceea ce gândește fiecare și chiar ce aveă să spuie fiecare, găsind printr'un instinct telepatic argumentele și cererile care se potriveau mai bine cu mândria, cu slăbiciunea sau cu egoismul celui cu care vorbeă. — Primul-ministru englez, folosindu-se de biruința câștigată cu ajutorul aliaților pe câmpul de luptă, se hotărî să facă alegeri generale pentru prelungirea puterii și întărirea situației sale personale, ceea ce Englezii socoteșc că e un fapt de imoralitate politică. La începutul alegerilor erau cam rezervați în ce privește politica externă. Bonar Law în Noemvrie 1918 la Glasgow nu făgăduiă nimic: «Noi vom fi la conferență o unitate pentru aliați și DV. nu puteți așteptă dela un membru al guvernului, oricare ar fi ideile sale, să expuie în public, înainte de a se duce la conferință, linia de purtare pe care o va urmă, cu privire la o anumită chestie». Totuș, după câteva zile, la 29 Noemvrie, Lloyd George se încălzise și spunea în Newrastle: «Când Germania a biruit pe Franța, a făcut-o să plătească. E un principiu pe care ea singură l-a stabilit. Principiul nu e îndoelnic; noi vom urmări înfăptuirea lui. Germania trebuie să plătească cheltuelile de rășboiu până la marginea puterii ei de a o face». Tot atunci circulă șvonul că Germania poate plăti 20 de miliarde livre șterl. — La 30 Noemvrie Bornes, membru al cabinetului de rășboiu, strigă într'o întrunire electorală: «Sunt pentru spânzurarea Kaiserului». Iar la 9 Decemvrie Sir Eric Geddes din Cambridge spunea aceste grosolane cuvinte: «Vom scoate din ea (Germania) atât cât se poate storce dintr'o lămâie și chiar ceva mai mult». «Avem s'o strângem până ce-o să-i auziți sămburii plesnind».

Aceștia erau oamenii și acestea erau principiile, după cari aveă să se facă noul tratat de pace, temeliea viitoare a Europei.

Tratatul de pace.

Cum e acest tratat? Și ce cuprinde?

Cum n'a mai fost nici un tratat de pace în lume.

1. În înțelesul lui Germania a trebuit să cedeze toate vasele marinei sale comerciale mai mari de 1600 tone brute, ju-

mătate din vase având un tonajiu între 1000 și 1600 tone și un sfert din toate vasele sale de pescuit de orice fel. — Mai mult încă, Germania se îndatorește, dacă i se cere, să construiască pentru Aliați, vase după modelul ce i se va arăta, până la 200,000 tone pe an, timp de cinci ani; valoarea acestor vase având a fi trecute, la creditul Germaniei, pentru datoria ei de reparațiune. Astfel, marina comercială a Germaniei este măturată de pe suprafața mărilor. De acum nici o linie nu va mai porni din Hamburg, afară numai dacă unele țări străine nu vor găsi acî o întrebuițare bine plătită a prisosului lor de tonajiu. Germania va trebui să plătească străinilor pentru ca să-i transporte mărfurile, atîta cît aceștia vor putea să-i stoarcă, și ea nu va primi dela dînșii decît foloasele ce le va conveni să-i acorde.

2. Germania a cedat aliaților «toate drepturile și titlurile asupra posesiunilor ei de peste ocean». Această cedare nu se aplică numai la suveranitate, ci prin termenii ei defavorabili se întinde și asupra proprietăților statului german, cuprinzând și căile ferate, trebuind să fie predate fără indemnitate, pe cînd, pe de altă parte, guvernul german rămîne răspunzător de orice datorie ce a putut face pentru cumpărarea ori construirea bunurilor sale ori pentru dezvoltarea generală a coloniilor sale. — Dar aceste clauze sunt neînsemnate față de dispoziția cu mult mai întinsă, prin care pe teritoriul fostelor colonii germane se admite expropriere «cu toptanul» a unei proprietăți particulare, fără ca Aliații să dea vre-o compensație celor expropriați.

3. Dispozițiile, pe care le-am amintit cu privire la proprietatea particulară a Germanilor în fostele lor colonii, se aplică de asemeni și proprietății private germane în Alsacia și Lorena, cu excepția numai a concesiunilor pe care le-ar acorda guvernul francez.

4. Expropriereea bunurilor private e fără precedent în tratatele de pace a vremurilor din urmă. Măsura cea mai aspră a tratatului e că împuternicește comisia de reparațiuni a aliaților să ceară plata înainte de 1 Maiu 1921 a 1.000.000,000 livre sterlinge, în felul pe care-l va socoti, «în aur, în mărfuri, în vase, în valori ori altfel». E un principiu nou în încassarea despăgubirilor. Până acum, se hotărâ o sumă, și națiunea care trebuia s'o plătească, rămânea liberă să-și aleagă mijloacele de plată. Acum creditorii pot nu numai să pretindă o anumită

sumă, dar să-și arete în ce anume bunuri să fie făcută plata. Astfel comisiunea de reparații are puțința de a nimici organizația economică și comercială a Germaniei, nu numai pe aceea de-a cere plata.

5. De teamă ca, prin vre-o uitare oarecare, să nu fie scăpat ceva din vedere ce ar fi putut fi în folosul Germaniei, tratatul de pace prevede ștergerea și nimicirea tuturor convențiilor și învoielilor făcute înainte de războiu în favorul Germaniei. Prin articolul 258 Germania pierde dreptul de a lua parte la vre-o organizație financiară ori economică în vreunul din statele aliate și asociate, în Austria, în Ungaria, în Bulgaria ori în Turcia, sau în posesiunile și dependențele sus ziselor state, ca și în fostul imperiu rus. Prin aceasta Germania e în afară de orice lege și supusă la bunul plac al aliaților.

Fiind apoi imperiul german clădit pe cărbune și pe fier mai mult decât pe sânge și pe arme, trebuia lovită Germania și în izvoarele acestea de viață și de bogăție.

I. «Ca o compensațiune pentru distrugerea minelor de cărbuni din nordul Franței, și ca un acout asupra totalului daunelor de războiu datorite de Germania, aceasta cedează Franței proprietatea întreagă și absolută, liberă și desbrăcată de orice datorii ori sarcini, cu drept exclusiv de exploatare, a minelor de cărbuni așezate în basenul Sarre» (Art. 45). Și anume, le cedează pe timp de 15 ani, după trecerea cărora populația va fi chemată să arate prin plebiscit «dorința ei cu privire la suveranitatea viitoare a țării». Afacerea Sarrei e un fapt de jefuire și de minciună. Din maș bine de 650,000 locuitori, erau în 1918 mai puțin de o sută de Francezi. Basenul Sarrei a fost german de mai bine de o mie de ani.

II. Silezia de sus, unde sunt însemnate zăcăminte de cărbuni, din care se scoate 23% din producția totală de cărbuni, trebuie să fie — în urma unui plebiscit — cedată Poloniei, deși economiceste țărișoara e cu desăvârșire germană iar istoricește, n'a aparținut nici odată Poloniei. Afară de minele pe care trebuie să le cedeze, Germania va predă 20 milioane de tone pe an în cursul celor dintâi cinci ani și 8 milioane de tone anual pentru cei cinci ani următori. — Ca o parte a plăților datorite pentru reparațiuni, Germania trebuie să facă următoarele predări de cărbune ori echivalentul său în coks:

Franței 7 milioane tone pe an timp de zece ani;

Belgiei 8 milioane tone pe an timp de zece ani;

Italiei o câțime anuală ridicându-se prin creștere dela 4.500,000 tone în 1919—20, la 8.500,000 tone pentru cei șase ani dela 1923—29.

Luxemburgului, dacă va cere, să-i dea atât cât avea înainte de războiu.

Dacă socotim exportările totale, pe care Germania e datoare să le facă în țările aliate, vor fi 40.000,000 tone, ceea ce-i va lăsa Germaniei pentru trebuințele proprii 78.000,000 tone, iar ea ar avea nevoie de 139,000,000 tone de cărbuni pentru propriile trebuințe, precum se vede din statisticele dinainte de războiu. E de însemnat, că Germania nu poate să dea cât i se cere, nici dacă ar produce tot atâta cât a produs înainte de războiu, căci acum producția este mult mai mică din pricina puterii fizice strașnic de slăbită prin subalimentare.

III. Pierzând Germania provinciile Alsacia și Lorena, a pierdut 75% din minereul de fier, dar în schimb e amenințată din partea străinătății cu un potop de obiecte de lux și de semilux (mătăasă și șampanie). — Transporturile Germaniei, în urmare, vor fi mult desorganizate prin cesiunile de material rulant. Prin paragraful 7 al condițiilor de armistițiu, Germania e ținută să predea 5000 de locomotive și 150,000 de vagoane, «în bună stare, cu toate piesele și accesoriile trebuitoare».

IV. Rețeaua fluvială a Germaniei încă a fost atinsă, ceea ce e o intervenție fără precedent în afacerile lăuntrice ale unui stat. Nu numai Rinul și Niemenul cari sunt fluvii de graniță, ci și râuri curat germane ca Elba și Oderul sunt supuse controlului internațional.

Reparații.

În nota președintelui Wilson din 5 Noembrie 1918 și pe urma ei în articolul 232 al tratatului se zice: «Guvernele aliate și asociate cer, și Germania își ia îndatorirea, ca să fie reparate toate pagubele pricinuite populației civile a fiecăreia dintre puterile aliate și asociate și bunurilor sale... din pricina agresiunii germane pe uscat, pe mare și prin aer». Puține fraze în istorie au dat atât de mult de lucru sofiștilor și juriștilor ca fraza aceasta.

Asociații și aliații ar fi voit să cuprindă nu numai pagubele îndurate, ci și cheltuelile de războiu, apoi pensiile invalizilor, orfanilor și văduvelor, alocațiile etc.

În ce privește pagubele și stricăciunile pricinuite de agresiunea germană lumea e în rătăcire crezând că Belgia ar fi avut să sufere mai mult. E o greșală. Câteva stricăciuni au fost făcute pe mica zonă ce a fost invadată; Germanii, în retragere, au făcut distrugerii la clădiri, la plantații, la mijloacele de transport; de asemenea au jefuit mașini, turme și alte bunuri mobile. Dar Bruxelles, Anvers și chiar Ostende au rămas aproape întregi și pământul, care e bogăția de căpetenie a Belgiei, e cam tot așa de bine lucrat ca și înainte.

Cu totul altfel e nordul Franței, unde războiul a lăsat într'adevăr urme grozave. 10% din teritoriul francez a fost ocupat de inamic, dar numai 4% a fost pustiit. Din 60 de orașe franceze cu locuitori mai mulți de 35,000 două au fost distruse cu desăvârșire: Reims (115,178) și Saint-Quentin (55,571); alte trei Lille, Roubaix și Douai au suferit mari prădăciuni de mașini și de alte bunuri. — Deși 2246 km. căi ferate au fost distruse, s'au reparat 2016; din 1075 km. canale, s'au reparat 700; din 1160 construcții (poduri, tuneluri) dărâmate 588 fuseseră înlocuite; din 330,000 case ruinate de bombardament 60.000 au fost reclădite; din 1.800,000 hectare devenite inutilizabile din pricina războiului 400,000 fuseseră din nou cultivate și alte 200,000 pe cale de a fi sămănate, după ce mai mult de 10.000,000 km. de sârmă ghimpată a fost ridicată. În urmărire socoteala deputatului francez Dubois, care a dat cifra de 65 miliarde de franci «ca un minimum», ce nu cuprinde nici taxele de războiu, nici pierderile pe mare, nici drumurile distruse, nici monumentele sfărâmate, apoi calculul ministrului reconstrucției industriale Loucheur din 17 Februarie 1919 că reconstituirea regiunilor devastate ar costa 75 miliarde franci sunt prea exagerate. Să nu se uite, că o multime de construcții erau vechi, nesănătoase, impracticabile și acum se socotesc toate cum ar fi fost nouă.

Din punct de vedere umanitar, suferințele Serbiei au fost cele mai mari dintre toate, însă pierderile ei, măsurate în bani nu dau o cifră prea mare, din pricina slabei ei dezvoltări economice. D-rul Diurici socotește pierderile omenești totale la un

milion de suflete, adică mai mult decât o treime din populația Serbiei vechi.

Ca încheiere, ne aflăm în fața următoarelor cifre:

Belgia	500 milioane	Livre	sterlinge
Franța	800	"	" "
Marea Britanie .	570	"	" "
Ceilalți Aliați .	250	"	" "
Total .	2,120 milioane	Livre	sterlingă.

Greșelile Conferinței de pace.

Pe lângă greșelile amintite până acum conferința de pace din Paris a mai săvârșit și altele. Și anume, n'a studiat capacitatea de plată a Germaniei, și a instituit o comisie a reparațiilor cu drepturi absurde. Să vedem puțin și aceste greșeli.

În raportul oficial întocmit de Reichsbank pe ziua de 30 Noembrie-1918 cântărea de aur a Germaniei era arătată în suma de 115.417,900 Livre sterlinge. Un total mai mare decât acel dinainte de războiu. Această creștere se datoră campaniei puternice duse în Germania, în vremea războiului, pentru vărsarea la Reichsbank, nu numai a monedelor de aur, ci și a podobeilor de aur de tot felul. La câteva săptămâni după aceea însă Germania a fost nevoită să plătească 50.000,000 L. st. Aliaților (indeosebi Statelor-Unite și Angliei) pentru materii alimentare. În timpul întâieii prelungiri a armistițiului Germania a fost oprită să exporte aur fără învoirea Aliaților. Această învoire însă nu i se putea refuza mereu, deoarece banca imperiului avea unele datorii mai vechi în țările vecine, care nu puteau fi plătite altfel decât în aur.

Vapoarele germane care pot fi luate în temeiul tratatului sunt 4.000,000 tone în preț de 120.000,000 Livre sterlinge (1 tonă = 30 L. st.)

Despre valorile străine ale Germaniei nu avem date sigure. Nu se știe, anume, exact ce investiții a făcut Germania în străinătate. Principalele evaluări germane se urcă la suma de 1.250.000,000 L. st. pe cari — curios! — I. M. Keynes le află exagerate și crede mai aproape de adevăr cifra de 1.000,000 L. st. mai puțin, deci, decât arătau Germanii înșiși.

Iată, într'adevăr, care este după Keynes averea germană ce se poate transfera numai decât:

- a) aur și argint: 60.000,000 L. st;
- b) vapoare: 120.000,000 L. st.;
- c) valori streine: între 100.000,000 L. st. și 250.000,000 L. st.

Și, după analize statistice îndelungate, încheie astfel:

O capacitate de plată evaluată la 8 miliarde L. st. sau chiar 5 miliarde L. st. este, așa dar, dincolo de marginile posibilității. Acei cari cred că Germania poate plăti anual sute de milioane de Livre sterlinge, sunt datori să spună ei, în ce anume lucrări văd ei puțința acestei plăți și pe ce piețe cred ei că vor putea fi vândute acele mărfuri. Dacă nu intră măcar puțin în amănunte, dacă nu aduc argumente care să poată fi pipăite în sprijinul părerilor lor, — ei nu merită să fie crezuți pe cuvânt.

Ce viitor frumos ar fi avut Europa, dacă făuritorii păcei ar fi înțeles, că cele mai însemnate probleme care trebuiau să-i îngrijească, nu erau nici politice, nici teritoriale, ci financiare și economice, și că primejdiile viitorului nu erau în hotare și suveranități, ci în hrană, cărbune și transporturi! Dar problemele financiare nu puteau fi deslegate prin lăcomie. Putința desiegării lor nu se găseă decât în marinimie.

Ranele Europei s'ar fi putut lecu după următoarele linii generale: 1. toată datoria interaliată trebuie să fie anulată de îndată; 2. suma ce trebuie să plătească Germania să fie fixată la 2 miliarde L. st. (50 miliarde Lei); 3. Anglia renunță de a cere și ea vre-o parte din această sumă și partea la care se va judecă că ea ar fi avut drept, să fie pusă la îndemână conferenței pentru a ajuta la întemeierea nouilor state; 4. pentru a avea o temelie pentru un credit care să se poată întrebuiința îndată, o parte potrivită din suma pe care Germania va avea s'o plătească, să fie garantată de către toate puterile părtașe la tratat; 5. puterilor foste dușmane, trebuie să li se îngăduie, în vederea restaurării lor economice, să emită o sumă moderată de bonuri, având aceiaș garanție.

Asemenea propuneri făceau apel la marinimia Statelor Unite. (Gradația datoriilor e următoarea: Germania datorește mult Aliaților; aliații datoresc mult Angliei; Anglia datorește mult Statelor-Unite). Aceste propuneri puteau fi înfăptuite. Ele nu aveau nimic extravagant, nimic utopic. Și ele ar fi deschis Europei posibilități de așezare statornică financiară și de reclădire.

Toate gândurile și propunerile bune însă n'au folosit nimic în fața situației financiare desperate a Franței și Italiei. Dacă n'ar fi calculat la contribuții de războiu și amenzi, pe cari să le plătească Germania, aceste două țări ar fi mers spre faliment sigur. Și astfel, am ajuns la tratatul acesta de pace, prin care Germania, de fapt, s'a îndatorat să predea Aliatilor întregul prisos al producției sale pe veșnicie.

Nu există în istorie precedente asemănătoare cu despăgubirea impusă Germaniei de acest tratat. Pentru regularea plăților ce are să facă Germania s'a înființat un organ care să întocmească lista cererilor, modul de plată, scăderile și amânările trebuitoare: comisia reparațiilor, compusă din delegații Statelor-Unite, al Mării Britanii, al Franței și Italiei; delegații Belgiei, Japoniei și Serbiei (ai României nu?) iau parte numai la desbaterile ce privesc țările lor. Această comisie amenință să devină o vastă societate poliglotă cu o mulțime de tâlmaci, pe cari să-i salarizeze Germania. Când delegații Germaniei au protestat, conferința de pace i-a răspuns, că această comisie nu are putere executivă. Inexact, observă Keynes. Articolul 430 al tratatului prevede ocuparea imediată a Germaniei în cazul când aceasta ar refuza vre-o plată sau altă dispoziție a Comisiei. Cu mult tact și înțelepciune și cu și mai multă marinitate Comisia reparațiilor poate deveni din o unealtă de asuprire și de jaf în un stat economic al Europei, al căruia singură menire să fie reclădirea vieții și a fericirii chiar în țările dușmane.

E de notat de altfel, că contrapropunerile germane, deși ofereau 5 miliarde L. st. erau în fond fățarnice, fiindcă de fapt dau cu mult mai puțin decât arătau, și doreau menținerea stării dinainte de războiu (toate coloniile etc.).

In urma tratatului.

În urma tratatului situația Europei e cât se poate de tristă. Războiul a distrus aproape cu desăvârșire viața economică a omenirii, — conferința de pace e pe cale de a desăvârși ruina începută prin războiu. Ceeace e mai rău însă e faptul că Europeanii nici nu-și dau seama de situația lor ticăloasă. Singur unii dintre Americani au înțeles primejdia în care se află Europeanii, îndeosebi Hoover care a înfățișat starea de acum a Europei astfel: 1. Scăderea desăvârșită a productivității interne a Europei.

2. Incetarea transportului și a schimbului, prin care produsele erau aduse acolo unde eră mai multă nevoie de ele. 3. Neputința Europei de a-și cumpăra de peste Ocean lucrurile obișnuite ce-i trebuese.

Singura soluție e, după Keynes, revizuirea tratatului care, în forma de acum, e insuportabil. Tot ce merită să fie păstrat din alcătuirile conferinței e Societatea Națiunilor și mai cu seamă articolele XI—XVII cari împiedecă pe viitor războaiele. Trebuie înființată apoi o Uniune a Liberului Schimb cu scopul de a întări organizația și productivitatea economică care, fără aceasta, ar rezulta din multele granițe politice nouă, înființate acum între state naționaliste, lacome, pizmașe, necoapte și nedesăvârșite economicește. Această uniune e o necesitate. Nu suntem oare noi datori să căutăm ceva mai bun, să ne gândim că prosperitatea și fericirea unei țări aduce pe acele ale altora; că solidaritatea dintre oameni nu e o închipuire și că un popor trebuie să privească întotdeauna pe celelalte popoare ca pe semene ale sale?

În baza acestei solidarități cere autorul să se dea voie Germaniei să exploateze și organizeze Rusia, care altminterea va pieri de foame. Le este cu neputință geograficește Francezilor, Englezilor sau Americanilor să facă ei aceasta. Ei n'au nici imboldul nici mijloacele de a face așa ceva. Dar Germania are experiența, voința și cele mai multe din materialele trebuitoare pentru a procura țaranului rus lucrurile de care a fost lipsit în vremea celor din urmă cinci ani. Să indemnăm și să ajutăm Germania să-și reia în Europa locul ei organizator de bogății pentru vecinii ei dela răsărit și dela miazăzi.

Și să rugăm pe Americani să nu răspundă nebuniei și zăpăcelei oamenilor de-stat europeni: «Putreziți dar, în răutatea voastră, noi ne urmăm drumul nostru». Să-și amintească numai o clipă de ceeace Europa a însemnat pentru ea, și de ceeace înseamnă încă; de acea Europă, care este și — orice se va întâmpla — va fi încă muma artelor și a științei și să respingă sfaturile de nepăsare și izolare egoistă și să ia, cea mai ales, măsurile cuvenite pentru asigurarea progresului și civilizației omenirii.

Cu perspectivele acestea își încheie John Maynard Keynes profetica sa lucrare, iar noi darea de seamă de față.

I. G.

Satul meu.

— Fragment. *) —

Așa sunt Românii și Româncele din Săcădate: buni la inimă și harnici.

Când e de prăznuit prăznuiesc, când e de lucrat lucră.

Fac și clăci. Adecă după ce-și isprăvesc lucrul lor de câmp, uneori și mai curând, din toată casa merge cineva, mai cu seamă tineret, la lucru la părintele ori și la alți fruntași, cari strâng clacă și într'o zi îl dau gata. Seara se aduce cununa sau crucea de grâu, frumos împletită din spice, numită și buzdugan. Purtătorul cununei, de regulă băiat, e stropit cu apă de toți trecătorii în semn de binecuvântare și rodnicie. Stropirea e destul de sănătoasă, căci purtătorul ajuns acasă e leorcă: țuruișe apa din el. Pe drum fetele cântă frumosul cântec bătrânesc:

Dealul Mohului,
Umbra snopului,
Cine se umbrește?
Sora soarelui
Cu a vântului.
Ele se 'ntrebară,
Care sunt mai mare?
Sora soarelui
Din graiu își grăia:
— Dar eu sunt mai mare,
Că frate-mio-i soare.
El când se pornește,
Lumea o 'ncălzește.
Sora vântului
Din graiu își grăia:
— Ba eu sunt mai mare,
Că frate-mio-i vânt
Mare pe pământ.
El când se pornește,
Lumea răcorește.

Intrând în casa stăpânului, care a strâns claca, încunjură masa cântând:

*) Din Nr. 92 al »Bibliotecii populare a Asociațiunii«, tipărit de curând.
Prețul 3 lei.

Stăpână, stăpână,
Gată cina bine,
Căci cununa-ți vine.
Cunună de flori,
Cu secerători.
Tu stăpânul nost'
Să fii sănătos.
Mulți ani să trăești
Și să stăpânești.

Unii sunt atât de harnici, încât li se pare prea puțin lucrul ce-l pot face acasă, și se duc nu numai peste munți în țară ori chiar în Moldova și Basarabia, ci și în America. Adevărat, că le vine cu mare jale despărțirea de casa părintească tutturora. E în deobște cunoscut versul:

Cine-a scornit jalele?
Misleer cu vapoarele!
Că încarcă sute-mii,
Câtă-i frunz'Americii;
Acolo-s fabrici de fier,
Mulți voinici în ele pier.

Chiar și după ce sosesc în pace dincolo de Ocean, în lumea cea nouă, nu pot uita cu una cu două pe cei de acasă.

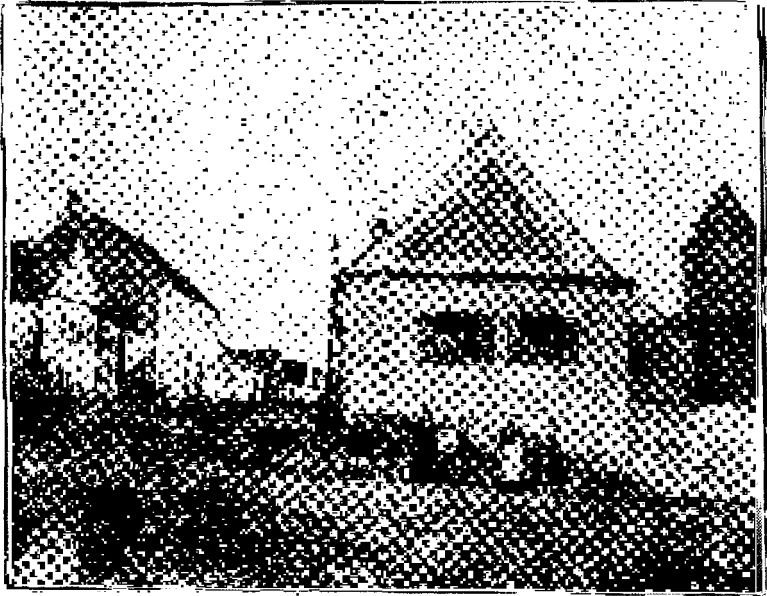
În toate scrisorile din America poți citi:

În Americ' ar fi bine,
— Da prea multă jale-ți vine;
În America n'ar fi rău,
Da te mănăcă dorul greu.

Și cum să nu-i mănăcă dorul și să nu-i apese jalea, când primesc de acasă scrisori, care de care mai mișcătoare.

Iată ce scrie o soră fratelui ei, duș în America, despre bătrânul lor tată, rămas acasă să poarte singur tot greul economiei:

Frunză verde de mătăasă,
Gândește-te frate-acasă
Cum să tragă taica coasă,
Că-i bătrân și nu mai poate;
Tremură-i deșteale toate.
E bătrân și nu zărește,
Bate coasa, dă pe dește:

Vedere din comuna Săcădate.-

Fete în portul din Săcădate.

Cioc în dește, cioc pe coasă,
Coasa 'n gură e tot groasă.
Pleacă cu coasa pe cale,
Puțină putere are,
Șede 'n loc, se odihnește,
Tot la tine se gândește...
Cum, Doamne, să poți lucra
Ziua, noaptea, tot una,
Serbători de-aseenea!

Poate să rămână vre-un ochiu nemuiat de lacrimi, cetind astfel de răvașe, pline de dragoste fiească, pentru bătrânul tată? Și poate oare să mai rămână în streinățate un tânăr Român, care primește de acasă o astfel de înștiințare?

E și mai înduioșător felul cum chiamă acasă un băiețel din Săcădate, de abia nouă (9) anișori, pe tatăl său dus în America de multă vreme:

De când tata nost' s'a dus,
Negură 'n curte s'a pus;
Și pe pari și pe nuiele,
Și pe fața mamei mele;
Și pe parii gardului,
Și pe fața fratelui.
— Ridică, Doamne, ceața,
Să vin' acasă tata;
Ridică ceața frumos,
Să se 'ntoarcă sănătos.
Astă mică poezie
E dela Aurel Priș.

Firește, că inima tatălui său din America n'a rămas neatinsă de aceste mișcătoare cuvinte ale copilășului și cât ce s'a deschis linia între Europa și America, întreruptă din pricina războiului, a venit și el, ca atâția alții, îndărăt la familia sa, dând mulțumită lui Dumnezeu că l-a ajutat să umble cu bine și să-și poată vedea de aici înainte de rosturile gospodăriei sale într'o țară românească liberă.

Un singur cusur are Săcădatea. Stă rău de lemne. Nu se găsesec păduri destule pe hotarul ei. Abia poate înciripă lemne de foc, necum de cele de lucru. Cine vrea să clădească, trebuie să-și vadă întâiu de lemne în unul din satele dela poalele munților (Porumbac, Avrig, Racovița ori Șebeș).

Așa se vede, că și mai de mult a fost lipsă de păduri în comuna aceasta, de aceea un strămoș al nostru, Ion Gheorghe din Gherghelaue, a plantat el însuși și a apărut de stricăciunile oamenilor și a vitelor pădurea, care și astăzi îi poartă numele: pădurea lui Ion Gheorghe.

Dar Românii din Săcădate își dau seama, cum ar trebui să-și deie fiecare om, că se face o stricăciune împăratului-codru și numai prin aceea că i se rupe o crenguță verde din coroana lui; de aceea se roagă de iertare precum urmează:

Codrule, Măria Ta,
Te rog nu te supără,
Că ce-mi iau o creangă mie,
Ca s'o pun în pălărie,
Tu ești mare și bogat,
Pentr'o creangă nu-i păcat;
Ești bogat și primitor,
Le dai daruri tuturor,
Zărilor le dai sălaș,
Cuiburi puilor golași,
Dai-le la căprioare
Apă din limpezi izvoare;
La copii le dai frăguțe
Roșioare și drăguțe.

Abia cred să se aple la noi Românii multe versuri, cari să se poată măsură cu acesta, în ce privește dragostea țaranului nostru pentru pădure. O dovadă mai mult, că codru-i frate cu Românul.

Am zis că știu Săcădătenii și prăznuți, când e de prăznuit. Și o să vă încredințați că e așa, precum vă spun. Nunți ca în Săcădate mai rar.

Și aiurea »goghesc« pe mireasă, cum se zice, și o fac să-și iee ziua bună dela tată, dela mamă, dela frați, dela surori, dela grădina cu flori, — dar poate că nu o știu podobi așa de frumos ca la noi.

Cu flori roșii pe cap și la urechi, în formă de cunună, cu iie știpuită și înflorită, cu rochie albă încrețită, cu crătință mare neagră bogat înflorată dinainte, numită »perpetă«, coperită și cu un șorț alb de giolgiu străveziu, chiar cum zice cântecul:

Da ieși soacră mare-afară
Și te uită-'n sus și-'n jos
Mai tare spre răsărit,
Că vine-un car podobit.
In mijlocul carului
Este-o curea țintuită.
Dar nu-i curea țintuită,
Că-i noru-ta podobită.

Ales când e vre-o nuntă de oameni frunțași. Apoi să vezi ospăț, cântece și veselie. Curat vorba Iordăchioaiei celei bătrâne la nunta nepotului ei, însurat cu cea mai frumoasă și mai bogată fată din sat:

Ține, Doamne, ce ne-ai dat,
C'am ales ce-am vrut din sat:
O fată de om bogat.

Femeile, îndeosebi, sunt la locul lor. Cântecele, jocul și femeile! Treime nedespărțită.

Nu voiu uită pe fina Podii care, văzând veselia cea mare a nuntașilor — înțără și popii în horă — strigă:

Vai de mine, ce potop,
Că joacă și popi și tot!

Și cântă și strigă, nu pentrucă ar fi amețite de beaură, ci fiindcă sunt încredințate, că faptul cel mai sărbătoresc din vieța omului, nunta, nu se poate închipui fără cântec și voie bună:

Și nu strig că sunt beaură,
D'ășa se cade la nuntă.

Mai cu seamă dacă e ceva ori cineva de atins, Săcădățenele sunt meștere mari.

O vecină, măritată după un văduvoiu, cu care trăia rău, la o nuntă se răzbnună, strigându-i bărbatului dela inimă: -

Decât după văduvoiu,
Mai bin' cu capu-'n noroiu;
Că de noroiu te-i spală,
De văduvoiu nu-i scăpă.

Sunt vesele cu astfel de prilejuri, nu numai tinerele, ci și bătrânele care, simțindu-se cu un picior în groapă, știu poate că mai mult n'au să se nuntească.

Mama cea bătrână a dascălului Lupii chiul și ea la nunta feciorului celui mai mic :

Floriți flori, nu mai floriți,
Că mii nu-mi mai trebuieți!

De zestre li se dă tinerelor părechi, pe lângă partea convenită de moșie, câte-o păreche de boi, vacă ori bivoliță fătată, cai, oi ș. a. și câte-o vorbă înțeleaptă pe care o țin minte oamenii din neam în neam.

Iată, ce povește dă Onea Gheorghii Lupii din Gherghelaeu, care a măritat șapte fete și e strămoșul atâtoră din familiile săcădățene de astăzi. El zicea fetelor și nepoatelor sale :

Dragile mele, nu vă bucurați de averea altora; vă bucurați de a voastră; că de pe calul altuia curând te dai jos.

Paserea se ridică și zboară cu două aripi. Și voi cu aceste două aripi vă veți ridică: cu munca și cruțarea voastră. Când cruțați, cruțați la gura sacului, că la fund ați cruțat, dar nu-ți mai aveă ce. Mai multe Marți, decât cârnați. Și pe zi de trei ori te duci în cămara cu slănină și la lada cu făină.

Feriți-vă de omul risipitor! El ca peștele. Ori câtă apă ar înghiți, toată o dă pe urechi afară.

Asemenea și de cel slab! Mai bine cu om de ispravă la pagubă, decât cu unul de nimic la câștig. Decât să ai de a face cu omul slab, mai bine taie-ți sumanul, chiar de șede pe sumanul tău, dar să nu-i zici: Dă-te încolo! Că sunt unii așa de uricioși, de nici nuca să nu le-o iei din mână. Și apoi vorba ceea :

Bate dracu, ori nu-l bate,
Că la cruce
Nu li-i duce;
Om de pace
Nu li-i face.

Nu e bun în lume să ajungă cât cinstea omului. Nu-i frumoasă boeria, ci-i frumoasă omenia; că bani sunt și la Țigani.

Altfel nime nu poate fi deplin în lumea asta. Cine vrea să scape de necazuri, trebuie să iasă din lume. Și în lumea cealaltă se zice că este o pâne și slănină, undeva dincolo de vămile văzduhului, pe care o vor mânca ceice în lumea asta nu se tânguesc de înșurat ori de măritat, ori ceice pot să doarmă trei zile și trei nopți după olaltă. Pânea și slăcina aceea și astăzi sunt neatinse. Lucru de sine înțeles. Necazurile sunt doară pe oameni, nu pe dealuri.

Așa glăsuia bătrânul Onea Gheorghii Lupii din Gherghelaeu.

Ioan Georgescu.

Sfârșit.

„Ce feși copila mamei 'ntr'una
Și plângi atâtea zile 'ntregi?
Beteala ta e prea subțire
Și firele prea rar le-alegi“.

— „Măicuță dragă, pâanza-i bună
Iubitului cămăși să-i fac,
Pe când s'o'nloarce din bătaie —
Cămăși în fire de bumbac“.

„Copila mea, dar n'auzi vestea
Că 'ntr'un spital ar fi rănit,
Și nu-i nădejde de 'nturnare
Întreg, decât doar schilăvit“.

— „Dacă-i rănit atunci i-oi face
În suluri albe legători,
Și le-oi trimite să le aibă
Înbalzamate 'n colb de flori“.

„Ei bine, scumpa maicei, bine,
Dar vestea umblă vezi prin sat,
C'ar fi picat în țări străine,
C'ar fi murit de vre-un granat“.

— „C'ar fi murit, se poate maică?
Atunci voi face giulgi din tort,
Ș'oi învăli în lacrimi calde
Cadavrul alb al celui mort“.

„O, Doamne, scumpa mea copilă
De giulgiul tău el nu-i lipsit,
Că-i pus acum de-un an sub glie —
Cadavrul lui a putrezit“.

— „De-un an, și nu mi ai spus nimică?
Ah, tremur, par'că-s frunză 'n vânt —
Atunci mi-oi face giulgiul mie
Că mâni mi-ți pune în mormânt“.

Memorii.

Berna, 18 Martie.

Zi admirabilă. Soarele de primăvară topește înghețurile, zăpada munților cari își desvăluie în amfiteatru coarnele lor verzi în măreția aceasta, a celei mai frumoase, sălbatice naturi, din câte a împodobit Dumnezeu pământul.

Sosesc după amiază și trag tot la *Hôtel à l'Etoile*, unde am mai fost în Noemvrie. Am fost primit, cum numai otelierii Elvețieni știu să primească.

Odaia cu vedere spre . . . , masă îmbelșugată și prețuri modeste, serviciu par'că aș fi fost un oaspe distins într'o casă burgheză, unde toți membrii familiei au un instinct fin de a-și mulțami cu dragoste oaspele. Am dormit puțin, am făcut o baie, apoi am eșit să-mi vizez pașaportul.

Am început iar să am temeri în ceea ce privește trecerea mea prin Austro-Ungaria. Sculptorul Severin, pe care l-am întâlnit la Legația Română, îmi spune că vizita la vama Feldkirch este foarte severă. Ce să fac? Doamne! Dacă vr'un spion, din cei mulți și idioți, cari circulă prin Paris au descoperit conținutul tezei mele¹⁾ și acum mă așteaptă gheara dușmanului?... O, ar fi grozav!... N'ar fi oare mai bine să mă întorc la Paris, să scriu din nou acasă pentru un nou concediu? Călătoria prin Rusia costă cel puțin o mie de franci, durează timp mai bine de o lună. De acasă scrisori nici n'am mai primit de trei săptămâni. Sunt nerăbdător. Curaj! Am scris mamei că viu, să mă aștepte, peste câteva zile sunt în București. M'am dus la gară să schimb bani și am avut o bucurie nespusă s'o revăd pentru câteva minute pe Berta sosită cu cel mai apropiat tren. Ne-am despărțit îmbrățișându-ne ca doi vechi prietini cu promisiuni de-a ne scrie. Ea a plecat acasă, cu trenul la Konolfingen. Arunc o privire duioasă în urma acestei copile dragă-lăse... Cine știe dacă voi mai întâlni-o cândva?!...

Până la ora mesei plimbare admirabilă în jurul palatului federal. Seara bal la hotelul meu. Cobor și eu între spectatori. Ciudată mi se pare veselia petrecerei de aci în contrastul tragediei sângeroase a țărilor vecine! Și totuși se justifică: tinereța plânge sau râde, niciodată nu stă pasivă, ursuză și mocnită! Măine plec.

¹⁾ E vorba de teza sa de doctorat scrisă, în franțuzește, asupra chestiunii române.

Nota Red.

4*

19 Martie. Inchisoarea din Feldkirch.

Ziuă fatală: ziua arestării mele în Austria! Am plecat dimineața la șase din Berna, vesel, plin de bucurie că mă apropiu tot mai mult de țară, încântat de frumuseța naturii sănătoase, de planurile mele cari se îmbinau în sufletul meu pentru viitor ca o melodie sonoră, nici nu știu cum au sburat ceasurile și m'am trezit ajuns la Feldkirch, granița Austriei.

Călătorii își adună lucrurile, se coboară, dau și eu să-mi strâng umbrela, pardesiul și cele două geamantane, cari le aveam cu mine; mă uit pe peron să văd un hamal... și văd în fața vagonului unde mă aflam șase jandarmi austriaci cu baioneta pusă în cordon, drept la ușa pe care voiam să cobor. Nu apuc să pun piciorul pe scară, când un ofițer se apropie și se postează în fața mea.

— D-ta ești Mircea R. Șirianu? mă întreabă răstit în limba lui severă.

Imi păstrez sângele rece și răspund liniștit, scoțând pașaportul.

— Sunt Mircea Ion Russu, zic.

— Vii din Paris, d-ta?

— Nu, din Berna.

Din nenorocire ofițerul zărește viza Legației din Paris și ordonă jandarmilor să mă aresteze. Murmură între dinți cuvântul: spion! Simt că tot sângele mi se strânge la inimă.

Sunt înhățat de ambele brațe, de doi jandarmi, cu toate că protestez contra oricărei violențe, și mă arăt cât se poate de liniștit.

Sunt legat cu lanțuri și condus în escortă de doi jandarmi la închisoarea ordinară din Feldkirch în prevență.

Arestarea a avut loc la 4 ore d. a. Sunt mai bine de douăsprezece ore de atunci.

S'a luminat de ziuă când am început să notez aceste — fără să fi putut închide ochii. Toată noaptea am stat culcat pe spate pe jos, pe rogojina aspră și umedă gândindu-mă că oare ce mă așteaptă dimineată?

În curtea închisoarei am auzit de două ori ropot prelung de arme și întrebând pe paznic, acesta mi-a răspuns simplu:

— Sunt spionii, pe cari îi împușcă!

Nu va fi oare, peste un minut, două și soartea mea?...

Figura tatei se ivi de acolo din lumea aceea, par'că zâmbi trist.

— Trebuie să fie așa, să vii și tu cu noi, și tu martir al cauzei noastre! Sunt mulțămît de tine!

20 Martie. Inchisoarea Feldkirch.

Sunt foarte îngrijat deoarece începe a se însera, și eu tot nu știu ce se va întâmpla cu mine. Nimeni n'a venit să mă întrebe nimic. Un gardian ursuz mi-a adus o bucățică de pâine neagră, un ulcior cu apă și a încuiat iar ușa grozavă de fier.

Dimineața la 8 am fost lăsat un ceas în curtea închisoarei la plimbare... Am văzut nu departe Alpii Elveției, acoperiți de zăpadă... M'a cuprins un dor de libertate — nebun! Numai 20 kilometri până acolo... Și totuși așa de departe!

M'a apucat o nostalgie sfâșietoare!... Cum? S'ar putea să rămân uitat aci, sau executat fără judecată?... O, dar viața mea tânără are alte scopuri! Abia scosesem spada, abia aruncasem primii sorți în luptă, și acum să pier aci, așa, fără să fi făcut nimic temeinic?!...

Mi-a venit ideia să evadez. Cum? Încă nu știu, dar dacă mâine nu mă omoară, poimâine fug!... Un deținut, tovarăș simpativ de plimbare care îmi câștigase încrederea în ceasul acesta de recreare și cărui îi împărtășesc temerile mele, îmi spune că de aci este imposibil! Inchisoarea e astfel așezată, împrejmuită, păzită, încât până acum *nimeni* n'a evadat din ea.

Stam cu bărbia sprijinită în pumni și mă gândesc: nimeni! Mă uit la pereții de doi metri grosime, la fiarele ferestrelor, la ușa masivă de oțel: nimeni! O, da *om* muritor nu poate să le frângă, să le deschidă, să iasă de aci! Dar... este un *suflet* mai tare ca omul muritor, este *dor* mai tare ca zidurile, ca fierul și oțelul. *Idealul* meu drag eră acesta. Și pentru *el*, pentru libertatea *lui*, nu pentru a mea, aș fi în stare să comit și o crimă!

»Un martir, zece, o sută, și tot nu ajung! Ne trebuie mii, zeci de mii, să ne susțină steagul.« Așa a scris mama mea într'un roman al ei. Eu simt în mine pe toți acei martiri, cari vor să mântuie steagul.

Hotăresc să scriu numai decât autorității militare cerând clarificarea situației mele.

Am scris-o și am încredințat-o paznicului să o dea la cancelarie. Sunt în așteptare.

Mircea R. Șirianu.

Meditații.

Cu ochi pierduți în zare — stau seara câteodată
Pe prispa casei mele de flori înconjurată,
Când umbrele 'noptării s'aștern în preajma mea
Și-adorm tăcuți salcâmi pe margini de șosea,
Doar codrul — rob cucernic — în șopoté ce pier
Înaltă înc'o rugă sfioasă cătră cer
Și valea somnoroasă în ritmicul ei mers
În unde cadentate mai picote vr'un vers;
Pe când pe boltă 'n templu s'aprend lumini pe 'ncet
Și Luna maiestoașă apare din brădet
Ca o Regină mândră pe 'ntins nețarmurit
Lucind misterioasă din cadru-i aurit...

Mi-e drag atunci și noaptea s'o văd așa treptat
Alunecând agale pe cerul înstelat,
Pân' se ridică 'n zare în orele târzii
Când pulbere-argintată se cerne pe câmpii
Și sub cupola blândă a liniștitei firi
Să contemplez minunea atâtor plăsmuiri:
Sus — lumi de feerie cu vecinică splendoare,
Jos — sufletul armonnic al celor trecătoare
Cu adieri domoale de șoapte și visări
Sub farmecul de pacc al tainicelor zări.

.....
În clipele acestor profunde meditații
Când toți de o potrivă — săracii și 'mpărații
De a nopții pietate — adânc vrăjiți rămân
Și se supun în taină aceluiaș Stăpân
Ce i-a creiat și cărui slujesc pământ și cer
— Imensitate sfântă și plină de mister —
Te chiamă 'n șoapte duhuri spre lumi imaginare
Și te transportă 'n sfera minunilor din zare
Puteri cerești divine ce sufletu-ți răpesc
Și ți-l descătușează de tot ce-i pământesc.

.....
Aci — în haos dulce de flori și de lumine
Cu îngerei sburdalnici cu fețele senine

Prin chioscuri de stelute cu-altare de argint
Clădite din luceferi frumoși ce nu asint,
In hore de arhangheli, în rai de Heruvimi
Cu cete inocente de mândri Serafimi,
Ce strejuesc la Tronul etern strălucitor
Al Celui de lumină și vieată dătător,
Și 'n simfonii divine de harfe îngeresti
Cu glasuri dulci înaltă cântări dumnezeesti.
Acî — curat la suflet, neprihănit la gând
Simți cum încet te-apropii, cu dreptii stăruind,
Prin marea de lumină înaintând mereu
De-acea minune sfântă ce-o chiamă: Dumnezeu.

.

Sublimul te 'mpresoară în visu-ți' fermecat
Și nu mai simți aici urmă din lumea ce-ai lăsat.

.

Pribeag, bătut de vânturi — tu suflete plăpând
Acî găsești odihna truditului tău gând

.

E dulce fericirea ce-o simți călătorind
In sferile luminei pe drumuri de argint
Când duhuri dragi te chiamă în noaptea cu senin
Când dor de zări te poartă la discul lunei plin.

.

Târziu, târziu în noapte când totu-i adormit
Abia de mai clipește al apei gâlgăit
Când una câte una stelutele se sting
Și luna somnoroasă coboară în spre crâng,
Târziu — când codrul tainic să murmure-a 'ncetat
De frământări și sbucium cu gândul împăcat —
E-atât de dulce somnul și-atât de liniștit,
Când sufletul în visuri cu Îngeri s'a 'nfrățit...

Aurelia Pop.

Rolul social al învățătorimei noastre.

De dată relativ recentă, s'a dezvoltat o ramură nouă a pedagogiei, numită *pedagogie socială*, care se ocupă de o sumă de chestiuni ce pun în legătură problemele educației în genere și ale învățământului în special, cu problemele de ordin social și economic ale epocii noastre. După cum vom vedea, în țara noastră, se pun chiar acum un număr de probleme însemnate de acest gen. De aci rezultă pentru învățătorimea noastră de azi, pe lângă rolul esențial al îndatoririlor pur școlare, un nu mai puțin frumos rol social, pe care voiu încerca să-l schițez de data aceasta.

Sunt acum mai bine de douăzeci de ani, de când învățătorimea din vechiul regat, începuse o mișcare cunoscută sub numele de activitatea extrașcolară, al cărei promotor a fost decedatul fost ministru de instrucție *Spiru Haret*. De fapt, această mișcare încolțise mai de mult în sufletele unora din învățătorii noștri, și Haret fusese un destoinic înțelegător al acestor suflete și canalizase mișcarea răslătită la început, dându-i pecetea și încurajarea oficială.

Nu voiu intra în amănuntele ceva mai triste ale unor rezultate nu tocmai favorabile pentru școală ale acestei mișcări, provenite în chip fatal, dintr'un idealism prea naiv al promotorilor și dintr'un materialism prea firesc al înfăptuitorilor nepregătiți pentru acest rol. Căci nu mai încapе îndoiala că, dacă s'a neglijat în multe locuri școala, din cauza intrării învățătorilor în mod direct în băncile populare, cooperative și alte întreprinderi de felul acesta, apoi desigur că datorit acestui entuziasm al învățătorimii noastre pentru un rol social, de o clipă, se datorește alungarea din satele noastre a atâtor cămătari străini, și scuturarea jugului de inerție în care zăcea țărănimea noastră, pentru a o face mai conștientă de drepturile ei economice și politice. Iar nouă, celor de azi, aceleași și alte probleme ni se impun în condițiile speciale ale României mari, față de cari învățătorimea noastră capătă nouă obligații.

Două pârghii: drepturile politice ale masselor populare, și împământenirea țărânimii, pe cari trebuie să clădim România nouă, dau învățătorimii un rol social deosebit.

De fapt, dacă privim obiectiv la desfășurarea evoluției culturale și politice a țării noastre, trebuie să facem constatarea, că între amândouă nu există un paralelism. Natural, logic și moral

ar fi fost ca pregătirea culturală a țărănimii noastre să fi premers acordarea drepturilor politice și economice, pentru a le înțelege mai bine rostul lor în practica vieții.

Dar fiindcă, în vechiul regat, în deosebi, e vina altora că nu s'au îngrijit la vreme de această pregătire, ne găsim în fața unei dileme: sau să mai zăbovim cu aceste drepturi și să ne apucăm să facem mai întâi educația masselor, sau să le acordăm drepturile, fie chiar cu riscul ca câțeva vreme să îngăduim atâtea crize prin cari vom trece, cu oameni neprăgătiți. Cum însă nu putem întârzi cerințele unor conștiințe desmorțite, deși nu pe deplin luminate, — și aceasta o zic și de țărănimea de dincoace de Carpați — trebuie să mergem înainte, iar nu înapoi.

Trebuie să începem cât mai curând educația integrală a masselor, în special educația cetățenească. Pe măsura *practicării* drepturilor se va căpăta și educația corespunzătoare. De aci începe, după mine, rolul social al învățatorimei. Căci nu guvernele, nu parlamentele și mai puțin ca toate organele administrative, au cheia de deslegare ale așa ziselor noastre reforme agrare și electorale, ci numai învățatorimea.

Numai ea poate să transforme, printr'o educație temeinică, legislațiile de pe hârtie sau organizările aparente, în bune deprinderi sau fapte morale, de ordin politic și social.

Iată acum, cari ar fi câteva din punctele cari ar trebui să miște învățatorimea noastră în acest sens.

Mai întâi, răspândirea învățământului cetățenesc în straturile de jos ale țărănimii și orășanimitii. Înțelegerea drepturilor și a datoriilor cetățenești pe baza ideii de *muncă*, a *solidarității sociale* și a ideii de *stat*. Războiul a adus o puternică desvalorificare a acestor noțiuni. Educația trebuie să le dea o nouă valorificare conform cu experiențele războiului și cerințele nouă culturale.

A fost un timp când munca manuală eră pretutindeni discreditată în fața muncitorimii intelectuale. De aceea am văzut că a pornit un puternic curent pedagogic, cu mult înainte de războiul mondial, care a căutat să valorifice în mod egal, alături de munca intelectuală, pe aceea manuală. Din această reacțiune a eșit așa zisa mișcare pedagogică, a școlii active, sau școala muncii, sau a muncii active.

Dar azi, după războiu, observăm că un proces contrar se petrece, acela de desvalorificare completă a oricărei munci, în adevăratul sens al cuvântului, și în special a muncii intelectuale.

Și oricât de justă ar fi împroprietărirea țărânimii noastre, cheia de deslegare a reformei agrare va stă tot în puterea și calitatea *muncii* ce ea o va depune pentru a valorifica cât mai mult pământul. Și educația muncii numai învățatorimea o poate face.

Tot astfel trece prin criză și noțiunea de stat. Acesta e prea mult privit ca un jandarm și prea puțin ca un factor cultural, pe care trebuie să-l menție cu conștiința lui, orice cetățean care e convins că e dator să colaboreze la crearea valorilor culturale în societatea din care face parte.

Dar aci nu este vorba numai de un învățământ teoretic, ci de o adevărată educație cetățenească a maselor populare sătești și orășenești.

Și în sensul acesta, nu aș vedea de ce nu s'ar face chiar din școală — înțeleg clasele complementare sau școala de adulți, — pentru a nu mai vorbi de conferințele populare și șezătorile tradiționale, introducerea teoretică și practică în mecanismul electoral. Muzeul școlii ar trebui să posedeze și tot materialul de legi, broșuri, jurnale, cărți, buletine etc., cari interesează activitatea electorală.

Lucrul va părea unora copilăresc, văzând cum copiii *se joacă* de-a votul, deși lucrul nu pare la mulți destul de tragic, că oamenii în toată firea se joacă ca niște cetățeni turmentați, vorba lui Caragiale, de-a votatele, fără să știe pentru cine să voteze!

Iar pentru că am ajuns la acest punct, aș dori să-mi spun măcar acum gândul meu clar și sincer, cu privire la participarea învățătorimii la politica militantă a țării. — Problemă atât de arzătoare și care a pasionat și congresul general al Asociației învățătorilor din toată țara, ținut în București în Aprilie anul acesta.

Fără îndoială că nu se poate ieși ușor din dilema, că învățătorii — ca și întregul corp profesoral din țară — fiind cetățeni, nu pot fi lipsiți de drepturile acordate celorlalți cetățeni, de a se ocupa de treburile publice, deci de a face *politică*, și de a pătrunde în parlament.

Dar nu e mai puțin adevărat, pe de altă parte, că intrarea în masă a învățătorimii în politica militantă de partide va stângeni enorm bunul mers al școlii, va slăbi acel idealism intelectual, necesar încă pentru câtăva vreme în țara noastră, în lupta ce trebuie s'o ducem cu toată tăria împotriva analfabetismului distrugător. Învățământul este o roțiță din mecanismul statului, dar este o roțiță atât de esențială, încât bunul mers al celorlalte mai impunătoare roți, atârnă de funcționarea acesteia mai mici.

Inzadar unii sunt robiți de himera, că numai atunci servesc țara, când stau la cârma roților mai mari și mai cu vază.

Soluția acestei dileme, o întrevăd într'o direcție ceva deosebită de cele propuse până acum. Mă gândesc, anume, că universitățile noastre au un privilegiu, — necunoscut în alte țări — acela de a fi reprezentate prin câte un senator în parlament. Mă gândesc să extindem și să îmbunătățim acest sistem, în sensul că, toate cele trei grade de învățământ, primar sau popular, secundar și superior, să-și aibe — după o normă anume stabilită — reprezentanții lor în amândouă corpurile legiuitoare. Ei vor trebui să fie aleși *numai din corpurile didactice respective*, ca mandatarii ai lor, dar nu ai partidelor politice, având ca *obligație*, în primul rând, interesele morale, intelectuale și materiale ale diferitelor categorii de învățătorimi, precum și interesele școlii și a educației noastre naționale. În sensul acesta nu lucrează azi nici reprezentanții universităților, cari mai mult sau mai puțin mărturisit, sunt expresia diferitelor partide politice. Liberi ar fi, pe al doilea plan, să iee și acești parlamentari poziție pentru sau contra altor chestiuni politice dela ordinea zilei, ca expresie indeosebi a majorității colegilor ce i-au trimis acolo.

Avantajul sistemului propus, ar fi mai întâi, că micșorează numărul celor cari ar neglija învățământul pentru a face politică, așa cum se face ea azi; al doilea, că corpurile didactice, ca atare, ar avea cu adevărat glasul și în afacerile cari le privesc pe dânsule, și cari nu sunt apărute de nimeni, și în trebile statului, mai ales ale educației naționale, nu ale partidelor, în cari opinia lor ar cântări mai mult decât cântărește acum. Supun deocamdată, aceste păreri reflecției D-voastră și ale colegilor D-voastră.

Revenind la problema generală a rolului social al învățătorimii, mai am să adaug că, după cele zise până acum, ea trebuie să fie inițiată în problemele sociale și economice și în chestiunile de politică științifică, pentru a putea face față cu vorba și cu scrisul, până în cele mai îndepărtate sate, — eventual până în parlament, — la deslegarea atâtor probleme agitate în presă și în discuția zilnică. Ignoranța în asemenea materii, sau pseudo-cunoștințe, dau naștere la concepții cronate, fantastice și dăunătoare bunului mers al societății. Dovada o avem în toate nuanțele bolșevismului. Și fără să ajungem până acolo,

bântuie azi și prin satele noastre destule curente subversive, pentru ca rolul învățătorimii noastre, ca element de ordine și de echilibru social, și față de *ciocoismul de sus*, și față de *ciocoismul de jos*, să fie vădit de important.

Dar tot acest rol, atât de frumos și de necesar, învățătorimea noastră nu-l va putea împlini, decât având din școala normală pregătirea cea de lipsă și cea mai temeinică.

Astfel încât intențiunile Ministerului de instrucție din București, cu privire la reducerea școlii normale din tipul cu 8 clase, cum e în Ardeal, în cel de 6 clase, cum e în vechiul regat, este de două ori dăunător învățătorimii noastre: din punctul de vedere al pregătirii pentru rolul social, de care am vorbit până acum. Dar în această privință, iată că chiar de ieri îmi cade în mână ziarul *Dacia* (Nr. 192 de Sâmbătă 31 Iulie), care ne aduce prin pana d-lui *Tiberiu Crudu*, directorul școlii normale din Botoșani, cele mai crude revelațiuni, cu privire la adevăratele motive, pe care le-ar nutri actualul ministru de instrucție, d-l *P. P. Negulescu*, proiectând această reformă. „*Nu cumva*, ne zice autorul articolului, *dând o prea întinsă cultură viitorilor dascăli, și încă în condițiuni prea deosebite de acelea în cari ei vor fi chemați să lucreze și să trăiască, ajungem să creăm oameni cari simt că au dreptul la o chemare mai înaltă, la o situație mai bună, la un traiu mai ales?*”¹⁾ Iar mai departe: „*Dacă așa stau lucrurile, nu cumva ar fi mai nimerit să scurtăm numărul anilor de pregătire a învățătorilor? La îndatoriri de studiu mai mic, vor corespunde și pretenții mai puțin.*”

Cu toată cruzimea lor, aceste cuvinte pun îndestul punctele pe *i*, pentru ca să mai insistăm.

Eroarea acestei concepții se poate adevăra, nu numai prin atâtea motive pedagogice, în amănuntele cărora nu putem intra aci, dar mai ales prin toată a noastră desvoltare asupra rolului social al învățătorimii.

Învățătorimea noastră, vom răspunde și noi, are tot dreptul ca învățătorime, pentru a-și valorifica toate datorile complexului ei rol, *la o pregătire mai temeinică, la o chemare mai înaltă, la o situație mai bună, la un traiu mai ales.*

¹⁾ Subliniat de autor.

Strofe.

*In grădini e-atâta floare...
Cântă 'n nuci privighetori —
Și-ai venit și sbori ușoară
Și tu floare printre flori.*

*Visătoare treci și mângâi
Fruntea crinilor drăguți
Și 'ncercând un glas de cântec
Rupi o floare și-o săruți.*

*Fluturii ți-au dat ocoluri
Ca 'ntr'un roi de fulgi de măr,
Tu cu mâinile te aperi
Și-ți anini o floare 'n păr.*

*Fugi apoi și râzi:... și iară
Cânți privind departe 'n zări,
Ochi-ți strălucesc de-un zimbet
Dup'atâtea așteptări...*

T. Murășanu.

Strengărița vrăjitoare.

După Heine.

*Dacă iei mai bine seama
Citind versurile mele,
Vezi frumoasa strengăriță
Cum ți-apare-atunci din ele.*

*Dacă iei mai bine seama
I-auzi vocea în murmure,
Cum prin râs, prin cânt și plânsuri,
Ea se 'ncearcă să te fure...*

*Vocea-i dulce și privirea,
Ți-e de-ajuns ca să te fure...
Și-atunci... vei umblă ca mine,
Visând vara prin pădure.*

George Ponetti.

Pentru Înțelegerea Filozofiei.

Intr'un articol, intitulat „Felul Filozofiei Românești”, pe care l-am publicat în revista „Transilvania” Nr. 1 din 1920, spuneam, că filozofia românească este una din cele mai adânci învățături, deoarece ea se apropie foarte mult de adevărata definiție a filozofiei, care înseamnă înțelepciune, armonie, dreptate, chibzuință în viață. — Punctul nostru de plecare era deci pe de o parte definiția, care ni se părea cea mai acceptabilă asupra filozofiei în general, iar pe de altă parte apropierea filozofiei românești de această definiție.

Stabilind acest punct de plecare, ne-am fi așteptat poate ca să ni se conteste apropierea pe care o făceam între filozofia românească și definiția filozofiei în sine, deoarece ea era partea originală din articolul nostru, și ca atare supusă la toate criticile posibile, ca orice lucru când este afirmat pentru întâia oară. Dar nu am fi crezut ca să ni se tăgăduiască în chip absolut definiția filozofiei în sine, pentru că aceasta era un adevăr consacrat istoricește, și deci aparținând domeniului comun, și discutabil numai din punctul de vedere al nuanțării sale. — Cu toate acestea, în revista „Ostland” din Octombrie 1920, pag. 31, găsim niște rânduri, cari la prima înfățișare ar părea că exprimă tocmai o atare tăgăduire. Ni se obiectează că noi, definind filozofia prin înțelepciunea în viață, dăm un înțeles prea larg filozofiei și, deci, facem o confuzie între filozofia propriu zisă și simpla înțelepciune a vieții. — Dar care este sensul precis al acestei obiecțiuni? Așteaptă ea din partea noastră numai o lecție elementară în care să arătăm, ca niște simpli școlari, că știm și noi ce se înțelege astăzi prin filozofie? Noi nu ne putem închipui, ca criticul nostru să se fi mărginit numai la această școlărească problemă, ci credem că D-sa este un cercetător al filozofiei, care a fost intrigat de faptul, că în veacul al XX-lea, adică după perioada pozitivistă din secolul al XIX-lea, noi adoptăm încă definiția originară a filozofiei. Și așa prezentându-se chestiunea, suntem datori ca să dăm un răspuns.

Se știe din etimologia sa, că filozofia, care este o vorbă de origine greacă, este alcătuită din două cuvinte, din filos, adică iubitor sau studios, și din sofia, adică înțelepciune și înseamnă iubirea sau studiul înțelepciunii. — Și se mai știe din istoricul său, că

mai întâi a fost cuvântul sofia sau înțelepciune, și apoi filozofia sau iubirea de înțelepciune, și că filozofia a apărut prin sec. al XI-lea a. Chr. ca o precizare a vorbei sofia, deoarece atât la Homer cât și la Hesiod, adecă prin secolii VIII și VII a. Chr., găsim sub forma de sofia, și numai la Herodot, în secolul al V-lea a. Chr., sub aceea de filozofie;¹⁾ și anumite texte din Cicerone și Diogene Laerțiu, ne spun că înainte de Pythagoras, adecă înainte de secolul al VI-lea a. Chr., se zicea sofia și că numai după acesta s'a zis filozofie ca o precizare a primului înțeles. Pythagoras a observat, că numai Dumnezeu poate să fie sofos sau înțelept, că omul nu poate să fie decât filozof sau iubitor de înțelepciune.²⁾ Dar lăsând la o parte legenda redată de Cicerone și Diogene Laerțiu cu privire la Pythagoras, și ținându-ne numai la Homer, Hesiod și Herodot, precum și la o epocă mai târzie, ca de exemplu aceea a Stoicienilor³⁾ și a programelor școlare din timpul nostru, reiese că deosebirea cu adevărat istorică între sofia și filozofie consistă în faptul, că primul sens avea un cuprins mai larg, îmbrățișând întreaga viață, pe când cel de al doilea înțeles a devenit ceva mai restrâns, aplicându-se la teoria unor anumite discipline. Așa de exemplu Homer da numele de înțelepciune chiar artei zidarului, pe când Stoicienii ziceau, că sofia este înțelepciunea vieții, iar filozofia se împarte în Logică, Fizică și Etică; și astăzi, în programele școlare, filozofia, deși nu se reduce numai la Logică, Fizică și Etică, totuși nu cuprinde toate ramurile de studiu, ci numai vre-o 8—9 dintre ele, și anume Psihologia, Logica, Problema cunoștinței, Estetica, Morala, Pedagogia, Sociologia, Metafizica, Istoria Filozofiei. — Cu toate acestea, istoria ne arată, că adesea gânditori de seamă ca un Platon, în antichitate sau un Boutroux în zilele noastre, deși se servesc de cuvântul filozofie în înțelesul etimologic de studiu al înțelepciunii cuprinsă în sinteza câtorva discipline, totuși au în vedere, mai ales, sensul larg, primitiv, de studiu al vieții în general, adecă sofia sau înțelepciunea vieții.⁴⁾ Este filozof, zice Platon, acela

¹⁾ Homer, II. XV, 412. — Hesiod, *Op*, 651. — Herodot, *Istorie*, I, 29—30.

²⁾ Cicerone, *Tusculane*, V, 3. — Diogene Laerțiu, *Vieța Filozofilor*, Exord, VIII, 12.

³⁾ Plutarc, *De placitis philosophorum*, I. — Diogene Laerțiu, VII.

⁴⁾ Platon, *Theetet*, 145. — Cf. ediția Apelt, Nota 6 dela pag. 151. — Emile Boutroux, *Du rapport de la philosophie aux sciences*, *Revue de Metaphysique et de Morale*, Paris, 1911.

care dorește înțelepciunea, dar nu numai o parte ci toată înțelepciunea. Natura filozofilor este de a iubi știința, care descoperă esența lucrurilor, dar de a o iubi în generalitatea sa, fără să renunțe la vre-una din părțile sale, oricât de mare sau oricât de mică ar fi ea.¹⁾ — Astfel vorbește un Platon. Și cam tot așa se exprimă și un Boutroux. Și așa fiind, a fost firesc ca noi, în definiția ce trebuia să dăm filozofiei, să căutăm a alege sensul care ni se pare că răspunde cel mai potrivit folosului acestui studiu. Cât despre obiecțiunea ce se pare a ni se face, că am fost greșiți în alegerea noastră, răspundem: 1. Să ni se demonstreze mai întâi, că un Platon sau un Boutroux au fost greșiți; 2. Chiar dacă ni s'ar demonstra, că un Platon sau un Boutroux au fost greșiți, totuși noi rămânem în credința noastră, deoarece propriile noastre cunoștințe ne spun, că așa trebuie să fie filozofia; o armonie a tuturor ramurilor de studiu, și, deci, o înțelepciune a întregii vieți, iar nu numai o sinteză a câtorva discipline după cum se exprimă programele oficiale din zilele noastre. Iată câteva dovezi în această privință. Filozofia, profesată în școala din timpul nostru, este concepută de obicei ca fiind o sinteză a următoarelor discipline: Psihologia, Problema cunoștinței, Logica, Estetica, Morala, Pedagogia, Sociologia, Metafizica, Istoria Filozofiei. — Cu toate acestea, dacă nu ne mărginim numai la această concepție, și cercetăm chestiunea și în alte domenii, adică în afară de școala oficială, ca de exemplu în tot câmpul culturii, vedem că filozofia este ceva mai mult și în același timp ceva mai puțin decât ceea ce ne spun programele școlare. — Pe deoparte observăm, că pe lângă Psihologie, Logică, etc., mai există o filozofie a Matematicii, o filozofie a Fizicii, o filozofie a Biologiei, o filozofie a Istoriei, o filozofie a Dreptului, o filozofie a poporului. — Și aceste diverse filozofii, nu se ocupă de amănuntele domeniilor respective asupra cărora ele filozofează, ci de problemele principiilor, pe cari aceste domenii le pun, dar fără ca ele să le poată deslega prin propriile lor metode riguroase, pur științifice. — Și ele, adică aceste filozofii, rezolvă problemele puse în măsura în care ele se consideră ca părți ale aceleiași filozofii, și, ca atare, recurg unele la datele celorlalte într-o măsură mult mai mare decât științele propriu zise. — Matematica d. ex. ca știință pură, studiază raporturile între spațiul și timpul în care

¹⁾ Platon, *Republica*, VI, 475 b; VII, 485 b.

se află diferitele existențe. Dar pentru a ne spune cât mai lămurit cu putință ce sunt spațiul și timpul în sine, adecă elementele prime dela care ea pleacă, ea devine o filozofie a matematicii, și are o absolută nevoie de ultimele date ale celorlalte științe speciale, ca Fiziologia, Sociologia, Filologia. Intr'adevăr, ce observă matematicul în propria sa știință cu privire la natura spațiului? El analizează d. ex. raportul între geometria clasică, euclidiană, după care spațiul este o continuitate omogenă, și geometria cea nouă, ne-euclidiană care admite mai multe spații, și după care spațiul are oarecum caracterele eterogenității. Dar tocmai pentru ca să rezolve problema relațiunei între aceste două concepțiuni, matematicul devine și filozof, și are nevoie de ultimele date ale celorlalte științe. Când va cunoaște că, din punct de vedere pur fiziologic, el trebuie să spună cu un Mach că spațiul este același numai pentru un același individ; că un sociolog ca Durkheim afirmă, că spațiul n'a început să fie omogen decât mai întâi pentru câte o grupă socială și apoi pentru întreaga societate; că trebuie să recunoaștem cu filologii, că Grecii antici nu aveau acest cuvânt, ci ziceau *χώρα* sau ținut, *τόπος* sau loc, *κενός* sau vid, că, prin urmare, vorba și ideia de spațiu, în înțelesul nostru contimporan, apar mai târziu, aproape odată cu știința modernă; când va cunoaște toate acestea, matematicul devine și filozof și este mai pregătit, decât în cazul contrar, pentru a da o soluție problemei naturei spațiului. Atunci poate că el ar fi condus la concluzia, că spațiul este o continuă realizare a unei unități inteligibile într'o multiplicitate sensibilă, și, deci, de natură variabilă, — deși schimbându-se numai în sensul unei tot mai mari inteligibilități, adecă în același sens, în direcție omogenă. Și astfel, el ar adopta poate în cât mai plină cunoștință de cauză soluția unui Henri Poincaré, după care spațiul este relativ iar cele două geometrii, — euclidiană și ne-euclidiană, — sunt deopotrivă de legitime, după punctul de vedere, în care ne punem. — Și tot așa este cu toate celelalte științe. — Fizica studiază manifestările exterioare ale corpurilor, care nu schimbă natura acestora. Dar aceste manifestări, sau fenomene, sunt ele oare în fond de același fel, — o mișcare, — după cum ar susține un neo mecanist ca Longevin, — sau se pot grupa în diferite forme ale energiei, ca termo-dinamica și electricitatea, așa de exemplu cum afirmă energetismul cu un Ostwald sau Duhem? Când un

fizician își pune și o asemeni problemă cu gândul de a o deslegă, devine filozof și trebuie poate să se întrebe, că ce ne-ar spune în această privință un teoretician al cunoștinței. Și astfel, el ne-ar declara poate că după cum cea mai bună metodă în dobândirea cunoștinței în general, este aceea care conciliază intuiția cu raționamentul, tot așa, și în determinarea obiectului special al Fizicei, cea mai legitimă concepție pare a fi aceea a unui Perrin, care, tocmai bazându-se pe intuiție și raționament, ne dă o teză intermediară între mecaanism și energetism. — Biologia este știința vieții. Dar ce este vieța în sine? Un savant specialist, ca Le Dantec, ne-ar spune, că biologia trebuie studiată după metoda cea mai riguros mecanică, cea mai științifică, întemeiată numai pe raționament și pe experimentație. Dar dacă pe lângă teza pozitivistă a unui Le Dantec, am cunoaște și metafizița unui Bergson, am ajunge probabil la concluzia, că vieța nu este un simplu proces mecanic de asimilare și de desasimilare, ci o forță creatoare dată de Dumnezeu în lume pentru a înfăptui adevărul, frumosul și binele. — Medicina examinează raporturile între funcțiunile anormale ale vieții. Datele de care se slujește medicul pentru deslegarea problemelor sale, sunt, negreșit, mai ales datele biologului. Dar cum se întreabă adesea dacă, pe lângă formulele științelor pozitive, nu trebuie să recurgă și la intuiția și la experiența sa, el devine filozof și are nevoie de cunoașterea unei lucrări ca *Introducerea la Medicina experimentală*, a unui Claude Bernard, în care Medicina este pusă în raport cu celelalte științe pe baza armoniei între experiență și rațiune. — Și ceea ce constatăm la biologie și la medicină, se aplică, negreșit, — *mutatis mutandis*, — psihologiei și pedagogiei. Căci există o strânsă legătură între aceste discipline. Ceea ce sunt biologia și medicina pentru știința corpului nostru, sunt psihologia și pedagogia pentru știința sufletului nostru. — Dar nu este ramură de studiu care, în cele din urmă, să nu presupună pe celelalte și care să nu-și aibă filozofia sa. — Filologia analizează formarea cuvintelor. Dar ea își deslușește cu atât mai mult scopul urmărit, cu cât devine filozofie și întreabă pe fizician ce sunt sunetele; pe geograf ce schimbări a observat în oameni după configurația geografică; pe psiholog și pe logician ce este gândirea; deoarece cuvintele sunt o expresie a gândirei, prin diferite semne exterioare, între cari sunetele, și filologul trebuie să știe ce este gândirea, ce sunt

sunetele, ce influență are climatul asupra gândirii. — Apoi rezultatele filologiei la rândul lor, sunt foarte prețioase pentru celelalte științe. Așa de exemplu s'a vorbit mult în ultimul timp de posibilitatea unei limbi universale, nu dintre cele existente, ci una creată din nou și dintr'odată, într'un chip raționalist, ca volapükul lui Schleyer, esperanto lui Zamenhof, ido alui Beaufront și Couturat. Dar o asemenea posibilitate presupune derivarea gramaticii din logică. Și filologii, ca Brunot și Meillet ne spun, că gramatica se alcătuește treptat, psihologiceste, printr'o serie de contingente istorice. — Aceeași chestiune, deși sub o altă formă, se pune și pentru Istoria literaturii. Aceasta trebuie să ne arate, între altele, cauzele din care a izvorit o operă de artă. Dar aceste cauze pot face parte din înlanțuirea ideilor generale ale unei epoci, sau ele pot fi faptele de toate zilele pe cari le-a trăit autorul examinat. Cum este deci mai bine ca să procedeze istoricul literaturii? Să admită cu un Goedeke, că trebuie să excludă categoriile și să se țină mai ales la amănuntele biografice, sau să încerce cu un Faguet ca să ne redea înlanțuirea ideilor? — Și de îndată ce se pun asemenea chestiuni, intervine filozofia. — Dar problema, care se pune pentru istoricul literaturii, în special, o găsim și la istoricul propriu zis, al civilizației în general. Pentru a studia progresul omenirii, istoricul se află în prezența aceluiași metode opuse: școala cu tendință empirică a unui Seignobos sau Bernheim și școala cu tendință raționalistă a unui Lamprecht sau Laboulaye. Și poate că adevărul este de partea acelor istorici-filozofi, cari, ca un Fustel de Coulanges, Breysig, A. D. Xenopol, N. Iorga, cred că trebuie să armonizăm cât mai întins cu putință experiența cu rațiunea, și invers. — Și ceea ce este în Istorie, este și în știința Dreptului. Juristul se ocupă de raporturile între proprietățile oamenilor.

Dar după ce normă? Ce este dreptul în ultimă analiză? Metoda preconizată astăzi în Drept este mai ales aceea a școlii zisă istorică, reprezentată printr'un Savigny, un Geny, un Saleilles, un Stammler, care declară că Dreptul este opera atât a experienței cât și a rațiunii, și că, prin urmare, el trebuie examinat prin îmbinarea experienței, cu rațiunea. Și juristul se întreabă, firește, în ce măsură această metodă este legitimă. El este ispitit poate cu atât mai mult ca să-și pună această chestiune, cu cât filozofia

la modă în timpul nostru, este mai cu seamă o filozofie pragmatistă, empiristă, utilitaristă. Și nu este exclus ca juristul să se întrebe dacă nu este mai bine să revină la metoda empirică a unui Ihering, după care dreptul este o proprietate izvorită din necesitatea unei forțe utile, iar nu din necesitatea unei legitimități raționale, după cum susțin un S'rey și mulți neo-kantieni sau hegelieni. — De aceea el are nevoie de filozofie și recurge de ex. la un logician care îi spune că cea mai bună metodă pentru studiarea unui obiect, este aceea care consistă în sinteza sau armonia tuturor metodelor posibile, și care, în consecință, îi recomandă în primul rând școala zisă istorică. Și astfel, el ajunge la ideea că dreptul este o proprietate rațională, dar realizată într'un dat empiric, după cum istoria este înfăptuirea treptată a idealului în contingențele realității. — Și în același chip se prezintă și Economia Politică și Estetica și Morala. Economia Politică studiază condițiile materiale ale progresului omegirei dar în vederea unui scop moral. De aceea poate un Charles Gide are dreptate când susține că metoda cea mai potrivită în Economia Politică este aceea care ține seamă de transformarea faptelor dar și de înlănțuirea ideilor. Și prin aceasta el este condus să filozofeze asupra Economiei Politice punând-o în raport cu celelalte ramuri de studiu. Cât despre Estetică trebuie să spunem cu un filozof ca Schelling că ea are ca obiect frumosul, și că frumosul este realizarea unei unități ideale într'o multiplicitate sensibilă. Iar Morala este, după cum a zis un Kant, tendința noastră de a stabili o armonie între noi și semenii noștri sub o aceeași lege universală. — Iată deci ce ar fi adevărata filozofie. Ea ar fi încercarea de a da un răspuns oricât de ipotetic, dar să dea un răspuns, și la chestiunile pe care diferitele forme ale cunoștinței noastre nu le pot deslega, însă pe care ele totuși le pun. — Pentru a resuma ceea ce precedă și a ne concentra gândul asupra acestui adevăr, să reluăm unul din exemplele citate. Fie de ex. Biologia. Ea studiază cu precisiune fenomenele vieții, dar ea nu știe precis ce este viața în sine. Și ea pune problema vieții, pentru că ea pleacă dela viață, dar fără să o rezolve. Dacă ea ar încerca să dea o soluție acestei probleme, s'ar contrazice în definiția ei de știință exactă, pentru că, în actualul grad al culturii noastre, nici un biolog nu ne-ar putea spune în chip hotărît, conform unei metode riguros științifice, ce este viața în sine. De aceea, o atare

chestiune se lasă în seama filozofiei. Savantul care se ocupă și de asemeni chestiuni, încetează de a mai fi un pur savant pentru a deveni un savant-filozof. — Și acesta este cazul mai tuturor învățaților, care au ajuns să și adâncească disciplinele lor respective până la necesitatea de a pătrunde înțelegerea însăși a principiilor pe care se bazează principiile disciplinelor lor. — Astfel filozofia este o ipoteză, dar o ipoteză reieșită din armonizarea tuturor celorlalte ramuri de studiu, și prin aceasta ea este o înțelepciune. Savantul biolog, care filozofează, trebuie să recurgă și la artă și la știință și la religie și până și la bunul simț, pentru a ne da un răspuns asupra vieții în sine. Numai așa ne putem da seama că viața nu este produsul unei simple întâmplări, ci creația unei divinități. În această privință este foarte instructivă doctrina ilustrului filozof Henri Bergson.¹⁾ — Dar pe de altă parte, sunt mulți filozofi cari merg în sens invers. Ei examinează cu așa amănunte științifice părțile oficiale ale filozofiei, încât ei ajung să spună că unele din aceste părți nu se mai țin de filozofie, ci sunt științe independente. Astfel este cazul multor psihologi. Ei nu se ocupă numai cu principiile Fiziologiei, ci intră aproape în aceleași amănunte ca și fiziologii, și pretind că Psihologia nu mai este filozofie ci știință.²⁾ — Dar ce poate să însemne toate aceste abateri de la definiția dată de obicei filozofiei, decât că filozofia nu este ceea ce această definiție ne spune că ea este? Și așa fiind, concepția obicinuită despre filozofie apare ca trebuind să fie modificată. Dar, firește, nu este locul aici ca să ne ocupăm de această reformă. Noi reținem aici numai faptul că filozofia pare a fi nu studiul amănunțit al câtorva ramuri de studiu, ca Psihologia, Logica, Estetica, Morala, ci studiul general al tuturor problemelor puse dar nerezolvate de toate celelalte ramuri de studiu, și, prin urmare, cunoștința esențială reieșită din sinteza sau armonia tuturor formelor cunoștinței noastre sau a tuturor manifestărilor vieții noastre.

Iată de ce noi am zis și continuăm să zicem că filozofia este o înțelepciune, și că înțelepciunea consistă în armonia tuturor disciplinelor minții noastre sau a tuturor manifestărilor vieții

¹⁾ Henri Bergson, *Evolution Créatrice*, 16-e éd., Paris, Alcan, 1914, p. 175, 193 și urm., 270; *L'Energie spirituelle*, 3-e éd., Paris, Alcan, 1919, chap. I, *la conscience et la vie*.

²⁾ Th. Ribot, *La Psychologie Anglaise contemporaine*, Paris, Alcan, III-e édition, 1914, Introduction.

noastre. Dar să fim bine înțeleși. Armonia sau înțelepciunea pentru noi, nu înseamnă compromis, ci înfăptuirea unității ideale în multiplicitatea realității, sau realizarea spiritului în materie. Și așa fiind, nu poate fi vorba de un simplu calcul utilitar, ci de un entuziasm clocotitor de adevăr, frumos și bine, de un suflu divin care trece prin lume nu pentru a se mlădiă ei, ci pentru a o înobilă pe ea. Că acesta este adevărul asupra filozofiei, ne-o spun toate doctrinele acelora pe cari omenirea i-a consacrat ca cei mai mari filozofi: doctrina unui Platon, sau a unui Sf. Augustin, sau a unui Descartes, sau a unui Spinoza, sau a unui Leibniz, sau a unui Kant, sau a unui Bergson. — Noi credem deci că pentru a fi filozofi nu este destul a construi un sistem teoretic din datele câtorva științe, ci trebuie să fim înțelepți. Și pentru a fi înțelepți trebuie să năzuim a pătrunde principiile câtor mai multe științe pentru a le armoniza între ele în vederea câtor mai multe necesități ale vieții materiale, care trebuie să slujească de instrument vieții spirituale. O filozofie este cu atât mai prețioasă, cu cât ea este mai animată de principiul unei armonii universale. Filozofia Românească, de ex., ni s'a părut prețioasă pentrucă, între altele, eă este în chip deosebit animată de un asemeni spirit, deși ea nu este încă decât la începutul dezvoltării sale, și deși, prin urmare, ea nu s'a aplicat încă decât la un cerc restrâns de cunoștințe. Dar dat fiind fondul său așa de admirabil, este evident că ea va deveni cu atât mai valoroasă cu cât va înainta în istoria sa.

Astfel deci trebuie să fie filozofia: o armonie sau o înțelepciune a întregii vieți, dar o armonie care are în vedere înălțarea vieții din mizeriile pământești spre seninătatea divină. Ce ne-ar folosi nouă un presupus filozof sau înțelept care, fiind consultat asupra unei adânci dureri sufletești, ne-ar face numai teoria funcțiilor funcsiene și nu ne-ar da și un sfat salutar, izvorit din cumpănirea tuturor bogatelor lui cunoștințe și din suflul idealist al acestei cumpăniri? Am mai numi noi pe un atare om filozof sau înțelept? La o asemeni întrebare răspunde însuși cel mai elementar bun simț. — Și este logic, este firesc să fie așa. Dacă examinăm istoria filozofiei și mai de aproape decât am făcut aici, în acest simplu articol, vedem din ce în ce mai mult, că filozofia este ultima străduință a omului ca, printr'o armonie sau conlucrare a tuturor cunoștințelor sale, el să-și lumineze pe cea

mai esențială din aceste cunoștințe care este religia, și pe care biata sa ființă nu o poate înțelege mai deplin dintr'odată. Astfel, primul sistem pe care ni-l pomenește istoria filozofiei, anume acela al lui Thales din Milet, este, vădit, o încercare de a explica lumea științificește, dar ca o deslușire a ceea ce spuneă religia.¹⁾ Apoi mai toate sistemele s'au dezvoltat în raport cu religia, fie pentru a o confirma, fie pentru a o tăgădui. Căci așa este natura umană. — Unii posedă sentimentul religios în chip mai puternic, iar alții mai puțin. — Și filozofia ne arată, între altele, tocmai treptele cuprinse între cei cu sentimentul religios puțin dezvoltat și cei ce au sentimentul religios în cel mai înalt grad.

Așadar, credem că nu greșim în mod absolut când afirmăm că cel mai potrivit cuvânt pentru a spune ce este filozofia, este acela de înțelepciune, și că înțelepciunea este o dreptate, o cum-pănă, o armonie între diferitele discipline ale minții noastre sau între diversele manifestări ale vieții noastre. — Zicem „adevăr sau greșală în mod relativ“, pentru că cine s'a ocupat cu filozofia știe că o biată ființă omenească nu poate posedă adevărul în întregime ci treptat, și că a crede altfel este a fi presumțioși. Filozofia există tocmai pentru ca să ne invite la modestie, să ne arate că lumea pe care o trăim aici pe pământ este o serie de încercări, în care noi ne frământăm să înțelegem că multiplicitatea realității materiale trebuie să se înalțe către unitatea spiritului universal sau adevărul absolut, dar nu dintr'odată ci în măsura în care fiecare parte se armonizează cu celelalte. De aceea filozofia este studiul unității care leagă părțile realității. Și de aceea omenirea a numit înțelepți mai ales pe aceia, cari au năzuit să vadă lumea nu prin vreuna din laturile ei, ci prin armonia diverselor sale elemente.

Dar suntem la sfârșitul disertației noastre. Și, terminând, ținem să mulțumim criticului nostru pentru prilejul pe care ni l-a dat ca să facem această disertație, și ne permitem să-i adresăm următoarele frățești cuvinte: Dacă este o filozofie pe lume, ea există pentru ca să ne armonizeze, iar nu să ne desbine. Așa au înțeles spiritele mari filozofia, așa au înțeles-o și Românii în mult necăjita dar mult demna lor istorie de până acum, așa trebuie s'o înțelegem și noi. Și ar trebui ca toți cei ce se îndeletnicesc

¹⁾ Cf. Aristoteles, *Metafizica*, I.

cu filozofia să contribuie din toate puterile lor la înfăptuirea armoniei universale. Acesta pare a fi scopul suprem al omenirii. — Iar rostul filozofiei este ca să ne facă să ne pătrundem de acest sublim scop: să ne ridicăm fiecare deasupra individualității noastre multiple până la unitatea divină în care să fim cu toții una și aceeași ființă. Acesta a fost crezul marilor filozofi. Acesta trebuie să fie și crezul nostru, dacă voim să ne împărtășim dela adevărata filozofie, adică dela adevărata înțelepciune, dela adevărata dreptate, dela adevărata viață. — În această privință Istoria filozofiei românești este una din cele mai frumoase pilde. Neamul românesc și-a făurit filozofia sa sau concepția sa despre viață, bazându-se, între altele, pe armonia dintre creștinism și naționalism. Biserica românească este, în același timp, și o biserică națională, iar naționalismul Românilor este adânc întemeiat pe blânda, pe îngăduitoarea învățătură creștină. De aceea, elementele filozofiei românești sunt unele din cele mai admirabile drumuri, cari duc la umanitarism. Să considerăm de ex. naționalismul, care pare a fi elementul ce se opune umanitarismului. Vom vedea că el este introducerea însăși la umanitarism. Prin naționalism, Românii au înțeles acea doctrină, care admite ca fiecare națiune să se desvolte în propria sa fire, dar pentru ca prin această desvoltare fiecare din ele să-și aducă nota sa specifică la armonia universală. Cine poate tăgădui sublimul unei atare concepții? Iată de ce noi am definit filozofia prin armonie sau înțelepciune, și de ce am văzut în filozofia românească una din cele mai expresive icoane ale adevăratei filozofii sau ale adevăratei înțelepciuni. — Dar această filozofie este așa sublimă, pentru că ea izvorește din intimitățile vieții, pe care ea caută să le armonizeze, într'una și aceeași unitate supremă.

Marin Ștefănescu,
profesor la Universitatea din Cluj.

Cei mai mari dușmani ai libertății nu sunt cei ce o asupresc,
ci cei ce abuzează de ea. *Gioberti.*

*

Dreptul oamenilor e natural fondat pe acest principiu, că diversele națiuni trebuie să-și facă în timp de pace mai mult bine și în războiu cât mai puțin rău posibil, fără să fie însă aceasta în dauna veritabilelor lor interese. *Montesquieu,*

Doină.

(Motiv popular.)

Plânge-mă mamă cu dor
Căci ți-am fost de ajutor:
Holdele ți le-am plivit,
Plaiurile ți-am cosit,
Ogorul ți l-am arat
Holdele ți-am secerat . . .

Plânge-mă mamă cu jele
C'ai ajuns la zile grele
Să iei biciul de curele
Și să prinzi boii la jug,
Să mergi singură la plug;
Să iei jugul subsuoară,
Să-ți duci singură la moară . . .

Iar eu departe de voi
In loc de carul cu boi,
Ajut tunului de roate
Să trăsăm din el în gloate
Să sune văile toate . . .

Astăzi-mâne, cine și
Vine-un glonț cât ai clipi
Oblu 'n mine s'a oprì —
Cineva va scrie carte
C'am murit aici departe,
Unde-i pământul mai greu
Fără om din satul meu,
Fără om din a mea țară,
Unde-i moartea mai amară!

T. Murdșanu.

Poetul G. Crupenschi.

G. Crupenschi a publicat *trei* poezii; numai trei: în *Curier de ambe sexe* al lui I. Eliade Rădulescu, volumul întâiu și în *Almanachu literaru pe anul 1839*, publicat tot de Eliade. *Foaia pentru minte, inimă și literatură* a lui G. Bariț le-a reprodus, pentru Ardeal, îndată.

Scriind și despre literatura română, Félix Colson l-a laudat pe Crupenschi în cartea sa, dela 1839, despre țările românești: *De l'état* etc. Colson îl socotiă »renumit« prin talentul său poetic.

El a fost, de sigur, un amic al lui Costache Negruzzi, care eră, în acel timp, amicul și, chiar la aceleași publicații, colaboratorul din Moldova al lui Eliade; care-i va fi procurat acestuia și colaborarea lui G. Crupenschi.

Intr'un manuscript al Academiei Române, cu Nr-ul 1176, găsim, la pagina 263, părerea lui Mihail Cogălniceanu despre George Crupenschi. Cogălniceanu îl socoti: talent poetic original, care ar putea deveni *întâiul* nostru poet, dacă ar voi să — scrie! („*George Krupenski a un talent poétique tout-à-fait original. Le peu qu'il a publié jusqu'à présent dénote du génie et l'espoir que pourvu qu'il le veuille, il pourra devenir notre premier poète; rien ne lui manque hors l'application*“).

Cine a fost acest Crupenschi, nu știu: Un leitnant care pela 1840 vindeă unei rude moșia Bițăștii; un căpitan de pela 1830 (George sau Grigore?); fostul colonel, a cărui soție eră o Joră? Nu știu.

Se pare, însă, că poet l-a făcut o tristă experiență familiară: Moartea copilului său cântat (original) în *Muma la mormântul fiului său*, cântat, prin asemănarea motivului tristeții, în celelalte două poezii, traduse din Chénier și Lamartine.

De câte ori citesc, la Eliade, despre poetul Fonseca, vreun descendent al lui Fonseca cel amintit de Sulzer în istoria Daciei transalpine; sau, la C. A. Rosetti, despre poetul Râmniceanu, de pela 1835—1840, mi se trezește un dor să văd odată vreo poezie de ei, dela începutul, dela mijlocul veacului trecut. Până acum nu am văzut nicăiri nimic. Ei înșiși trebuie să fi fost indiferenți față cu opera lor; și indiferenți față cu literatura română.

Un indiferent a fost și George Crupenschi, pe care-l avem însă cel puțin într'o poezie.¹⁾

G. Bògdan-Duică.

¹⁾ *Femeia frumoșică*, singura bucată de proză a lui Crupenschi, publicată în *Curier de ambe sexe* (I), este o satiră blândă, dar neîndoioasă, spunând tot, despre femeia cochetă, care chiar ajungând »la marginile vieții, hârbuită și bătrână, se stinge și moare în capela stacojie«.

I.

Muma la mormântul fiului său.

1. Subt stejarul ce te umbrește
Dormi în pace, odihnește,
Fraged rod, perdut odor
Unui tinăr dulce-amor.
5. Un minut numai pe brațe
A ta frunte am purtat;
Astfel p'a nădejdei lațe
Un minut m'am legănat.
P'a ta frunte de s'a 'ntinde,
10. De va geme-al iernei vînt,
Vîntul să-ți aduc'aminte
Că alerg cu el gemând.
Cât Aurora purpurină
Cu-a ei lacrimi va uda
15. Floricica cea senină,
Rourând cenușa ta,
Atât, fiu nenorocite,
Pe-al tău trup aicea stîns
Ochii mumei osindite
20. Vor depune al lor plîns.
Insă când subt ramul verde
Filomila cu-al său glas
Vine, rodul să-și desmerde,
Și să uite-al său necaz;
25. Să nu crezi c'al mumei tale
Este vers melodios,
Căci cîntarea gurei sale
E suspin numai duios.
Te-am perdut! — In primăvară
30. D'acum nu te vei juca
Cu plăvița ta mioară
Ce sărea 'naintea ta!

- Nădejdea-mi oarbă jăleşte,
Nu-şi va mai închipui
35. C'a ajunge a privi
Bărbăţia ta cum creşte;
Sau ducând vre-unei zine
Din colnicele vecine
Despoierea 'nfricoşată
40. Ursului mult fioros
Şi cerându-i spre răsplată
O costiţă d'abanos.
Iar ostaşii când voiu trece,
Nu-mi vor zice: »Fiul tău
45. Este ager, ne întrece,
Vrednic e de tatăl său«.
Voiu trece ca o streină
Auzind, spre-al meu necaz
»Celce zace subt tulpină
50. N'a perit ca un viteaz«.
Oh! d'acum nu's pentru mine
Zile vesele senine!
Am fost mumă un minut,
Avuiu razem!... L-am perdut!
55. Subt stejarul ce se 'nclină
Odihneşte-a ta ţărână;
Iar pe vârful-î mlădios
Turtureaua ruguşte
Şi cuibul îşi împleteşte
60. Subt a frunzei cer umbros.
Seara trece, noaptea vine,
Ea adoarme 'n visuri line.
Ziua 'ncepe a luci?
Glasul ei pe deal răsună;
65. Eu jălesc întotdeauna,
Căci tu 'n veci nu t-ei trezi.

G. Crupenschi.

Notă. Poezia a fost reprodusă, în Ardeal, în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, 1839, 10 Decembrie (Nr. 50), pag. 399—400.

Notă. *Curier de ambe sexe*, jurnal liberal, Bucureşti, tomul I, Nrul 1, pag. 20—23.

II.

Crucea.

(Imitație din *Lamartine*.)

1. O tu cruce 'n plâns culeasă de pe-o gură istovită
Cu al ei din urmă-adio, cu-al ei suflet rătăcit,
De trei-ori icoană sfântă, dar de-o mână amorțită,
Chipul Domnului iubit!

5. Câte lacrimi se scurseră pe picioarele-ți prea sfinite
Din mărșul ceas în care pe al ei osebit sin,
Intr'o mână tremurândă ai trecut încă ferbinte
De al ei de-apoi suspin.

Alba pară a făcliei da o searbădă lumină.

10. Intristat bătrânul preot murmură lângă secriu,
Ca o maică ce murmură o cântare dulce, lină
Adormitului său fiu.

Cuvioasa ei nădejde p'a sa frunte era trasă,
Pe-acea față ca-o cerească strălucire 'nfrumșeța;

15. Obositele necaze duișia lor lăsară,
Moartea-î da mărirea sa.

Adiind cu 'ncetul vântul, prin cosița-î despletită. —
Desvălia și 'nvălia iarăși chipul ei încă frumos,
Cum pe-a morței marmurî albe umbla umbra cam cernită

20. Unui negru chiparos.

Un braț veșted sta nemernic de pe-al morții pat d'oparte
Celalalt cu frăgezime pe-a sa inimă adus
Se părea că câte încă, c'aducea pe-a ei buzî moarte
Ajutorul cel de sus.

25. A sa gură sta deschisă pe chipul de mântuire,
Insă sufletul fugise de pe buze ce-l căta
Ca ușor miros de smirnă a văpăii înscrumire
Pân' a nu-l înflăcăra.

- Acum totul amorțise p'a sa gură înghețată,
30. Răsuflarea-acum tăcuse în al ei sân adormit,
Ș'al ei ochiu fără privire de sub geana 'mpovărată
Jumătate sta umbrit.

- Fu! Eu însă stam d'oparte, pradă groazelor tăcute
Ne 'ndrăznind să mă apropiu d'acea față ce-am slăvit;
35. Par'că ceasul pătimirei și al morții măririi mute
O-ar fi îndumnezeit.

- Nu 'ndrăzneam, dar bunul preot pricepù a mea uimire.
A lui mână, dându-mi crucea, o sărut și 'n plâns o ieu:
>Iată ('mi zise) aici nădejdea, iată dulcea pomenire,
40. Ține, ia-le, fiul meu!«

- Dar! O sfântă moștenire, te-oiu aveà pururea 'n lume!
De trei ori din ziua ceea copăcelul ce-am sădit
A schimbat a sale frunze pe-a sa groapă fără nume
Și tu nu m'ai părăsit.

- P'acea inimă lipită, ah,, de unde să șterg toate!
Tu 'mpotriva vremii crude neuitărei ai fost semn
Ș'ai mei ochi prin lacrimi crunte au săpat urme 'ntristate
Pe al chinurilor lemn.

- O din urmă scump tovarăș unui suflet care sboară!
50. Ah! rămâi p'al meu piept, vino, spune-mi, spune-mi ce-ți ziceà
Când, ca un Eho cuvântu-i, ca a limbei d'apoi pară,
Numai ție îți vorbià.

- Când în ceasul de 'ndoeală, unde-a trupurilor vieață,
Ascunzându-se subt vâlul de pe ochii ce se stâng,
55. Se înalță ca văpaea, prefăcând simțirea 'n ghiată
Surdă celor vii ce-l plâng;

- Când p'a vieții sale margini, când în cumpenele morții,
Ca un rod cu-a sa povară despărțit d'un fraged ram,
Plecat sufletul atârnă tremurând în ghiara sorții
60. Peste-a morții cernit hram;

Când plăcuta armonie de cântări și de suspinuri
Nu deșteaptă mintea mută, adormit'acum în noi;
Când pe piepturi stai lipită în minutul cel de chinuri,
Ca prietenul d'apoi;

65. În aceştiaşi morţi nume, cer ca 'n ceasul ce desparte
Să-mi dau duhul ş'a ta rază şI 'n acea cumplită zi,
Când minutul meu va bate, pomeneşte-mi a ei moarte,
A ei... ce ştie muri!

- Voiu câtă acel loc unde gura ei acum murindă
70. Răsufilă a despărţirei cel din urmă scump suspin
Ş'al său suflet va întoarce pe-a mea umbră fugândă
În ceresul ei senin.

- Dăruiască-mi atunci soarta, ca o mumă ce se 'ndură,
O tovarăşă în doliu, c'un chip jalnic întristat,
75. Ca un înger lângă mine, să-mi culeagă pe-a mea gură
Jarul ce înc'am păstrat.

- Spriji-neşte-o pe-a ei cale, sună-i lin ceasul din urmă
Şi semn dragostei, nădejzii muritorilor slujind,
Odor la cel ce rămâne dela cel ce moartea-l curmă
80. Treci aşa la toţi pe rând.

Până 'n ziua ceea 'n care spărgând bolta 'ntunecoasă
Răsunând un glas din ceruri va chemă de şapte ori
Pe tot cel ce 'n umbra crucei odihneşte-a sale oase
Invălit d'ai morţii nori.

G. Crupenschi.¹⁾

III.

Bolnavul.

(Tălmăcire dela A. Cheiner).

1. Zeu al tainelor înalte, Apolon, a mea scăpare!
O tu care 'nnoieşti vieaţa, ce dai boalei vindecare,
Ce-ai sfărmat fruntea lui Piton, tânăr zeu, izbânditor,
Fie-ţi milă d'un fiu fraged, d'al meu singur ajutor!
5. Fie-ţi milă d'a sa mumă, pradă lacrimilor dată,
Ce lui singur ea viază, ce de toţi e azi lăsată,
Ce n'ar fi mai dorit vieaţa, spre a-şi vedeà fiu 'n mormânt.
Mare Zeu, scapă-i junia! Lasă-mi razem pe pământ.
Alinează 'n sânu-i, stinge focul boalei cei cumplite
10. Ce-arde tânăra mlădiţă unei vieţi neprihănite!

¹⁾ Notă. A fost reprodusă de *Foaia pentru minte, inimă şii literatură*, 1840, 23 Iunie (Nr. 26), pag. 201.

- Apolon! Dacă vr'odată, de mormânt cumva scăpat
Il voiu mai privi pe luncă de oițe 'ncunjurat,
Eu îți jur ție, aice, că aceste mâini uscate
Ți-or aduce la picioare daruri multe și bogate;
15. Și în fiecare vară eu altaru-ți voiu roși
In păraiele de sânge unui taur ce-om jertfi.
»Ah, copile, nu te 'ndupleci! Auzi, fiule, răspunde!
Până când cruda-ți tăcere pătimirea-ți va ascunde?
Copil încă, dorești moarte? Vrei ca 'n anii ei cei slabi,
20. Să îți lași muma streină numai cu ai săi peri albi?
Vrei să 'nchiză a mea mână ochii tăi mai înainte,
Să unesc a ta cenușă cu a unui scump părinte?
Dela tine doria, dragă, așa sfinte căutări
Și al meu mormânt așteaptă plânsul tău ș'a tal' oftări.
25. Spune mumei tale, spune, ce durere te-asuprește?
Pătimirea ce ascundem mult mai mult ne amărește.
Ah! te uită, mă privește, nu e gat' al tău sicriu!
- »Rămâi singură, o mumă, te las, mor, nu mai ai fiu!
Nu, tu n'ai, n'ai fiu pe lume, o tu maică mult iubită,
30. Te-am pierdut: o rană crudă, o durere otrăvită
Mă topește; abia încă a-mi sili sufletul pot
Fiecare răsuflare cea din urmă o socot.
D'acum tac, d'acum adio! Pân' și patul mă rănește,
Așternutul depe mine slăbiciunea îmi mărește.
35. Toate-mi par că sunt osândă: Mă sfârșesc! Mum' ajutor!
Ah, întoarce-mă spre tine! Vai, durere! Mă duc... Mor!
- »Ține, fiu nenorocite, ia această băutură.
Ea-ți va da iarăși putere prin a sa dulce căldură
Nalba, socul, mestecate cu semințele de mac,
40. Și-au unit al lor putere, îți vor fi un singur leac.
P'acest vas fierbinte încă, o vestită vrăjitoare
Descântând a ta durere 'mi arată a sa 'ndurare.
Acum soarele pe tine au lucit de patfău ori
Făr' să guști harul Ceresii, făr' să știi somnul de ziori.
45. Ține, fiule iubite, ia, înduplecă-te, dragă,
Iat-a ta bătrână mumă ingenunche și te roagă,
Ce-acum plânge... iar' odată pașii tăi îi îndrepta,
Te strângea la sân adese, p'a ei brațe te purtă;

- Ce ziceai că-ți este scumpă, ce-ți suflă în piept iubire
50. Și cu cântece voioase ațișă a ta zimbire,
Când ai tăi dinți, ascunși încă, cu durere încolțind
Din ai tăi ochi copilatice priveam lacrimi izvorând,
Ține, ah, pe a ta buză acum searbădă amară,
Și de car' aceste țâțe fură supte-odinioară,
55. Datorie hrănitore ce-ți va fi spre ajutor
Ca ș'atunci când primiai hrană din a șinului izvor.
- »O colnici a Erimatei! O dumbrăvi ce le 'ncunună,
O voi vânturi răcoroase ce prin frunza lor răsună!
Ce 'nfiară unda lină, ce pe tânărul lor sin
60. Gonesc creștii ce să 'nchină p'ale lor fuste de in!
Zine sprintene, voioase, voi frumseți neprihănite!
Tu știi, mumă, știi pe țermul Erimatei fericite
Acolo venin nu este, nici șerpi, nici lup răpitor.
O tu față îngerească, o vers dulce, o amor!
65. Jocuri, pasuri împletite, flori, o undă ce lin cură.
Nici un loc nu-i mai răcoare, nu-i mai vesel în natură.
Doamne sfinte! mai videă-voiu acel păr lung desplătit
Acel braț atât de gingaș, acel sin alb desvălit!
Ah! duceți-mă pe țermul unde inima mea sboară,
70. Să auz, să mai văz încă acea tânără fecioară,
Să privesc în depărtare acel fum în negru val
Înălțat de p'a ei casă împărțindu-se pe deal...
Lângă pieptul tău lipitor, frăgezimea ei, blândeța
Glasul ei, ferice tată, îți încântă căruntoța.
75. Doamne! par'că prin zaplajii cu cruzime înălțați
O văz lin târându-și mersul, de vânt perii desmierdați,
P'un mormânt oprindu-și pașii, și în fiecare seară
Aducând plâns mumei sale din o inimă fecioară.
Ah! Cât ți-e de dulce chipul, ce ochi tineri îngerești!
80. Dar' veni-vei și pe groapa-mi să mă plângi, să mă jălești?
Oh! veni-vei, o zeiță, inger alb ce n'ai potrivă —
Să rostești p'a mea cenușă: A văpăi nemilostivă?«
- »Ah, copile, e amorul! e amorul crud, orbit
Ce cu-atâta ne'ndurare inimioara-ți a rănit!
85. Așa, fiu nenorocite, cu a noastră slăbiciune
D'amor omul totd'auna e 'nzestrat cu-amărăciune.

- De suspină muritorii, și-i ceti 'n inima lor
Vei ști pururea c'amorul e a lor biruitor.
Dar, copile, spune-mi după care jună zină
90. De pe malul Erimantei a ta inimă suspină?
N'ai avere, n'ai frumseță? măcar când crudul necaz
Nu ștersesă încă roza de p'al tău gingaș obraz
Au nu-i fiica Rigii Undă? Spune nu-i acea zeiță?
Sau frumoasa cea Irenă cu-auritele cosiță?
95. Au nu-i falnica frumsețe ce-aur pururea lăudând
Ș'a căria nume fuge de pe limbi pe limbi sburând
Acea tânără de care toate zinele-s geluze,
Ce 'n ospete și în hore mumi, soții nu pot s'auză,
Să privească fără groază sau fără păreri de rău?
100. Acea Dafne-atât de mândră?... Mumă, pentru Dumnezeu,
Mumă taci! Ce-ai zis, o Doamne! e frumoasă, e măreață,
Dar, ca cele ce-s în ceruri, e cumplită, e de ghiată!
Mii amanți juni au iubit-o, au iubit-o în zadar,
Ca pe ei nemilostiva m'ar fi ars p'al ei altar.
105. Nu! păzește, să nu afle că de tine e iubită...
Dar, vai moarte! vai necaza! Vai tu mumă osândită!
Tu privești noianu 'n care m'a svârlit crudul amor,
Auzi astăzi a mea rugă, vine-mi întru ajutor!
O să mor!... Găsește-o, afl-o. A ta față curioasă
110. Chipul tău să-i zugrăviască, chipul mumei ei duioasă
La panerul meu acesta, du-l de flori împovorat,
Du-i amorul meu de fildes, fala, cinstea cestui sat;
Du-i și cupa mea cea scumpă în Corintia răpită,
La cu-a mele june oițe vieața, inima-mi răpită;
115. Svârle tot la a ei poale, fă-i să afle cine sânt,
Spune-i că-ți răpește fiul, spune-i de ce mor, ce simt
Pe bătrâni cu lacrimi roagă, plângând cazi l'a lui picioare
Chiamă, cere 'n ajutoru-ți, templuri, ceruri, zei, altare:
Mergi; și dacă te-i întoarce făr' s'o fi înduplecat.
120. Rămâi mumă sănătoasă, rămâi! fiul te-a lăsat.

»Voiu avea fiu, nu-l voiu pierde; las, nădejdea mângăioasă
Imi prezice... Și să pleacă și 'n o liniște duioasă
Ea depune p'acea frunte ce durerile au stâns
Sărutări înădușite de al ei părintesc plâns.

125. Apoi iasă cu grăbire tremurândă d'osteneală
Și cu pașii într'a vrăstei și a fricei cumpăneală
Ea ajunge: dar îndată înapoi iarăși veni,
Intr'un suflet, de departe. — Dragă, strigă, vei trăi,
Vei trăi. — Apoi de grabă lângă el pe pat s'așază:
130. Tatăl vesel și 'n zimbire după dânsa 'ncet urmează.
Iară tânăra frumseță cu chip rumen și uimit
Vine, arunc' o privire, ș'acel biet nenorocit
Tremurând sub așternutu-i, fruntea sa va să-și ascundă.
— »Frate, îi zice, de opt zile nu te vezi nici la o nuntă;
135. Tu te-ascunzi! te afli bolnav! pentru ce vrei a muri?
Pătimesti, ș'auz că astăzi eu te pot tămădui;
Dar, trăiește, și 'mpreună să n'unim p'a vieții cale;
Dă un fiu cestui părinte; voiu fi fiica mumei tale.¹⁾

Pagini actuale din literatura antică.

Un discurs democratic-antiguvernamental subt Nero.

Cetitorii cunosc pe Petronius, consilierul estetic (*arbiter elegantiae*) al lui Nero, măcar din »Quo vadis?« al lui Sziankiewicz. Romanul care i se atribuie, *Satyricon* sau *Satirae*, — cel dintăiu roman realist ce se pomenește, o operă scârbos de scabroasă, dar profund romană și, în felul ei, genială, — cuprinde, între alte fragmente, episodul faimos al *Cinei lui Trimalchio* (ceea ce pare a însemna, ca și *Trissotin* al lui Molière: »tripul imbecil«). Din acesta extragem pasajul ce urmează (c. 44). Cetățeanul Ganymedes, »indignat« din pricina abuzurilor administrației, și din a copioaselor libațiuni ce făcuse, rostește această diatribă, care seamănă aiddoma cu atâtea din zilele noastre, — chiar fără ușoara localizare a traducerii:

»Voi îndrugați câte 'n lună și 'n stele, dar nimenea nu se îngrijește ce are să mănânce, cu scumpetea asta amarnică a grâului. Eu — unul, așa să trăiesc! — n'am putut găsi astăzi nici o fărâmă de pâine. Și doar durează, într'o părere, seceta asta! De un an de zile e foamete. Dare-ar răul și boala 'n edili, care-și dau coatele cu brutarii: »nu. mă lăsă, că nu te-oi lăsă!« De aceea suferim noi, norodul cel mărunț: căci fâlcoșii ăștia mari au Paștele în fiecare zi! Ehei, de-am aveă noi pe omănașii ăia, pe cari i-am gūsit eu aici, când am venit întâiu din Asia! Aia eră vieață! Să nu fi fost pâinea de a mai prima calitate, îi luau la chelfăneală

¹⁾ Notă: *Curier de ambe sexe, jurnal liberal*. București, Tomul I, Nr-ul 12, p. 202—206.

pe strigoi ăştia, de-i furau Sfinţii. Imi aduc aminte de Safinius: locuia pe atunci la Arcul Vechiu, pe când eu eram copil: piper, nu om! Țăla, pe unde mergea, ardea pământul sub dânsul. Dar om drept, om de cuvânt, odată prieten cui îi eră prieten, de puteai jucă în degete¹⁾ cu el, în voia cea bună, pe întuneric. Și, la Primărie, ce-i mai răfuia pe câte unul! Și nu vorbea pe încunjurate, în pilde, ci deadreptul. Și, când grăia în for, așa-i creștea glasul, ca o trâmbiță. Și unde se pomenia să asude el vreodată, sau să scuipe, — eu cred că aveă ceva din talantul Asiaticilor. Și ce binevoitor răspundeă la salut, ziceă pe nume la toți, ca unul de-ai noștri.

De aceea în vremea aia eră grăul ieftin ca braga. Pâinea ce o cumpărai cu un as, n'o dovedeau de mâncat doi inși. Amu, am văzut ochiu de bou mai mare decât dânsa. Of, of, pe zi ce trece e mai rău. Colonia asta²⁾ crește deandăratele, ca coada vițelului. Oare de ce am aveă noi un așa netrebnic de edil, care prețuește mai mult banii, decât vieța noastră? De aceea își freacă el mânilor de bucurie acasă și, într'o singură zi, încassează mai multe parale decât a primit cutare altul ca moștenire. Știu eu bine de unde a ciupit, dintr'un condeiu, o mie de galbeni. Dar, dacă am fi noi bărbați odată, n'ar mai huzuri el atâta! Acuma poporul nostru acasă e leu strașnic, iar afară — vulpe fricoasă. Cât mă privește, eu straiiele de pe mine mi le-am și mâncat, și, dacă mai țin prețurile ăstea, am să-mi vând și căsuța. Căci ce mai putem așteptă, dacă nici zeii nici oamenii nu se îndură de această colonie? Așa să am eu parte de ai mei, dacă nu sunt incredințat, că toate astea ne vin dela zei. Căci nime nu mai crede în Ceriu, nimeni nu ține posturile, nimeni nu se sinchisește de Juppiter, ci toți, cu ochii legați, își socotesc comorile. Înainte-vreme, femeile, îmbrăcate în haina cea lungă, mergeau, cu picioarele goale, cu părul despletit și cu cugetul fără prihană, pe dâmb, și, prin rugăciunile lor, dobândeau dela Juppiter apă. Pe dată plouă cu ulciorul: atunci ori niciodată, — și toți rădeau, uzi ca șoarecii. De aceea nu se urnesc zeii pentru noi, — de pare c'ar fi damblagii, — fiindcă noi nu suntem credincioși. Ogoarele zac...

¹⁾ Lat. *micare digitis*. Jocul consistă în a arăta un număr de degete partenerului, care trebuia să spuie repede, câte-s. E *morra* Italianilor, fr. *mourre*.

²⁾ Probabil *Puteoli*, azi *Puzuoli* (>Puțuri s. >Fântânele).

O scrisoare.

Imi pare rău, că ai plecat așa de curând, părăsind munții noștri frumoși. Chiar ieri am fost într'o excursiune mai lungă plecând de dimineață cu merindea în spate și cu alpenstocku la mână spre Comarnic, cetatea de stânci, unde ți-am fost spus, că aveau pe vremuri, Botenii, fruntași între credincioșii Tulgheșului, stână mare, cu sute de oi. Cât n'ași fi dorit să fii cu mine! Ai fi sorbit și tu aerul îmbalsamat al pădurilor de stejar, fag și brad, cari se perindează în drum spre Comarnic. Ți-ai fi recreat privirile pe covorul învrâstat de flori al pășunilor de munte din poienile ascunse acolo la mijloc de codru verde; ai fi ascultat cu drag murmurul pârâielor sfătoase, ce aleargă sglobii de pe culmi la vale, ducând cu sine sănătatea înălțimilor. Și după ce ai fi admirat și tu turnurile și bastioanele uriașe ale stâncilor din vârful Comarnicului, unele cu neputință de a fi cercetate de picior de om, și ai fi contemplat cu groază abisul stâncos dela poalele Comarnicului, în spre miazăzi, abis uriaș, amețitor de adânc, sau ai fi privit deacolo în zare, neîmpiedecat de nimic, tot clocotișul de munți până departe unde ceriul se îmbină cu orizontul, — te-ai fi reintors și tu acasă, cu o comoară vie de impresii, ce nu se uită o vieață întreagă. Imi pare rău într'adevăr, că nu m'ai putut însoți.

Acuma mă aflu la masa mea de brad, pe care o cunoști, gândindu-mă la zilele frumoase petrecute împreună și la tot ce s'a petrecut între noi în scurtul interval de timp ce s'a scurs ca o clipă. Imi vin în minte discuțiile noastre, mai ales discuțiile în jurul naturii. Eu ți-am fost dovedit netemeinicia școalei materialiste, a evoluționiștilor darwinieni, cari s'au aflat adepți pretutindeni, mai ales între biologi, și tu păraai convins de dovezile ce ți le-am înșirat cu toată sinceritatea sufletului meu. Gândindu-mă mai bine la ceea ce ți-am spus și mi-ai replicat tu, doresc să-ți întăresc și mai mult convingerile câștigate, arătându-ți din nou din gura înșiși a adepților materialismului, netemeinicia acestor teorii.

Știi, că noii adepți ai materialismului, moniștii biologi, vrând să se debaraseze de Dumnezeu, și-au clădit teoriile lor pe sistemul lui Darwin al originii speciilor, dând aceluia o estensiune ce nu eră în gândurile răbdurii englez. Astfel s'a zis din partea lor, că omul este ultimul termin al unei serii îndeinite de evoluții,

prin cari a trecut materia primordială. Plăsmuindu-se întâia ființă vie prin generație spontană, din ea au derivat toate viețuitoarele prin transformări succesive; așa că noi ar trebui să ne căutăm iluștrii antenați între viermi, salamandre, marsupiale, lemurizi și moimele catarine.

Firește că aceasta au făcut-o ei, Haeckel et Co., și din ură nedumerită față de credință, față de religie. Ne-o spune Antonio Fogazzaro, martor, sigur, nesuspect: »Când evoluționiștii școlii lui Haeckel se străduiesc să întemeieze noua teorie, nu se știe dacă pregătesc adevărate bazele unei clădiri științifice, sau mai vârtos sapă tranșee în contra credinței, dacă săvârșesc o lucrare de pace sau una de războiu. Spunându-ne istoria universului, se gândesc cu ură, — o simțim — la istoria sacră, și cuvântul lor vibrează adesea ca o acuză, încât s'ar zice, că nu stau în catedra științei, ci înaintea unei Curți de cassatie, în proces în contra Creatorului, pe scaunul unui Minister de instrucțiune publică.¹⁾

Ei bine! Ce s'a ales azi din teoria evoluționismului peste tot? Mai crede lumea serioasă în cuvântul acestuia? S'ar înșela cei ce ar crede-o.

Deja Moleschott spune în 25 Iunie 1882 în aula maxima a Colegiului roman din Roma în ziua comemorării lui Carol Darwin că: *Pentru Darwin au fost mai generoși oamenii decât faptele.* Adaugă, că în anul 1904 o telegramă din Washington vestește, că ilustrul botanic olandez De Vries, invitat din partea universității americane să țină câteva prelegeri despre darwinism, declară, că l-a studiat cu multă grijă și că a făcut aceleași experiențe ale lui Darwin, însă că rezultatul a fost cu totul contrar. Același De Vries, ne-a dat chiar în ce privește speciile vegetale, noua teorie a *schimbărilor*, atât de bine ilustrată de profesorul Tuccimei,²⁾ după care speciile s'ar naște brusc prin momentana apariție sau dispariție a caracterelor, contrar procedului darwinian; după care selecțiunea ar operă foarte încet în decursul epocelor geologice.

Unul din cei mai recentți biologi, cari să fi propus cu competență științifică evoluționismul de pe catedra universității romane, și să-i fi scos la iveală dovezile cele mai seducătoare, a fost de bună seamă Grassi, care totuși în 1906 în sânul Academiei dei

¹⁾ Ascensionii umane. — L'origine dell'uomo e il sentimento religioso. — VII. edizione, Milano, Casa Editrice Baldini, Castoldi & C. 1906, pag. 135.

²⁾ Tra Darwin e De Vries, Roma, Tipografia dell'Unione Editrice 1910.

Lincei, cu cuvinte cumpătate însă elocvente își distruse el însuși munca de atâția ani, dovedind goliciunea acelei doctrine, ce fusese susținută cu atâta dul de intoleranță. Va fi bine să-ți citez cuvintele lui Grassi, cari, din pricina autorității omului și a trecutului său științific, sunt de o valoare extraordinară: »Omul și-a jertfit omagiile cele mai alese ale minții, încercării de a-și explica marele principiu al adaptării căruia el însuși e supus, ca și celelalte ființe vii, și a crezut în sfârșit, după atâtea încercări deșerte, c'a simplificat cel puțin, și redus la minimii termini, problema, prin teoria evoluțiunii: Aceasta admite aievea, că s'au format înainte de toate din lumea anorganică ființe foarte simple, și că acestea au început să se complice încetul cu încetul până a lua formele cele mai înalte (desăvârșite) ce cunoaștem. O astfel de concepție e atât de seducătoare, cât invită în a doua jumătate a secolului al nouăsprezecelea, ținând încătușat gândul tuturor biologilor profunzi; însă acuma când pentru de aci înainte proba focului s'a terminat, e destul să trebui să vorbim, pentruca să ne simțim sufletul plin de amărăciune. Neîndoios ea prezintă azi o bază mai puțin solidă, decât presupuneam noi înainte cu patruzeci de ani. Atâtea dovezi, ce păreau convingătoare, nu resitară ascuțișului criticei. Puțină e de acum înainte nădejdea, ca teoria evoluției să se schimbe într'o doctrină, care să-și dovedească nobleța sa cu dovezi pozitive.¹⁾

Iată ce s'a ales din doctrina evoluționismului, trâmbitată în lumea largă. Și astfel vei fi mai prudent și tu să accepți ori ce ți se imbie în numele științei sau, mai corect zis, sub masca științei.

Iar apropo de aplicarea Darwinismului îndeosebi la originea omului, care ar deriva, cum au dat să înțeleagă atâția moniști, dela moimă, cercând să găsească chiar inelul de legătură între om și moimă; omul-moimă (pithecanthropus), vei ști ca și mine, că patruzeci de ani de cercetări înțeleșite, n'au fost în stare să ne dea la lumină acest inel de legătură dorit cu sete de toți. Insuși Virchow, e silit să mărturisească în congresul internațional din Moscova din 1892: »In chestia omului suntem bătuti pe toată linia. Toate cercetările făcute cu scopul de a găsi continuitatea în evoluția progresivă, au fost fără rezultat. Nu există proantroposul, nu există omul-moimă, inelul de legătură rămâne o fantasmă.«²⁾

¹⁾ *La vita: ciò che sembra a un biologo.* Reudiconto R. Accademia dei Lincei, Roma, 1906.

²⁾ Salotti, op c. pag. 125.

Să-i lăsăm deci pe învățăceii lui Carol Vogt să zică, că e mai bine să fii o moimă perfecționată decât un Adam degenerat. Prefer să fiu un Adam degenerat pentru că simt în mine puterea și libertatea de a mă smulge din degenerare, spre a-mi nobilita existența cu studii folositoare și fapte virtuozose.

Haeckel, reprezentantul tipic al monismului, ca să-și poată dovedi afirmațiile riscate relativ la originea omului, ca să fabrice arborele genealogic, a trebuit să recurgă la falsificații ordinare, cum a dovedit Dr. Brass: a cutedat să puie un cap de om pe un embrion de moimă, și un cap de moimă pe un embrion de om, a cutedat să lungească în mod arbitrar și scurteze cozi, să adauge și supprime vertebre, să supprime cu vicieșug sau să mărească organe. Ce să dăm, deci pe teoriile lui? Bine a zis Wassmann, că: »Haeckel nu e un învățat, care să iubească sincer un adevăr“: iar' ilustrul psiholog Wundt: „Prin Haeckel ne-am crede duși înapoi spre epoca în care logica încă nu eră descoperită, și în care știința pozitivă eră încă copilă.“ Tot astfel Paulsen, dușman de altfel în multe privințe învățăturilor creștine judecă cartea lui Haeckel »Enigmele Universului« în chipul următor: »Am cetit cu cea mai mare rușine cartea aceasta, și am roșit, gândindu-mă la ce grad de decadentă s'a scoborit nivelul filozofic al țării noastre. E rușine că o astfel de carte poate fi tipărită, cumpărată și cetită de poporul german.«¹⁾

Iată înfierată după merit teoria materialistă, monismul lui Haeckel ș. c., care-i rușinea veacului trecut.

Inchei epistola mea, iubite, cu următorul pasagiu frumos împrumutat din Carlo Saloth, care-ți evidențiază într'un cadru sinoptic starea de azi a materialismului, pus la baza tuturor teoriilor ce au predominat timp de zeci de ani în opinia publică: »Sub influința teoriilor evoluționiste și a monismului lui Haeckel, toate disciplinele în acești ultimi cincizeci de ani au fost studiate cu criterii, cu metode, și scopuri materialiste. Însăși filozofia modernă sau e cu totul pătrunsă de materialism, sau e pozitivism curat. Însă și filozofia pozitivistă ne conduce spre materialism, fiindcă, pe lângă împrejurarea, că ea cuprinde idea agnostică, ea deschide drumul ideii monistice, ideii evoluționiste, și ideii sensiste: ideii monistice, fiindcă pozitivismul nu vede în univers altceva decât materia eternă și infinitivă: ideii evoluționiste, fiindcă pozitivismul privește materia ca supusă unei energii ce o agită, conducând-o prin forme tot mai desăvârșite: ideii sensiste, întrucât pozitivității

¹⁾ Gegen Monismus und Katholizismus. Bocca, Torino, 1908.

nu văd în suflet decât senzațiuni și reprezentațiuni (fenomene) sensibile: ceea ce importă, ca urmare, doctrina determinismului, va să zică a suprimării liberului arbitru, postulat comun celor două curente filozofice, materialist și pozitivist. Materia deci e pururea baza, substratul, baza și sufletul întregei filozofii moderne.

Însă azi înșiși materialiștii nu se mai știu orientă în ce privește materia lor; fiindcă aceasta, care fusese luată de bază a tuturor sistemelor și concepțiilor științifice, s'a prăbușit fatal. Să ascultăm ce zice Arturo Graf, acutul critic, în prefața la cartea »Vieață și materie«, amintit mai sus, a lui Olivier Lodge: »Trebuie să mărturisim, că acei sermani materialiști sunt azi nițel desorientați, fiindcă ceea ce eră baza și substanța filozofiei lor, materia — materia înzestrată cu calități definite și neschimbate, necreată și indistructibilă — nu se mai știe ce este și cu ce nume trebuie numită. Ar trebui de acum să i se scrie legenda sau romanul, și să se întituleze: *Aventurele dureroase ale materiei*. Ce întâmplări și schimbări! Dela atomul puternic, simplu, indivizibil, nevulnerabil, până la atomul (oh, mlădiere a graiului omenesc, științific sau neștiințific!) compus, labil, permeabil schimbător. Odată se spuneă: *Nimic nu se crează, nimic nu se pierde*; acuma se sice: *Nimic nu se crează, totul se pierde*. Nu e jumătate de veac de când unul din cei mai mari fizicieni ai Angliei, Maxwell, spuneă: — Deși, cu trecerea veacurilor s'au întâmplat catastrofe în ceriuri, și pot să urmeze altele, deși s'au nimicit sisteme vechi și s'au ivit noi sisteme din nouile ruine; totuși moleculele din cari sunt formate sistemele acestea, pietrile fundamentale ale universului material, rămân întregi și neștirbite. Acuma unul din cei mai mari fizicieni ai Germaniei, Ostwald, învață, că ceea ce numim noi de obicei materie, poate dispărea, pierzând toate însușirile socotite odinioară ca proprii ale materiei. Se scriu cărți despre evoluția a ceea ce se socotia ca veșnicul neschimbat. Se discută despre moartea sa, și se aduc în discuție argumentele erezilor săi presuntivi, eterul, protitul, energia. Și aci încurcătura devine de nedescurcat. Ce sunt, ca să-o spunem cu cei vechi, aceste noi demnități? Sunt ele altceva decât entități metafizice, apărținătoare aceleiași metafizici blestemate, pe care învățați și pozitiviști nu se ostenesec s'o denunțe și s'o calumnieze?... În vremurile (cât de aproape și cât de departe totuș!) ale lui Büchner și consoții, energia și materia se socotiau în mod nedespărțit legate de olaltă, deși de altfel deosebite, și socotindu-le astfel se făuriau argumente contra existenței lui

Dumnezeu, și a sufletului; acumă se admite deplina despărțire (disolubilitate) în înțelesul că unul din cei doi termeni, materia poate dispărea cu totul, rămânând numai cealaltă, energia.*)

Nu-i așa, dragul meu, că-i edificător? Divinitatea, idolul materiei a trebuit să-și părăsească tronul. Cu bine.

Al tău
Alexandru.

O încercare nouă de caracterizare a romanității limbii noastre.

Sextil Pușcariu: Locul limbii române între limbile romanice (discurs rostit la 11 Iunie 1920 în ședința solemnă a Academiei române, cu răspuns de Ion Bîanu). București 1920. (Academia română. Discursuri de recepțiune XLIX.)

Puține sunt lucrările pe cari știința românească — în special filologia — le-a înregistrat în ultimele vremuri și cari prezintă o așa importanță prin problemele nouă pe cari le pun în discuțiune, ca această lucrare a domnului Sextil Pușcariu; pentru aceasta cunoașterea ideilor cuprinse în ea, este o datorie pentru toți aceia, cari se interesează câtuși de puțin de asemenea studii ce tind să arunce o nouă lumină asupra importanței covârșitoare pe care și graiul nostru o are în știința filologiei romanice și în istoria civilizațiunii europene.

Așadar ne facem o plăcută datorie ca să înfățișăm cetitorilor, în mod cât mai amănunțit ideile desbătute în acest discurs de recepțiune în Academia română, a unuia din cei mai învățați fii ai neamului nostru.

*

Autorul își începe lucrarea sa prin câteva cuvinte asupra înaintașului său, pe care-l înlocuiește în Academie, adică *Nicolae Quintescu*, care »fără de a produce lucrări originale importante din domeniul atât de mult scrutat al filologiei clasice, a publicat totuși câteva lucrări mărunte despre literatura latină, și a fost un bun și conștiincios profesor și unul din promotorii clasicismului la noi.« Tot dela el ne-a rămas lucrarea, prezentată ca teză de doctorat: „*De diminutivis linguae romanicae vulgo walachicae nominatae*“ (Berlin 1867).

În partea a doua, și cea mai însemnată a lucrării, autorul se ocupă cu fixarea locului pe care-l ocupă limba română printre limbile surori, și prin urmare cu importanța ce-o are limba noastră pentru studiul filologiei romanice.

Constatând că până astăzi o împărțire științifică a limbilor romanice nu s'a făcut încă, se arată cari au fost părerile romanistilor celor mai de seamă cu privire la împărțirea acestor limbi. *Friedrich Diex* recunoscuse ca popoare romanice deosebite pe acele cari aveau o formațiune de stat independentă sau o literatură proprie, — introducând și oarecari considerațiuni de ordin geografic în clasificarea lor, — următoarele trei grupe: grupa estică care cuprindea italiana și româna, grupa sud-vestică spaniola și portugheza, și grupa nord-vestică provenșala și franceza. *Ascoli*, adăugând la acestea criteriul *lingvistic* din domeniul filologiei indogermanice — care pe baza asemănrilor în diferitele ramuri ale aceleiași familii caută să stabilească înrudirea limbilor între ele —, a introdus printre limbile romanice și limba *retoromană* sau *ladină*. Cercetând vechea limbă

dalmati sau veghiotă și scoțând la iveală substratul etnic, comun cu alte limbi romanice, ca și continuitatea geografică între teritoriul pe care s'a vorbit și s'a format această limbă și celelalte limbi surori, Bartoli împarte limbile romanice în grupul *apenino-balcanic* care cuprinde limba italiană, română și «elementele latine păstrate în graiul Albanezilor, Neogrecilor și Slavilor balcanici» la care adaugă și limba dalmati, — și grupul *pirineo-alpin* cuprinzând toate celelalte limbi romanice. G. Gröber pune în evidență, în complexul limbilor romanice, locul deosebit al limbii *sarile*, pe baza criteriului istoric.

În „*Grundriss der romanischen Philologie*“ (ed. 2, 1904—1906 pag. 541), Gröber, trecând în revistă părerile emise în ceea ce privește criteriile de clasificare a limbilor romanice, renunță să facă vre-o împărțire definitivă; iar Meyer-Lübke în „*Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*“ (1909) face o împărțire a acestor limbi care «este lipsită de o bază științifică solidă», urmărind numai anumite scopuri practice.

După acestea, autorul arată importanța cercetărilor filologiei *indogermanice* pentru a arăta metoda pe care a câștigat-o lingvistica în general când este vorba să se arate înrudirea limbilor între sine, înrudire care se dovedește atât prin studiul comparat al *fonologiei* cât și al *fenomenelor de natură flexionară, derivativă și sintactică*. Înrudirea aceasta dovedită prin fenomenele amintite ca și prin păstrarea unui fond comun din vechea limbă primitivă se evidențiază și mai mult, după cercetările lui Brugmann, cu ajutorul *inovațiilor din limbă*, adică cu acel plus «care se ivește în limbile înrudite în cursul dezvoltării patrimoniului comun».

Pe baza *comunicațiunii* neîntrerupte dintre oameni se pot explica de asemenea o sumă de evoluțiuni comune din două limbi, principiu care totuși nu poate fi generalizat deoarece de multeori aceste asemănări pot fi *incidentale*, adică rezultate ale aceluiași cauze psihologice și fiziologice ce conduc dezvoltarea limbilor omenesti.

Cercetările comparative făcute în domeniul filologiei au arătat că *rari-tatea* ca și *cauzele comune ale unei inovațiuni*, cari apar cu «aceleași cazuri refractare, cu aceleași expresii» dovedesc evidența legăturilor cari au fost odinioară între diferitele limbi. Dacă în limba română, în toată întinderea dialectelor ei, vocalele finale, cari produc metafohia lui *e* și *o* sunt *c* și *a* (*nigru* > *negru* dar *nigra* > *neagră*), în celelalte limbi romanice această influență o produc numai vocalele *i* și *u* (de ex. în Italia de sud *nigru* > *niuru*, dar *nigra* > *neura*), ceea ce arată că fenomenul datează în limba română din vremea când aceste dialecte nu erau încă despărțite. Faptul că în limba română și în cea sardă în dezvoltarea grupelor latine *qua* și *gua* a învins elementul labial și nu cel velar *k* și *g*, ca în celelalte limbi romanice, și că această trecere fonetică nu se arată comună numai în toate exemplele, ci ea se întinde chiar și asupra excepțiilor, ne arată că nu poate fi o simplă întâmplare (*quattuor* > rom. *patru*, sard. *bat-laro*; *aqua* > rom. *apă*, sard. *abba* etc.).

Deasemenea trebuie foarte bine observate acele inovațiuni, cari în două limbi înrudite au avut *urmări analoage*. Astfel amuțirea consonantelor finale e caracteristică limbii italiene și române. Aceasta a făcut ca să se confunde nominativul și acuzativul singular, iar mai departe forma nominativului s'a generalizat și în plural, deosebindu-se aceste două limbi de celelalte limbi romanice

în care s este până astăzi semnul distinctiv al pluralului, (cf. rom. *oameni*, ital. *uomini*, dar fr. *hommes*, span. *hombres* etc.).

Inovațiunile se datoresc, printre altele, și unor *influențe externe*, a căror explicațiune în spațiu și timp poate fi foarte mult ușurată. În toate dialectele limbii române verbul *habeo* a dat *am, ai, a*, contrar tuturor regulilor fonologice, datorită influenței albanezului *Kam *Kai (-ke), ka*; de unde forma *am* a atras după sine și imperfectul *eu aveam* (în locul vechiului *eu aveä*).

Aceste criterii ne ajută să deosebim asemănările *organice* de cele *incidentale* și *inovațiunile* din limbi de *rămășițele vechi*, ținând seamă de *deosebiri*le dintre diferitele limbi.

Felul cum metoda comparativă, care tindea să scoată în evidență numai asemănările dintre două limbi, — a lucrat până acum s'a arătat neîndestulător și de aceea s'a simțit nevoia ca să se *sublinieze*, pentru însemnătatea unor anumite probleme urmărite și »deosebirile ce există între două limbi a căror înrudire a fost recunoscută». — Amândouă aceste metode, aplicate din filologia indogermanică în domeniul celei romanice au făcut să se stabilească, — în privința latinei vulgare care stă la baza tuturor limbilor romanice —, principiul »pe de o parte că pe vastul teritoriu al Imperiului roman de fapt nu s'au putut naște dialecte propriu zise între granițele diferitelor provincii, dar că existau deosebiri de limbă remarcabile adesea chiar între regiuni apropiate».

Asemănarea dintre limba română și sardă, sub atâtea raporturi, prin păstrarea aceluiași forme vechi, — cu toată că limba sardă a fost deschisă prin porturile ei de mare spre vest și deci a luat parte la multe inovațiuni de limba, caracteristice limbilor romanice, — neputându-se explica prin continuitatea geografică, trebuie să admitem încă ipoteza lui *Bartoli*, de altfel cam prea artificială, că această asemănare s'ar datori elementului de origină *osca-umbrică*, adus de coloniștii italieni în Dacia-Moesia și Sardinia. Deși influența elementului etnologic a fost mult tăgăduită de filologi, totuși autorul arată că »momentul etnologic a avut însă în alt sens o influență importantă în închegarea limbilor și dialectelor de astăzi», fiindcă »înrudirea de sânge a creat o comunitate de interese și de tradiții, care a cimentat legăturile între cei ce se știau aparținători ai aceluiași neam».

În aceeași ordine de idei și în legătură cu criteriul *granițelor-politice* autorul arată, că unitatea politică prin centralizarea oficiilor administrative, culturale, religioase, industriale și economice a contribuit într'o largă măsură la închegarea și unitatea unei limbi sau a unui dialect.

Ilustrând această idee prin ceea ce d-l Pușcariu scria într'o altă lucrare: »*Zur Rekonstruktion des Urrumanischen*» se amintește, că patria primitivă a Românilor nu trebuiește căutată numai în Peninsula Balcanică sau în Dacia Traiană ci pe ambele maluri ale Dunării de jos, unde în primele veacuri după Hristos a existat o vieță romană. Unitatea limbii românești s'a menținut datorită tocmai lipsei organizațiunilor politice mai complicate, care n'a divizat-o în grupe cu centre importante și cu o vieță mai intensivă, cum n'a fost cazul d. ex. la Italiani, unde formându-se o mulțime de »grupulețe unite prin interese comune în jurul unor centre, cari rivalizau și se dușmăneau» s'au format atâtea dialecte în această limba.

După aceste considerațiuni de ordin general se trece la însuși miezul

chestiunei, arătându-se că până în secolul IV d. Hr. se poate vorbi încă de o singură limbă *preromanică*, din care apoi s'au format, după aceea, limbile romanice de astăzi.

Unele fenomene din această limbă primitivă s'au generalizat în unele limbi romanice, și unele în alte limbi de aceeași categorie.

Diftongarea lui *e* scurt înainte de *n* în paroxitoane și păstrarea lui în proparoxitoane, menținerea și răspândirea pluralelor în *ora* (rom. *uri*) și vitalitatea prefixului *extra* ca și asemănările în ceea ce privește tezaurul lexical, înțelesurile speciale ale unor cuvinte și formațiunile identice de cuvinte nouă din limba română și italiană ne silesc să admitem o continuitate geografică între teritoriile pe cari s'au format aceste două limbi.

Despărțirea imperiului roman în cel de vest și de est, migrațiunea noilor popoare în aceste imperii, întărirea elementului grecesc în conducerea imperiului de est, stabilirea Longobarzilor în Italia de nord și a Slavilor în Pannonia și în Peninsula Balcanică, — rup legăturile de comunicație și contactul între Romanii de est și cei de vest, așa că limba preromană se desface în două părți deosebite: cea de vest din care s'a dezvoltat limba italiană, retoromană, sardă, provențială, franceză, spaniolă și portugheză, și grupa de est, din care a rezultat limba română, ce singură mai dăinuiește și limba *reche dalmată*, vorbită odinioară pe coasta Mării-Adriatice, în insula Veglia, și ale cărei resturi au fost strănse și studiate de Bartoli în lucrarea sa: *Das Dalmatische*. Elemente romanice estice se mai întâlnesc încă la unele popoare neromane din fostul imperiu roman ca la Albanezi, Neo-Greci și chiar la Slavii din Peninsula Balcanică.

Fiindcă autorul pune un foarte mare preț pe deosebirile pe cari le prezintă limba română față de celelalte limbi romanice, — pe lângă asemănări, cari se explică prin acelaș substrat comun —, ca să arate locul pe care-l are limba noastră în familia limbilor neo-latine, de aceea împarte aceste *deosebiri* în trei categorii mari:

1. Limba română apare mai conservativă, păstrând elemente, cari aiurea s'au pierdut fiind înlocuite prin altele; 2) Inovațiunile de limbă, cari la despărțirea celor două grupe existau în germene, se găsesc cu o evoluție diferită la noi față de Romanii de vest; 3) Se găsesc schimbări nouă ale substratului comun de limbă, în vest și est, în cele două grupe de limbi.

Din prima categorie de particularități am avea în *fonologie* păstrarea lui *e* și *g* latin «neaficiate» înaintea vocalelor palatale, conservarea lui *u* scurt latin, diftongarea lui *e* chiar în cazul când *e* scurt eră urmat de mai multe consoanante, — asemănându-se în această privință cu limba albaneză —, păstrarea consoanantelor afonice între vocale, — (*ripa* > *râpă*, *focus* > *foce*), — trecerea consoanantelor afonice *p*, *t*, *c*, *s*, *f* în consoanante fonice în poziția intervocalică. S'a întâmpnat în Romania de vest, schimbarea velarei în labială înaintea dentalei, — fenomen comun în limbile romanice de est, (i. ex. *coxu* > *coapsă*, *cognatus* > *cumnat*), — rotacizarea lui *n* intervocalic simplu, după ce acest *n* produsese nazalizarea vocalelor precedente (ca și în albaneză), pierderea foniei vocalelor *i*, *o*, *u*, cari la sfârșitul cuvintelor amuțise în parte cu totul (ca și în limba albaneză); toate aceste schimbări, ivite în condițiuni identice și deosebitoare de celelalte limbi romanice, ne arată că ele nu pot fi întâmplătoare și că deci aceste limbi romanice de est au avut o dezvoltare comună.

În ceea ce privește *flexiunea*, *derivațiunea* și *sintaxa*, observăm deasemenea, că limba română păstrează unele forme și construcțiuni vechi, cari nu se mai întâlnesc astăzi în vestul romanic.

Astfel numai limba română păstrează vocativul în *e* la masculinele de declinarea II (*bărbate*), și forma dativului femininele de declinarea I și III (*unei case* < *casae*, *unei morți* < *mortii*), pe când în celelalte limbi romane s'a generalizat înlocuirea formelor de caz prin caz prepozițional; deasemenea pe când în limbile romanice vestice întrebuițarea pronumelui demonstrativ *ille* în funcțiune de articol, înaintea substantivului, s'a generalizat (*ille homo* > ital. *l'uomo*, franc. *l'homme* etc.) în limba română, albaneză (și bulgară) s'a generalizat postpunerea acestui pronume după substantiv, de unde a derivat articolul enclitic (*homo ille* > rom. *omul*). Din aceeași grupă de particularități se poate observa, că grupa vestică a ales pentru forma de viitor construcția *cantare habeo*, sau *habeo cantare*, pe când grupa estică *volo cantare*, sau *cantare volo*, (voiu cântă, cântă-voiu), formă comună limbii române, albaneze și chiar la unele popoare neromane din Peninsula Balcanică; limba română nu are nici o urmă din perfectele în — *dedi* (d. ex. credidi, vendedi), însă păstrează particula *quam* la comparațiune (d. ex. mai dulce ca mierea) și conjuncțiunea *quod* în propoziție obiectivă (d. ex. știu că vine) și cauzală (d. ex. grăim... din carte, că ne ești așa departe) etc.

Tezaurul lexical ne arată deasemenea o mulțime de deosebiri între limba română și limbile romanice de vest.

Astfel o mulțime de cuvinte latine foarte întrebuițate în limbile romanice de vest lipsesc la noi. Cu toate acestea limba română a păstrat unele cuvinte latine sau formațiuni latine vulgare, care lipsesc în celelalte limbi neolatine (*blanditia* > blândete, *lingula* > lingură). Uneori în limba noastră s'au păstrat unele cuvinte, cari chiar în limba latină clasică apar sub forme derivate; așa sunt vre-o 120 de cuvinte de această origină și unele din ele se găsesc chiar la Dalmați și Albanezi.

Unele din cuvintele păstrate la noi și în Romania de vest, au la noi un sens special, pentru care în vest se întrebuițează alte cuvinte, (*anima* a păstrat în vest înțelesul de «suflet», la noi inima a substituit pe *cor*), ceea ce arată, că în menținerea și dezvoltarea sensurilor cuvintelor latine, limba română apucă alte căi decât limbile surori.

Mai mult încă. Unele din aceste elemente latine, așa cum s'au păstrat în limba română ca d. ex. *callis* > cale, ce înseamnă în latină «potecă prin munți sau păduri», apoi *mergere* > merge (a se scufundă) ne arată, că strămoșii noștri au dus la început un traiu prin munți și prin păduri.

Izvoarele din cari s'au îmbogățit, împrumutând, limbile romanice de vest, sunt cu totul altele decât acelea de unde și-a luat, în diferite moduri, limba română o mare parte din vocabularul său. Pe lângă cuvintele de origină latină cari se rapoartă la creștinism, limba noastră mai are o întregă serie de cuvinte în legătură cu viața religioasă, privind diferitele instituțiuni bisericești, cari sunt *slavonești*, deosebindu-se în această privință chiar de limba dalmată și albaneză, asupra cărora s'a exercitat o influență apuseană mai târzie. Și dacă limba noastră nu are elemente germanice sau arabe, ca celelalte limbi romanice din vest, în schimb are o mulțime de alte cuvinte de origine albaneză, medio

și neo-grecescă, turcească, maghiară, săsească și mai ales slavonă, cuvinte ce nu se găsesc în celelalte limbi romanice. — Astfel după Cibac din totalul de 5765 de cuvinte din limba română, 1165 sunt numai de origine latină, iar restul de 4600 străine se pot împărți în felul următor: 2361 slave, 965 turcești, 635 neo-grecești, 589 ungurești, 50 albaneze. Aceste cifre nu pot contribui însă ca să schimbe fizionomia romanică a limbii românești, deoarece elementele latine sunt acele, cari au cea mai mare importanță în »circulație», ceace se vedește din orice dicționar mai mare al limbii române, unde cuvintele latine au consacrate pagini întregi tocmai pentru a se putea lămurii frazeologia și dezvoltarea lor semantică, în comparațiune cu cele străine, cari sunt foarte sărace în această privință.

— »Rezultă dar, din aceste constatări, că și în privința tezaurului lexical, limba română nu e mai romanică, nici mai puțin romanică decât limba italiană, franceză sau oricare alta, ci pur și simplu romanică, fără comparativ, căci noțiunea »romanic» e absolută, ea nu suferă gradație. Românii de azi continuă a vorbi limba romană din estul Imperiului. În cursul veacurilor ea s'a alterat printr'o dezvoltare firească și prin adausele ce i le-a adus conviețuirea cu alțe popoare. Dar tocmai aceste elemente nouă, cari se adaug la elementul vechiu, prin amestecul și traiul la un loc cu alțe neamuri, constituie nota esențială, care deosebește noțiunea exprimată prin cuvântul *romanic*, de aceea cuprinsă în cuvântul *roman*. (Pag. 41).

Majoritatea celor cari s'au ocupat până acum de limba română, fiind filologi și nu lingviști, preocupai mai mult de metoda comparativă ce caută asemănările dintre limbile aceleiași familii, și îndreptându-și mai mult studiile lor asupra limbilor cu un trecut literar important și vechiu, — limba română prezentând pentru acești străini greutăți mai mari, — au neglijat studiul științific al limbii noastre.

Dându-se o deosebită importanță mai cu seamă deosebirilor dintre limba română și celelalte limbi romanice vestice, se va ajunge pe această cale să se limpezească o mulțime de chestiuni »referitoare la stadiile anterioare ale limbilor», arătându-se că limba noastră păstrează »o comoară întregă de elemente vechi pierdute în celelalte limbi romanice, precum și că această limbă poate servi »ca un control la datarea unor inovațiuni de limbă și la răspândirea lor pe teritoriul romanic».

Astfel cuvintele din limba română ca *gîner* < *generu*, *săgeată* < *sagitta*, *junpîn* < *juniperus*, arată că părerea lui Meyer-Lubke, — care credeă că *ge* și *j* precum și *dj* și grecescul *Z* s'au contopit în limba preromană în acelaș sunet, — nu este adevărată și că deci »această inovațiune preromană nu cuprindea întreg teritoriul roman». — Deasemenea opiniunea aceluiași mare romanist în privința compozițiunii cuvintelor din limbile romanice vestice, — al căror prim element este un imprevizibil, iar al doilea un substantiv, — că această formațiune este ulterioară veacului al VIII-lea, deoarece numai în textele latine medievale din secolii IX—XI se găsesc asemenea forme, — s'a arătat a fi greșită, căci limba română prezentând asemenea forme (*popă-lapte*, *pierde-vară*, *cască-gură*), aceasta ne siloste să admitem formațiunea unor astfel de cuvinte în epoca preromană.

»Existența în românește a declinațiunii *tată-tătâni*, *namă-mumâni*, etc.,

e o dovadă de vechimea acestui fel de a forma pluralul (care, în limba latină, apare mai întâiu pe o inscripțiune tarentină din secolul al VII-lea) și dovedește, că ea nu poate fi explicată prin influența germanică, precum au crezut unii. — Se ilustrează această observațiune încă prin alte câteva cazuri speciale, lămuritoare, pe cari le oferă limba română, scoțându-se astfel la iveală locul deosebit pe care îl are această limbă printre limbile romanice, ceea ce face pe autor să conchidă, că »rolul nostru între popoarele lumii nu poate fi decât cel pe care ni-l indică însăși limba noastră: un popor romanic ce stă ca straja civilizațiunei și a sufletului latin în inima Europei răsăritene».

*

Răspunsul acestui discurs l-a fost rostit, în numele Academiei, d-l I. Bianu, care insistă asupra calităților și a pregătirii filologice a d-lui S. Pușcariu — ceea ce i-a și câștigat un renume de romanist chiar în Apus, — arătând deasemenea, că noul academician a desfășurat în afară de această muncă strict științifică și, o mare activitate »pentru ca acele masse compacte, care încing Regatul României cu un brâu puternic să poată trage în cumpăna viitorului», astfel ca ele »să nu fie legate întreolaltă numai prin limbă, ci și prin toate acele *mii de legături*», cari se cuprind în lozinca »unitatea noastră culturală», după cum se exprimă însăși noul ales al Academiei în anul 1912.

Alexandru P. Arbore.

Cronică.

CRONICA POLITICĂ.

Convențiunea defensivă între Cehoslovăcia și Iugoslavia. Se știe, că Edvard Beneș, ministrul de externe cehoslovac a inițiat în vara 1920 o așa numită »mica antantă» prin o serie de demarșuri la Belgrad și la București. De aici a rezultat un schimb de note diplomatice și diferite acorduri, dintre cari una a fost convențiunea defensivă între Cehoslovăcia și Iugoslavia, al cărei text oficial îl publicăm aci în traducere românească: »Form hotărâți a mențineă pacea dobândită cu prețul atâtor sacrificii și prevăzută în pactul Societății Națiunilor, așa cum e fixată noua ordine de lucruri prin tratatul încheiat la Trianon, în 4 Iunie 1920, între puterile aliate și asociate deoparte și Ungaria de altă parte, **Maiestatea Sa Regele Serbilor, Croașilor și Slovenilor și Președintele Republicii Cehoslovace**

slovace au căzut de acord pentru încheierea unei convențiuni defensive.

Spre scopul acesta, au numit delegați plenipotențari, și anume:

Maiestatea Sa Regele Serbilor, Croașilor și Slovenilor pe domnul Nincilo Nincici, doctor în drept, ministrul său de comerț și de industrie, ministrul afacerilor externe ad interim;

Președintele Republicii Cehoslovace pe domnul Eduard Beneș, ministrul său de afaceri externe,

cari, după ce și-au comunicat plenipotențele lor, aflate în formă bună și datorită, au încheiat articolii următori:

Articolul 1. — În cazul unui atac, neprovocat din partea Ungariei împotriva uneia din părțile contractante, cealaltă parte se angajează să alerge în apărarea părții atacate în modul determinat de angajamentul prevăzut în articolul 2 al convențiunei prezente.

Art. 2. — Autoritățile tehnice competente ale regatului Serbilor, Croaților și Slovenilor și ale Republicii Cehoslovace vor fixa, în comun acord, dispozițiunile necesare pentru executarea convențiunei prezente.

Art. 3. — Nici una din înaltele părți contractante nu va putea încheia alianță cu o a treia putere, fără înștiințarea prealabilă a celeilalte părți.

Art. 4. — Convențiunea prezentă va fi valabilă timp de doi ani, începând dela data schimbului ratificărilor. Expirând acest termen, fiecare din părțile contractante va avea dreptul să denunțe convențiunea prezentă. Ea va rămâne cu toate acestea în vigoare șase luni după denunțare.

Art. 5. — Convențiunea prezentă va fi înfățișată Societății Națiunilor. (Pactul Societății Națiunilor).

Art. 6. — Convențiunea prezentă va fi ratificată și ratificările vor fi prezentate la Belgrad în cel mai scurt timp posibil.

Spre întărirea cărora plenipotențiarilor designați au semnat și pus sigilele lor.

Încheiată la Belgrad în două exemplare, la 14 August 1920. Dr. Eduard Beneș, Dr. N. Nincici.

*

Morala și politica de partid. În 1900 a fost învitat filozoful și scriitorul *Frederic Paulsen*, autor a multor cărți de etică și filozofie de seamă, să țină o prelegere despre »politica de partid și morală», în Dresda, și filozoful a împlinit dorința, oferind astfel ascultătorilor săi putința să aprofundeze problema aceasta gingașă și capitală pentru existența statelor.

Au trecut 20 de ani de atunci și sfaturile filozofului sunt tot atât de actuale, ba sunt și mai actuale, în orice țară.

Ar duce prea departe dacă am analiza toate punctele atinse de P. întru

sprijinirea tezelor sale, o traducere, în extenso, a vorbirei a apărut în »Românul» din Arad, aici vrem să amintim numai, traducând câteodată cuvânt de cuvânt, sfaturile, cari le dă partizanilor diferitelor partide, sfaturi, pe cari ar trebui să și le pună la inimă și oamenii de partid ai timpurilor noastre. Dupăce înșiră, cu foarte mare pătrundere, apucăturile folosite de un partid de a înnegrî partidul contrar, urmează:

1. *Luptă cinstită! Poartă o luptă cinstită*, din convingere cinstită și cu o abnegație cinstită față de cauză! Așa o să ajungi a fi se cinsti convingerea politică din partea tuturor oamenilor de omenie. Cine e condus într'un partid fără de credință în dreptatea cauzei, cine e purtat numai de egoism, din interes personal, din comoditate, din teamă de oameni, din »combinație», — este un trădător, în sufletul său, și va fi și exterior, îndată ce relațiile de putere de partid se vor schimbă. — Aici zace primejia unui partid dominant: toți aceia, cari nu sunt pătrunși de principii, de ardoare cinstită față de principiile partidului, dezertează, îndată ce se schimbă constelația.

2. *Luptă-te cu arme cinstite, care P.* Nu cu arme învenenate, nu cu minciuna și calumniia, nu cu maliția, nu cu puterea, pe sub ascuns. Mânia și patima nu se vor putea delătură din stimulentele luptei de partid: nici o luptă adevărată fără vehemență, fără patimă — »fiecare om adevărat trebuie să iubească și să urască», se poate întâmplă chiar ca câteodată, în focul disocției să aducă durere contrarului, să fie chiar nedrept cu el — dar să nu se folosească de minciuna conștiință, de calomniia premeditată, de atacul pe sub ascuns, cu pumnul sau cu vorba; tocmai în *interesul său* să nu se folosească de astfel de arme. Cinstea care și-o dă șieși să-i interzică aceasta. De sigur: lupta nu

este un joc cu cărțile pe față, atât lupta de partide, cât și lupta — războiul. Aceeasă sinceritate ca prietinelui nu-i pot arăta dușmanului meu. »Dacă se înșeală nu e datorința mea să-l lămuresc. . . dacă rătăcește în urma vorbelor sau faptelor sale nebune, n'am să-l rețin să rătăcească: în relația, care există între noi, lucrează fiecare pe risicul propriu«. Dar

3. Cînsteste pe om în contrar!

»Există un teren neutral, dincolo de luptă, terenul *omeneșului curat*. Ca în războiu, când, dacă singuratecul se întâlnește, ca om, cu singuratecul, se suspendă războiul și cu el morala războiului, tot asemenea există și în lupta partidelor întâlniri, când stai în fața contrarului tău nu ca contrar, ci ca om. Aici are valoare punctul de vedere: uită lupta, nu lucră împotriva lui ca dușman, ci consideră-l ca om. Ca frate, zice evangelia. Porunca iubirii dușmanului are tocmai sensul acesta. Nu însemnează aceasta și nu poate să însemneze: fă fiecăruia pe plac, celui bun spre bunătate, celui rău spre răutate; nu însemnează: promovează scopurile aceluia și vorbește bine de aceia, cari bătător-sc cărări greșite, după convingerea ta; nici Iisus n'a lăcrat astfel, ci, dimpotrivă, s'a împotrivit cu vorbă aspră și într'o mânie cinstită conducătorilor poporului său, pe cari a trebuit să-i țină de conducători orbi. Vrea să însemneze: dacă întâlnești pe acela, împotriva căruia lupți, pentru cauză, în viața publică, și dacă îl găsești, personal, în năcazuri personale, nu te da la o parte: de e înfometat dușmanul tău, dă-i de mâncare, de e însetoșat, dă-i să bea. Poate că *vi se dă totodată prilejul să învățați să vă cunoașteți reciproc*. Dacă va trebui să luptați mai departe, pentru cauză, se va da de aici înainte lupta cu mai multă stimă și cruțare a părții omeneste din om, și din partea contrară, iar armele necinstite vor dispărea«.

4. *Curățiți-vă de plămădeala fariseismului!* Fiecare partid suferă de păcatul, că ponegrește pe contrar spre gloria sa proprie: mulțumescu-ți, Doamne, că nu sunt ca alți oameni, hoți și mincinoși, cari nu cinstesc pe Dumnezeu sau pe Regele, cari iubesc libertatea sau poporul! — »Fariseule! vezi-ți mai întâi bârna din ochii tăi și numai mai apoi îngrijește-te să scoți așchia din ochiul fratelui tău.« Fiecare partid ar trebui să-și instituie câte un censor din mijlocul său, pe un censor pentru scaderile proprii, care ar putea fi totodată un apărător al partidului contrar. Să ie înșus să-și fie fiecare de datorie a conștiinței, să-și spună zilnic. *că există și între protivnicii oamenilor buni, cinstiți și de omenie*. Lessing amintea odată, că toate țările își au oamenii lor buni. Acelaș lucru are valoare și despre partide; nu există partid, căruia să nu-i aparțină oameni, cari nu numai că au pășit într'ânsul cu credința cinstită că servesc o cauză bună, ci cari sunt vrednici de stima și de simpatia ta și ca oameni; după cum — pe de altă parte — partidul propriu nu va fi lipsit de astfel de oameni, pe cari tu nici nu-i poți prețui, nici nu-i poți iubi; liniile demarcaționale dintre partide nu sunt granițele dintre bine și rău. Iți va veni, de sigur, greu, ca om de partid, căci ura împotriva partidului se transpune și asupra persoanelor și are tendința să ne dea caricaturi și a ființelor omeneste: un social-democrat — un bătaș cu gânduri revoluționare în cap, un conservativ — om osificat, care urește progresul sau un dușman brutal al libertății și al poporului, un fariseu — un ticălos vicelan și mincinos, căruia orice mijloace îi sunt bune, ca să ducă la scop... Nu te da în brațele tendinței acesteia, nu lăasă să fie învins omul din tine sau să fie nimicuit cu desăvârșire din partea omului de partid — astfel

vei recunoaște și stimă și pe om în contrar».

5. »Complexul să-l suprapui partidului! Poporul și fericirea lui e mai mult, primează partidul și dezvoltarea norocoasă a partidului. Dacă este patria în primejdie, încetează cearta partidelor. Chiar și în lupta partidelor trebuie să rămână binele complexului la urma-urmelor hotărâtor. Diferite partide văd interesul întregului din deosebite puncte de vedere, și așa și este natural, deoarece fiecăruia îi sunt interesele proprii mai apropiate și din cauza aceasta, după legea în valoare și aici, legea vederii perspective, îi apar interesele proprii mai mari decât acelea ale celorlalți. Dar pentru toate partidele trebuie să aibă valoarea maxima: *întregul, complexul primează partea, binele poporului înainte de interesul partidului*. În oratoria de partide recunoaște fiecare partid maxima aceasta de a sa: cu toții au grije să lase să se demonstreze, că ceea ce năzuiesc e cerut nu din interes personal egoist, ci din partea binelui comun; programele obișnuiesc să se supraliciteze în privința patriotismului și a devotamentului. E vorba să prefaci vorbirea în convingere și să nu întreprinzi nici un pas fără de siguranța, că nu se sacrifică bunuri de ale complexului de dragul intereselor de partid».

P. urmează cu interesantele sale sfaturi, accentuând că și la lupta între popoare se referă ceva similar și că și popoarele vor trebui să ajungă la convingerea, că fac parte din omenime și că deci și aici are valoare lozinca: *complexul înaintea părții Pledează pentru o «eticizare a luptei de partid» și o «umanizare a războiului», chemând «conștiința popoarelor lumii europene!»*

Nu trăiește P. să vadă ce s'a ales de «eticizarea» această propagată de dânsul! Dar avem dreptul să zeflemisim «idealismul» filozofului? N'ar fi mai cu

cale să ne rușinăm până 'n albul ochilor și să încercăm să corectăm ce se mai poate corectă în ziua de astăzi?

Ilie Marin.

*

CRONICĂ CULTURALĂ.

„Viața lui Beethoven“, de Romain Rolland trad. de A. de Herz, Edit. I. Brănișteanu, București, Pasa-
giul imobiliara. 100 pag. 2 Lei.

O carte, care e de dorit să ajungă în mâinile tineretului nostru, mai cu seamă. Beethoven s'a născut în 16 Decembrie 1770 — s'au împlinit deci 150 de ani dela nașterea lui. Toată suflarea, care dă ceva pe viața intelectuală, trebuie să sărbătorească acest dat, dacă nu altfel, luând în mână biografia și scrisorile lui B. și ascultând ceva din opera lui.

Biografia aceasta este o lucrare, chemată să trezească dragoste, nu numai față de compozițiile maestrului, ci și față de «omul» B. Este scrisă de multe ori în tonul cunoscut nouă din «Cultul eroilor» lui Carlye, în ton cald plin de plasticitate și — umanitate.

Umanitatea aceasta ne vine foarte la socoteală, tocmai în timpurile noastre, când s'a răspândit ura cu o putere atât de vertiginoasă. Este antidotul cel mai minunat nota aceasta, împotriva nietzscheanismului, care bântuie cu nemiluita.

Ce bine îți cade când cetești despre durerea sfântă a unui geniu, ascultând cu compătimire sinceră glasul inimei, căutând să-i înțelegi lozinca vieții: «Nu recunosc alt semn al superiorității, decât *bunătatea*». Și expresia bună-tății a fost B. în decursul întregii sale vieți, atât de chinuite.

În loc de sarbedele formulare de scrisori de prin «poetică» ar trebui ca învățătorii și profesorii să cetească împreună cu elevii și elevele scriso-

rile alăturate biografiei acesteia, scrisori trimise unor prieteni și unei prietene, iar pe lângă formularul de testament sec ar trebui să se cetească minunatul testament din Heiligenstadt, de lângă Viena, scris de B. în 1802, confesia sufletească a compozitorului genial. Din testamentul acesta ar putea simți și elevii ce va se zică sbucium sufletesc. («O, voi oameni, cari mă socotiți sau vreți să trec drept un urâcios, un nebun sau un mizantrop, cât de *nedrepti* sunteți față de mine! Nu cunoașteți pricina tănuită, care face să par astfel. Sufletul și mintea mea mi-au fost dela începutul copilăriei aplecate cătră bunătațe. Am fost totdeauna gata să îndeplinesc acțiuni mări...» urmează descrierea surzeniei incurabile și a stării sale sufletești... «Divinitate, tu pătrunzi de sus, în adâncul sufletului meu, îl cunoști și știi că sălășluște în el dragostea de oameni și dorința de a nu face decât binele. O, oameni! Dacă într'o zi veți ceti aceste rânduri, gândiți-vă că ați fost *nedrepti* cu mine, iar omul nenorocit să se mângăie cu gândul că a mai fost un nenorocit, care în pofida tuturor piedecilor naturei, a făcut tot ce i-a stat în putință, ca să fie admis în rândurile artiștilor și ale oamenilor de seamă!»)

N'a suspinat și *Eminescu* al nostru tot așa? O poezie, care nu figurează în colecția cunoscută de toți, se termina cu versurile: «Și eu sunt frate, nenorocit!» *).

*) Transcriem aici poezia, publicată de dl *Nic. Petra-Petrescu* în «Anuarul» III al «Societății pentru fond de teatru român» din Ardeal (1899—1900), dorind să fie alăturată la opera lui *Eminescu*.

Spre suveniru fratelui Gregoriu Dragoș.

«Dacă vreodată în lunga-ți cale
Te-i simți, frate, nenorocit —
Pieptul în chinuri, inima 'n jale,

B. merge cu dorința de a face bine și mai departe. Scrie în testament: «Cât de fericit aș fi să *vă pot ajuta de dincolo de mormânt!*» «Ura-rea mea e să aveți o viață mai fericită și mai lipsită de griji decât a mea. Vorbiți copiilor voștri despre *virtute*; ea singură poate face pe om fericit, *nu averea!* Vorbesc din experiență!» În timpurile noastre de goană după aur — cum sună cuvintele acestea ale unui *Prometeu*, înlănțuit fiindcă a vrut binele?

Ar duce prea departe să amintim toate notele caracteristice, redade de R. R. în biografia lui B., ne mărginim numai la câteva: fiul de slujnică (mama lui B. a fost slujnică, fata unui bucătar), care avea deviza: «Spre bucurie prin suferință» și care arta și-o «închină săracilor», a ajuns să fie curtat de regi și de împărați. Frumos citează R. R. din B. cum, plimbându-se odată *Goethe* cu B. în *Teplitz* (Boemia), pe promenadă, s'au întâlnit cu familia imperială austriacă. *Goethe*, omul de curte, s'a dat la o parte și a salutat cu devoțiune, până când B. «și-a încheiat nasturii redingotei» și a luat-o înainte, cu mâinile la spate — încât a venit ducele *Rudolf* să-și scoată pălăria, iar «cucoana împărăteasă» l-a salutat mai întâi. — În resemnarea sa din cauza surzeniei, îi servește de razim sufletească *Plutarca*, cu «*Viețile*

Viața-ți de lacrimi o tristă vale,
Ochiu-ți în plângeri de dor răpit;
Când fără soare, fără de nume,
Te-i vedeă singur... disprețuit,
Un singur suflet nu-i avea 'n lume,
Luptând cu a vieții valuri în spume,
Un suflet, care te-ar fi inbit,
Când fug amicii de lângă tine,
Când plângi de soarte-ți trist, părăsit,
Gândește atuncea și tu la mine:
Nici eu în lume n'o duc mai bine,
Și eu sunt, frate, nenorocit!»

M. g(eamăn) *Eminescu*.

paralele». Eră atât de neprihănit în privința sentimentalității sale încât «nu i-a iertat lui Mozart ideea de a-și prihăni geniul scriind pe Don Juan», eroul lipsit de morală. Odată scrie B. «Socrate și Iisus au fost isvoarele mele» și «poeziile lui Goethe mă fac fericit». Și omul, acesta, care eră fericit cetind poezii — n'avea câteodată cum să iasă din casă, fiindcă îi erau ghetetele rupte! — Atât eră de milos încât și-a câștigat ura involuntară a unei fetițe, în copilărie, fiindcă îi gonea cu batista fluturii, pe cari fetița voia să-i prindă. Acestea sunt numai câteva amănunte, cari ne fac să pricepem întrucâtva pe acela, care a scris acea grandioasă «Simfonie a IX-a», unde e cântată iubirea și înfrățirea în ditirambi «pentru omenimea ce va să vină».

În prefață scrie R. R.: «Să nu se plângă, deci, prea mult aceia, cari sunt nenorociți. Aleșii omenirei sunt alături de ei. Să ne hrănim din viociunea lor și dacă suntem prea slabi, n'avem decât să ne odihnim, puțin, rezemându-ne capul de genunchii lor».

Citatele de până acum vor îndemna, cred, pe cetitor să ia cartea recomandată în mână. R. R. este un scriitor francez cunoscut. Viața lui B. a mai descris-o în parte, într'o operă mai mare (10 volume!), iar materialul de aici l-a folosit la prelegerile sale publice, foarte cercetate, din Paris.

Aprecierea muzicală a lui R. R. nu a putut-o urmări recenzentul, dar R. R. se bucură în lumea muzicală de un bun nume, încât nici din acest punct de vedere nu va lăsa cartea de dorit.

Ilie Marin.

Muzica lui Beethoven în vechiul regat. Sub titlul acesta publică revista germană din loc «Ostland» un articol din pana d-lui Oscar Walter Eisek în fasciculul II pe De-

cembrie 1920, închinat de altfel în întregime lui Beethoven, din care reținem următoarele: Deja sub conducerea capelmaistrului Wachmann a dat orchestra ministerului de culte interpretațiuni bune a unor simfonii de Beethoven. Când a luat mai apoi conducerea maestrul Dinicu, având orchestra pregătirea necesară, armonia a fost mai desăvârșită. Toate simfoniile, cu excepția celei a IX, s'au putut asculta, și publicul, compus și din numeroși Germani, a putut tot mai mult să pătrundă în ființa marelui compozitor. Și chiar dacă Beethoven în execuția lui Dinicu eră cam flegmatic, putea să suplinească fantazia lacunele realității. Astfel îmi aduc aminte, zice dl Eisek, că acest dirigent a interpretat umoristic Scherzo din Eroica, iar marșul funebru mai curând somnolent decât tragic. În privința tehnică însă orchestra a progresat sub Dinicu.

Într'o zi apărură și Weingartner pe podiul Ateneului din București și a dirijat simfonia III atât de pătrunzător, încât dela primele accente te cuprindeau fiorii. Dinicu a dirijat și Uverturile Leonore. E foarte bine că s'a reîntors în patrie *George Enescu*, cel mai excelent și multilateral muzician al Românilor. Démonic cântă și învinge marile viorist Enescu pasagiile cele mai anevoioase din sonatele Beethoven. Iar dirigentul Enescu, care nu e inferior compozitorului și vioristului Enescu, a avut succese ne mai pomenite și cu orchestra, în ce privește intonația și precizia execuției. Poate s'ar putea afirma, că îl interpretează în mod cam Wagnerian și romantic-sudic. Totuș trebuie să recunoști desăvârșirea și multilateralitatea maestrului. Enescu, care conducea în teatrul național execuția actului III din Parsival, n'a îndrăznit să se apropie de simfonia IX cu forțele muzicale,

care-i stau la dispoziție. O dovadă mai mult despre respectul marelui compozitor român pentru geniul lui Beethoven.

În timpul războiului mondial, când răpăițul puștitor și bubuitul tunurilor au amuțit instrumentele muzicale, n'a prea fost prilej de a se face muzică. Totuș pe timpul ocupațiunei germane s'a dat o reprezentație *Fidelio* de artiștii operi din Darmstadt sub conducerea lui Ottenheimer. Și orchestra Blüthner din Berlin a dat o serată Beethoven în București sub conducerea lui Paul Scheinpflug, iar orchestra operi din Dessau a cântat quintete Beethoven. Anul trecut (1919) Enescu încă a executat la mai multe serate sonate de Beethoven.

După plecarea lui la Paris, tânărul *maestru Georgescu*, dirigentul Filarmoniceii, care a condus și în timpul războiului filarmonia din Berlin, are meritul de a fi popularizat pe Brahms și Rich. Strauss. Amatorii de muzică au putut să asiste la reprezentații admirabile cu compoziții de Beethoven sub conducerea maestrului Georgescu. (Di Eisek comparând muzica lui Beethoven, interpretată de Weingartner și aceeaș muzică interpretată de Georgescu, o află superioară pe a acestuia).

Quartetele lui Beethoven încă s'au executat des mai înainte de muzicanții: Kress, Metzner, Skohoutil și Waterstraat. Iar sonatele lui, mai ales vestita «*Mondscheinsonate*» se cântă în aproape toate familiile muzicale din București.

Cântece de Beethoven a executat și mica societate corală germană din Azuga «*Eintracht*», ca de «*Liedertafel*» nici să nu mai vorbim, apoi artista Adelaide ș. a.

Să sperăm că în viitor se va cânta și aprecia tot mai mult compozitorul Beethoven, al cărui geniu e vechiu

ca pământul, tânăr ca florile de primăvară și nemărginit și variat ca natura însăș. *Musicus.*

✱

CRONICA FEMININA.

Evoluția feminină în Egipt. Publicând doamna *Iehan d'Ivray* un studiu asupra progreselor realizate de femeile egiptene în ultimul timp, a primit un mare număr de scrisori, din care dăm și noi câteva răspunsuri mai caracteristice, după revista «*L'Europe Nouvelle*». *Fatma Samy* scrie: «Noi am voi să se știe în Franța dorința cea mare ce-o avem de-a ieși în sfârșit din scutecele în care atâtea dintre noi se mai află încă. De altfel notați bine, că astăzi nici cele mai ignorante femei egiptene nu sunt streine de marea mișcare de emancipare, a cărei conture se întrezăresc de pe acum. Noi voim nu numai independența femeii, ci înainte de toate independența patriei». *Teco-fida Mansour* răspunde: «Eu cunosc interesul ce-l arătați Egiptului și femeilor țării noastre. Dați voie unei tinere fete musulmane să vă mulțumească și să vă ceară totodată un sfat și un ajutor. — Bunica mea era o sclavă. Mama mea a părăsit palatul unde fusese și ea sclavă cu bunica, când eram eu de șase ani. În copilărie am văzut pe micile principese învățându-și lecțiunile și făcându-și datoriile sub ochii institutoarelor europene. Mama mea știă să cetească Coranul și credeă că atâtea e de ajuns. Eu, fiind mai ambițioasă, m'am rugat mult să fiu dată la școală. Am muncit mult și am obținut toate diplomele ce se dăruesc fetelor. Numai cât părinții mi-au murit, eu sunt acum de 30 de ani, și n'am voit să mă mărit după pofta unchilor mei. Eu dau lecții în haremurii, neputând primi autorizațiunea de-a intra în școala normală. — Marea mișcare

ce se observă astăzi între surorile mele e adesea contrariată de familiile stăpânite de ideile vechi, care consideră încă pe femeie de sclava bărbatului. Eu doresc din tot sufletul independența Egiptului, pentru-că ziua când va fi obținută această independență, nu va putea retrograda și fiicele poporului vor putea să urmeze libere și ele calea ce-și vor alege. Altă femeie, care signează R. S. comunică: «Ceeace trebuie să se știe la voi e că egipteanca modernă n'are nimic comun cu cea pe care au cunoscut-o compatrioții voștri înainte numai cu 40 de ani. — Astăzi, dacă mai există haremuri, trebuie să știți că se aseamănă apartamentelor voastre din Paris. — Ziua când se va putea intra în ele ca și în casele voastre, nu e departe. În Egipt a cunoscut femeia gloria sa cea mai frumoasă. Pentruce n'ar cunoaște-o și în viitorul apropiat, dat fiind ca cele mai multe dintre noi primesc aceeași instrucțiune ca și femeile europene». *Minerva.*

✱

CRONICĂ ȘCOLARĂ.

Invățământul profesional în circumscripția Cluj.

A) Școlile civile.

Instrucția și educația. Instrucția s'a făcut în românește. Excepție face numai școala civilă de băieți din Târgu-Mureș, unde toate obiectele de învățământ s'au predat în ungurește și cl. III. și IV. a școlii din Zlatna și Ocnele Mureșului, în care majoritatea elevilor au fost Unguri. În viitor însă școala românească nu va avea nevoie de această limbă auxiliară. Instrucția a decurs normal fără sguduiri și fără întreruperi prea mari. Corpurile didactice ale școlilor au avut să lupte în acest an cu mari greutăți întâlnite în toate școlile civile ale

circumscripției: 1) necunoașterea limbii și scrierei românești din partea elevilor; 2) în multe părți nici corpul didactic n'a avut cunoștințe îndestulătoare de limbă și scriere românească; 3) elevii veniți dela sate cu prea puține cunoștințe, înocă au fost o greutate; 4) lipsa de manuale potrivite, iar cele existente de proveniență în majoritate din vechiul Regat sunt scrise într'o limbă prea grea pentru cunoștințele de limbă destul de defectuoase ale tinerimei noastre școlare; 5) am avut în școale un număr prea mic de profesori pregătiți pentru dexterități, muzică și limbi străine.

La celelalte materii s'au obținut rezultate mai mulțumitoare. Am remarcat însă atât din partea profesorilor cât și a elevilor o mare înclinare către verbalism sterp, practicat atât de mult în școlile ungurești. Acest verbalism va trebui extirpat cu desăvârșire mai cu seamă la unele obiecte cum sunt cele reale și matematico-fizice. Pregătirea viitorului și actualului corp didactic, va fi însă hotărâtoare și în delăturarea acestui neajuns.

La perfecționarea educației naționale ne lipsesc în mare parte mijloacele didactice începând dela tablouri murale și hărți până la cel mai neînsemnat motiv românesc de lucru de mână.

Educația etică-morală este mulțumitoare. Unii caticeheți străini se îndelencesc la lecțiile de Religie cu agitații în contra Statului și poporului român sau cântă melodii demonstrative (Himnus). Amintesc de ex. cazul cunoscut Domniei voastre al preotului rom.-cat. din Zlatna.

Ar fi de dorit, ca toate confesiunile să înainteze Ministerului înainte de începutul anului viitor planul analitic al materiei din studiul religiunii; acest plan să fie publicat și comunicat tuturor direcțiilor școlare, ca să poată face controlul, care mi se pare foarte necesar.

Lucrările sorise ale elevilor prezintă unele scăderi, care ușor vor fi delăturate.

Pentru perfecționarea cunoștințelor atât teoretice cât și practice se vor înființa de preferință pe lângă școalele civile de fete cursuri de gospodărie, de lucru de mână, de menaj, cursuri serale sau comerciale de un an etc. Astfel de cursuri, dacă s'ar numi maestrele de lipsă și personalul didactic s'ar putea înființa fără nici o întârziere, și ar suplini cl. a V-a complimentară a liceelor de fete din vechiul Regat.

În Bistrița și în Abrud avem ateliere mai mari, provăzute cu toate rechizitele, cari deasemenea să fie utilizate în serviciul unui curs de un an de lucru în lemn pentru băieți. Ca aceste cursuri să ia ființă este nevoie să se numească numai câți un măestru pricepăt și cu pregătiri temeinice.

Examene particulare. Am asistat la unele examene particulare. Am constatat, că pregătirea elevilor în particular cu prea puține excepțiuni este foarte defectuoasă. Părinții își lasă cu prea multă ușurință copiii, iar dacă respectivul candidat este matur se prezintă la examene cu o ușurință și cu o lipsă de cunoștințe, care își află o singură motivare: la cei mai mulți se bazează pe exploatarea considerațiunilor de ordin sentimental al corpului didactic. Și 'n adevăr, majoritatea candidaților obține la clasificări note care nici pe departe nu corespund cunoștințelor reale. Oricât folos ar aduce în-

ghebăreii noastre sociale și de stat, această stare de lucruri este totuși menită să ne scârzițeze vaza și superioritatea morală de care s'a bucurat și trebuie să se bucure școala noastră. Sunt convins că răul care de fapt îl aduc admiterile prea numeroase la examenele particulare este cu mult prea mare încât să nu fie relevat. Viitorul și bunul nume al școlii românești ne impune față de aceste examene o anumită rezervă și neîncredere. Afară de aceasta contribuie într'o anumită măsură și la depopularea școlilor.

Candidatul să dea examen particular la școala, care i-o va destina autoritatea școlară încredințată cu aceasta! Examinările particulare să se facă totdeauna fiind de față și un delegat oficial. Examenele să fie foarte riguroase și să nu se dea permisiune elevilor, care sunt în vârstă de a putea urmă școala ca elevi ordinari. Fetele vor da examene particulare la școalele de fete, iar băieții la școalele de băieți.

Încheiere. Deși scăderile constatate cu încheierea acestui prim an de școală românească sunt multe, rezultatele obținute, spiritul românesc, care a stăpânit în școală, zelul și energia personalului didactic, precum și încurajările, ce se vor da dela centru pe deoparte, iar pe de altă parte nevoile strigătoare ale societății, care reclamă școalele civile, ne îndreptătesc să legăm de dezvoltarea și înflorirea lor cele mai legitime nădejdi.

Sabin Opresan.

Cărți Românești.

Alfred Moșoiu, *Sufletul grădinei.* Poezii. București. Institutul de arte grafice »Lucaefărul« 1920. Strada Numa Pompiliu 7—9. Prețul 8 lei. Format 8°, pagini 96.

Pe o hârtie velină, astăzi neobici-
nuit de rară, tânărul poet ne dă un mă-

nunchiu de versuri, pe cari le grupează precum urmează: I. Sufletul grădinei, II. În parcul din Versailles, III. A fost odată, IV. Năzuinți, V. Imnuri și în fine trei versuri din 1916—17.

Deși ne duce pe sub chiparoși, cari plouă flori, deși ne arată verbine, vio-

rele, trandafiri, maci »scâldați în sânge«, muguri ce se deschid, stânjinei, parfumuri în agonie dela flori ce mor, fluturi cari adorm pe o floare, nopți de vară, havuzuri, etc.; deși în parcul din Versailles vrea să-ți înfățișeze toate patru anotimpurile în patru sonete; deși își cântă poetul și amintirile și fotografiile uitate; deși ne poartă și pe valul roz, iar în »Năzuinti« colindă pe la Satan, Amfore, Afroditē, Satiri, vase de bronz, prin porturi și în fine la plugar, nu vezi închegându-se, cu toate acestea, o concepție de viață, o orientare sigură în mijlocul atâtor frământări deșerte, un ideal superior, care să merite să fie cântat în versuri. Treci mai departe, nerăbdător, la »Imnuri«, în credința, că vei afla cel puțin aici, ceea ce n'ai aflat până acum. Desiluzie. Autorul vrea să realizeze irealizabilul, să slujească la doi domni: și iubirei și urei, și ispitei și renunțării, și lui Iuda și lui Crist... Altfel nu ne putem explica contradicțiile interne din aceste două imnuri, mai ales din »Imnul nopții«, unde se cetesc aproape de olaltă astfel de versuri:

Cel răsplătit cu ură și ocară,
Isus, hulit de oameni, amăgitul,
Pe brațul tău a vrut să-și dea sfârșitul
Mai scurtă calea mortii, ca să-i pară...

Și nu departe de această invocare a Celui Răstignit pe cruce din iubire adevărată față de oameni, te surprinde această divagare erotică, neadmisibilă într'o poezie cu pretenții de concepție superioară:

Te-ador o noapte sfântă de-aceea,
Te-ador cu toată forța tineretii,
Tu ce acoperi rănile vieții
Și-atât de voluptos desbraci femeea...

Autorul, voind să împreune în acest imn lămi cu totul contradicțorii, arată că nu aparține cu adevărat nici uneia

și astfel nu-ți face nici pe departe impresia, care ți-ar face-o dacă s'ar atașa uneia sau alteia cu toată energia suflătoare.

Mamele engleze mai întâiu își învață copilașii să rostească cu toată hotărîrea cuvintele: da! (yes) și nu! (non); să afirme și să nege; să voească și să renunțe. Acesta e lucrul cel mai necesar în viață. E necesar și poezilor. Altfel nu îmi pot închipui cum ar ajunge vreodată la o concepție de viață. Iar fără de aceasta, la ce să mai zăpăcești lumea? Le spunem toate acestea, fiindcă autorul, care stăpânește de altminterlea tehnica versului, ca puținii alții, ni se pare capabil să-și însușească o concepție de viață frumoasă și senină, așa încât să-și afle într'ânsa desfătare orice suflet omenesc, dacă va urma calea ce i-o arată »Rugăciunea Florilor«. Deși e numai o imitație, ea totuși poate fi o revelație. Dorim să fie.

Verax.

Emanoil Bucuța, Florile inimii. Miniaturi. — Oglinzi. — Cântece de leagăn. București. Editura »Cartea Românească« S. A. 1920. Prețul Lei 10.—

Tânărul poet adună în acest volum toate creațiunile sale poetice mai de seamă; tot ce a înflorit mai frumos în grădina sufletului său. Sunt versuri de o rară factură. Toate cioplite la fel. Miniaturile, inspirate cele mai multe din dragostea poetului, dar și din alte motive, cuprind interesante lucruri mărunte, atât de caracteristice pentru viața sufletească a poetului și a noastră, în formă scurtă și pregnantă — toate de câte două strofe. Oglinzile sunt toate sonete. Fiind mari, sunt, firește, mai impunătoare și ca fond și ca formă, atingând uneori culmi într'adevăr rare. Și, în fine, cântecetele de leagăn, scrise, precum se pare, toate pentru alintarea și des-

merdarea unei fetițe drăgălașe încă sunt toate la fel: din câte 3 strofe.

Pentruca cetitorii să cunoască felul de a scrie al autorului cităm câte un specimen din toate aceste grupuri.

Intâiu din «Miniaturi»:

Lui Goethe, șoareci, am cetit
Când nu-i dați pace 'n pat ca mie,
Că se 'mbracă și, fericit,
Făcea cu voi anatomie.

Dar eu, oricât de greu vă cadă,
Poet mai mic și de alt soi,
Mă scol în cot cu ochi de pradă,
Și-azvârl cu ghiata după voi.

(«In cot» pag 51).

Din «Oglinzi» cităm acest sonet plin de optimism pentru viitorul neamului nostru:

Tu n'ai putut nici dragostea, nici ura
Să ți-o arăți din plin, poporul meu!
N'avea deprinsă mâna ta scriptura,
Ți-avea deprins grumazul jugul greu.

In aerul cu flori și berze 'ntoarse
Pe trunchiul poleit de primăveri,
Te așezai prea rar, cu buze arse,
Să zici un cântec rupt din mari tăceri.

Domn tânăr ieși tu astăzi pe ogoare
Și 'n urma ta bordeiul putred cade,
Cât vezi e numai larg senin și soare.

La pasul tău acoper grăuri stepe,
Răsar în zări orașe cu arcade,
Corăbii umplu mările: Incepe!

(«Domn tânăr» pg. 99).

In sfârșit, din «Cântece de leagăn» dăm următorul cântec, atât de caracteristic pentru existența noastră plină de umbre și lumini:

Ochișorii tăi senini
Azi abia deschizi în lume,
Măine de lumină plini,
Sau de lacrimi fără nume!

Mănușițele subțiri
Azi abia 'ncercând s'apuce,
Măine printre trandafiri
Sau în cue pe vr'o cruce!

Piciorușele zglobii
Azi abia ținând proptite,
Măine după bucurii,
Sau și în genunchi, rânite!

(«Azi, mâine»... p. 127).

Că în această frumoasă grădină, pe lângă atâtea flori alese, sunt și buruieni, e foarte adevărat. Unde e o lucrare emenească absolut desăvârșită? Sperăm însă, că autorul, care în sonetul «Răpa» dovedește un simț neobișnuit de fin de responsabilitate pentru tot cuvântul scris și tipărit, în viitorul apropiat va fi un grădinar și mai destoinic și va evita nu numai cuvinte și imagini atât de prozaice ca «buricul» și «nimicul» «Amărăciunei» (p. 45) ori «luna roșie... stă ca un gălbenuș de ou» în «Cerșetorul» (p. 50), ci își va revizui înșasă concepțiunea de viață și nu se va mai considera ca «Cel din urmă satir» mitologic rătăcit în lumea de acum, nici nu va mai cânta «Intâiul somn» ori «Bondarul», de care n'avem nevoie în zilele de astăzi atât de lacome de plăceri și atât de pornite spre materialism, ci aducându-și aminte de suprema datorie a idealului, a râvnei netrecătoare spre cele înalte, ne va da încă multe versuri de valoare și însemnătatea unui «Domn tânăr» citat mai înainte. In credința aceasta dorim tânărului scriitor spor la muncă și îi zicem și noi bărbătescul cuvânt «Incepe»!

Vox.

Dr. Ioan Radu, *Monografia gimnaziului român gr. or. din Brad*. Scrisă din incidentul jubileului de 50 de ani al gimnaziului. Tipografia «Libertatea», Orăștie 1920.

În anul școlar 1918/19 s'au împlinit 50 de ani, de când s'a deschis la Brad pe valea Crișului alb gimnaziul român gr. or. cu 39 de elevi și 4 profesori. De atunci institutul acesta, întemeiat într'o regiune curat românească și dornică de învățătură, a progresat și prosperat mereu, atingând în anul școlar 1918/19 cifra frumoasă de 198 de elevi. Și altmintrelea a progresat institutul. În toamna anului 1869 el funcționa într'un edificiu modest, care a fost de multeori exceptat din partea autorităților școlare ale fostului regat unghuresc. Ca să satisfacă cerințelor legii, consistorul gr. or. din Sibiiu, ca patronul gimnaziului, a încredințat în Maiu 1914 pe arhitectul Dușoju să înceapă zidirea cea nouă, având s'o pună sub coperiș în iarna 1914/15, iar cu sfârșitul anului 1915 terminată cu totul. Izbucnind războiul mondial în vara 1914 lucrările s'au întârziat mult, așa încât abia în 1915 a putut fi pus sub coperiș noul edificiu. Pe urmă a venit scumpetea cea mare și consistorul n'a voit să acorde arhitectului 15% urcare de leafă. Neterminat a rămas edificiul până în 1918, când apoi stăpânirea românească a luat măsuri grabnice pentru terminarea lui. Astăzi acest institut «cu drag privește asupra trecutului și cu încredere în viitorul său, căci o națiune, un popor întreg se consideră patronul său», precum cetim în istoria sa scrisă cu prilejul semicentenarului său.

Mai remarcăm activitatea extrașcolară a profesorilor din Brad: a) în viața socială, b) în cadrele despărțământului Brad al «Asociațiunii» noastre, c) la diferite institute de credit și economii, mai cu seamă la «Crișana», care a contribuit la susținerea gimnaziului cu peste 100,000 cor., d) în succesiunea «Teodor Pop», care a

sporit fondul gimnazial cu 120,000 cor. și e) în diferite reuniuni (uniunea meseriașilor etc.)

Monografia e împodobită cu mai multe tablouri, ilustrații și are la sfârșit 3 anexe: o biografie a lui Ion Pipoș, fostul «comite suprem» (prefect) al Zarandului și principalul factor la întemeierea gimnaziului din Brad; câteva (4) portrete din istoria culturală locală de Dr. I. Radu și anume: Andreiu Șaguna, Dr. Iosif Hodoșiu, Amos Frâncu și Iosif Boșa și în fine reprezentățiunea episcopului A. Șaguna la guvern pentru gimnaziu.

Dorim gimnaziului, acum liceu, activitate și mai mănoasă în a doua jumătate de veac, pe care o începe cu atâta încredere, iar monografiiei cetitori număroși. *Ion Georgescu.*

Cărțile Poporului, 20. Măria Sa Vinarsul. Povestea lui, pentru popor de *Dr. Zaharie Pop.* Lugoj 1920. Editura «Calea Vieții». Prețul 2.50 lei. Sub titlul «Cărțile Poporului» a început părintele Dr. Nicolae Brânzeu să publice în 1916, când orice glas românesc amuțise aici în fosta Ungarie, o serie de broșuri pentru cetitorii dela sate. Erau învățături creștinești, scurte și ușoare — unele chiar prea scurte — versuri din războiu, povestiri, istorii și povește, dintre cari remarcăm în deosebi viața sfintei Elena de P. Zamfir, care regretăm că nu s'a publicat întocmai precum s'a scris. Acum tipărește broșura a 20-a sub titlul de mai sus: «Măria Sa Vinarsul. Povestea lui pentru popor» de regretatul preot *Dr. Zaharie Pop*, unul din tinerii cei mai idealști și mai bine pregătiți ai generației noastre, care a muncit și pățimit mult pentru neam. Întâia a fost internat la Șoproń, pe urmă cu dl Dr. Valer Branisce, Dr. Dumitru Manu,

Adrian Oțoiu ș. a. a fost închis în temnița din Seghedin, care i-a ruinat cu totul sănătatea. Nu-i mirare că s'a stins mai apoi la câteva săptămâni după aceea în mănăstirea Prislopului în brațele iubitoare ale prietenului său, părintelui călugăr Augustin A. Pop, având doar ca supremă consolare, pe lângă sfințele taine ale bisericei, și conștiința că n'a suferit deageaba. Visul neamului, pentru care a trăit și păfimit și el, ca atâția alții, s'a înfăptuit.

Pentru înălțarea neamului nostru a scris și această cârticică împotriva vișului celui mai înrădăcinat la noi: bețfa. Broșura se cetește ușor. E scrisă limpede, atrăgător și pe înțelesul tuturor. E presărată cu povestiri interesante, cazuri tragice luate din viața de toate zilele și cu o mulțime de

versuri populare care de care mai caracteristice. Iată vreo câteva:

Căci rachiul cui îi place,
N'are cu ce să se 'mbrace.

Sau următoarele cuvinte ale soției bărbatului bețiv:

Cu bărbatul beutor
Nu mai faci pâne'n cuptor.

Ceice cumpără și răspândesc această scriere interesantă, de-o netăgăduită valoare internă, zicem noi, nu intrinsecă (!) cum spune editorul, face nu numai un bine poporului nostru inclinat spre patima beției, ci aduc și un prinos de recunoștință amintirii unuia din tinerii noștri cei mai bine meritați pentru neam. Broșura se poate afla pentru 2-50 Lei la Librăria diecezană, Lugoj, Strada Regina Maria 4.

(ig).

Cărți streine.

Primele urmări ale războiului după Gustave Le Bon. Dr. Gustave Le Bon: *Premières conséquences de la guerre. Transformation mentale des peuples.* (Bibliothèque de philosophie scientifique) Paris, Ernest Flammarion, éditeur rue Racine 26. 1917, pages 336.

Istoria momentelor principale cari revoluționează mersul omenirii, o formează crizele cele mari ce se petrec din timp în timp, silind popoarele să se acomodeze legii evoluțiunii și să se descătuseze de prejudecățile, obiceiurile și mentalitatea unui întreg trecut, devenit prea greoiu.

Astfel din învălmășagul acestei mari catastrofe care a încețostat popoarele între ele a eșit la iveală, pe lângă o mulțime de lucruri noi în domeniul tehnicii, al organizării economice și industriale, al întinderilor teritoriale, al concepțiunilor etnice și al drepturilor popoarelor, și o mare transformare în mentalitatea aces-

tora, în sentimentele și în condițiunile lor de existență.

Credința că civilizațiunea dobândită de omenire cu atâta trudă și jertfă a adus rescumpărarea omului scăpându-l de lupta barbară și fățișă dintre indivizi și că strălucirea unei civilizațiuni mărețe i-a pus la adăpost vieța îmbunătățind-o, s'a dovedit falsă; acest mare conflict a arătat mai evident ca totdeauna și mai cu seamă raționaliștilor, că desfășurarea istoriei este determinată de forțele afective și mistice ale omului și nu de rațiune, care este subjucată celei dintâi. În fața împrejurărilor creiate de războiu popoarele au fost silitе, sub sancțiunea nimicirii lor, să se adapteze acestor necesități.

Trecutul cuprinde cauzele desfășurării evenimentelor actuale și a celor cari se vor mai ridica și de aceea putem zice că el creiază prezentul.

Astfel și acest războiu, pornit din

concepțiunea pe care poporul german și-o făcuse sub imboldul profesorilor, istoricilor și diplomaților, că el este chemat ca să regenereze lumea exploatănd-o, a silit omenirea să vadă încă odată reînviind cruciadele; de data aceasta, spre cea mai cumplită desamăgire și ironie a civilizațiunei ele erau predicat de către savanți.

Ca și violențele pe cari le-a provocat, urmările acestui războiu au fost foarte număroase.

A dispărut iluziunea pacifistă și speranța că s'ar putea stabili o eră de frăție între popoare; a dispărut nădejdea că știința, instrucțiunea, civilizațiunea ar putea să îndulcească moravurile, să îndepărteze conflictele și să le facă mai puțin sălbatece; s'a evaporat visul că un tribunal internațional de arbitragiu, lipsit de sancțiuni, ar putea să exercite cea mai mică influență și ar putea să stabilească oarecari reguli umane între beligeranți; s'a dus și credința că *dreptul* poate să se mențină și să se impună fără o forță necesară, care să-l sprijine. În lipsa tuturor acestor visuri și iluziuni pe cari și le formulase lumea și în cari trăia, popoarele vor trebui să se orienteze către principii noi, chemate de necesități, principii pe cari timpurile de pace și greutatea de a ne descătușa de anumite influențe vechi le întârziaseră ca să apară.

O fază de tranzițiune nesigură și grea — pe care am început chiar noi s'o trăim — vor trebui să străbată popoarele.

»Intre ruinele de iluziuni prăbușite și aplicațiunea adevărurilor desprețuite sau necunoscute pe cari războiul le va fi dat la iveală, se vor ridica toate problemele pe cari le va face să răsară fiecare oră din viața socială și internațională» (pag. 7).

Această luptă stimulând și energiile răului ca și ale binelui, a ridicat pe om mai presus de el; am putea zice, între-

buintând o formulă paradoxală a lui Nietzsche că l-au transformat în *supra-om*, silindu-l să iasă din cercul preocupăniilor personale, și să nu se mai intereseze decât de binele și salvarea colectivității sacrificându-și viața și disprețuind moartea pentru generațiunile viitoare.

O primă, măreață și radicală transformare a mentalității omului din epoca contemporană.

Autorul, despre a cărei lucrare ne ocupăm în acest articol, urmărește deocamdată cari sunt transformările intelectuale realizate la diferite popoare și ce soluțiuni se impun pentru unele din cele mai arzătoare probleme.

Rezultând ca și o axiomă, după urma celor petrecute, că dreptul numai sprijinit de forță e respectat și că forța totuș nu poate fi întrebuințată totdeauna, pentru restabilirea moralei în care am trăit și care a ajuns în pragul falimentului, problema cea mai grea va avea de găsit »pe ce baze va trebui să se sprijine dreptul cel nou și cum va putea el să se apere, și în ce limite se vor modifica ideile noastre relativ la solidaritatea omenescă, protecțiunea slabilor, respectul tratatelor și atâtea alte elemente ale civilizațiunei cari păreau definitiv fixate și cari acum se află din nou puse în discuțiune?

Popoarele vor ajunge să scape de militarism? Și dacă nu reușesc să se sustragă dela aceasta cum vor putea ele să se acomodeze acestui militarism, cu ideile democratice, cari par că se impun pretutindeni?*

Nicăeri ideia pacifistă nu prinsese rădăcini așa de adânci, înainte de războiu, ca în Franța, datorită propagandei socialiştilor, și nicăeri această idee nu fusese mai mult agitată în detrimentul sentimentului național ca aici; urmarea a fost o complectă neglijență a înarmării

naționale ceea ce a făcut ca această țară să se găsească desorganizată și nepregătită ca să susțină un războiu cu Germania, aceasta din urmă capabilă să poarte lupta cu toată lumea.

Gustave Le Bon arată ca această situațiune a Franței se datorește în primul rând savanților, și dintre aceștia mai cu seamă raționaliștilor cari, crezând că metoda raționalistă din domeniul științelor exacte se poate tot așa de bine introduce și în explicarea fenomenelor sociale și politice, unde avem de a face mai mult cu elemente mistice și afective, convinseseră opiniunea publică franceză și chiar europeană că este imposibil să izbucnească atunci un războiu și mai cu seamă din partea Germaniei.

Omul modern, pierzându-și multe din iluziunile sale și lăsând să-i moară zeii, a căutat cu durere să descopere noi lucruri capabile să-l orienteze în viață. Ne mai cerând aceasta dela puterile dumnezeiești, în cari nu mai avea încredere, el le-a căutat în rațiune. Aceasta a și fost motivul pentru care socialismul eșit teoretic din rațiune și prea puțin pus în concordanță cu realitatea lucrurilor, a avut un așa de mare succes în epoca noastră.

Și lucru curios. Socialismul produs al-raționalismului, a sfârșit prin a îmbracă forma unei credințe religioase, adică a dat naștere unui misticism de acelaș fel ca și acela pe care pretindea că l-a distrus, și scăpând influenței logice raționale, care-l creștase, a trecut în domeniul credințelor, cari se propagă ca și celelalte, prin afirmare, contagiune mintală, repetițiune, prestigiu etc., după cum ideia superiorității poporului german, pornită tot din motiv raționalist, — prin aceea că s'a încercat să se demonstreze științificește, din punct de vedere antropologic, superioritatea acestei rase — a sfârșit întemeind o doctrină, care a luat îndată o formă mistică cu o putere de

religiune, în care poporul crede cu o putere caribă.

»Se poate considera ca o lege generală, că interpretările raționaliste se transformă invariabil în credințe mistice de îndată ce sunt aplicate unor indivizi, cari nu sunt din domeniul lor. Acest misticism cu bază raționalistă este cel mai de temut din toate. Partizanii săi proclamă cu cea mai grozavă intoleranță pe oracolii săi și visează să distragă fără milă pe dușmanii credinței lor. Ca și nenumărate alte credințe, cari au stăpânit sufletul mulțimilor, socialismul amenință să devină generatorul acestor fanatisme destructive, pe cari nici o stavilă nu le poate opri. Aici eram noi când războiul veni să ne risipească visurile noastre» (pag. 33).

Revenind asupra ideii fundamentale din lucrarea sa »*Psychologie des foules*«, autorul arată și aici, că omul care e egoist ca individ izolat, de îndată ce e încorporat în mulțime devine altruist și capabil să-și sacrifice viața sa pentru triumful credințelor, cari i-au fost sugerate; de aceea atunci când este vorba să se lucreze asupra individului singur, se va face apel la interesul lui personal, pe când dacă voim să lucrăm asupra mulțimilor va trebui să ne adresăm sentimentelor și credințelor mistice ale poporului.

Folosind comparațiunea autorului, cu care încheie prima parte a acestei lucrări, putem zice, că acei cari sunt chemați să conducă mulțimile trebuie să cunoască psihologia acestora, după cum un maestru își cunoaște pianul la care cântă.

Pianul sentimentelor omenești este mai greu de mănuit însă decât cel mai complicat dintre instrumentele mecanice. Cine voințe să se servească la întâmplare de instinct sau de experiențe nesigure duce la greșeli dezastroase tot-

deuna când ele se aplică guvernării popoarelor.

După aceste considerațiuni de generalitate autorul trece la examinarea transformărilor mintale petrecute în țările beligerante și cele vecine lor, începând cu Franța.

Propaganda socialistă din această țară tindea la o distrugere completă a societății sintetizându-se în ură și lupte de clase, pe când acelaș socialism în Germania era constructiv, nefiind decât un partid jumătate guvernamental, iar în America el cercă să ridice individul de jos pe scara socială la nivelul celorlalți și nu pe cel de sus să-l scoboare în rândul turmei, constituind un fel de socialism aristocratic.

Astfel Franța condusă de asemenea idei se află în pragul răsboiului într-o situațiune nu tocmai strălucită față de eforturile cari o așteptau și față de furia și îndărătnicia cu care avea să fie atacată.

Dar o schimbare se petrecu dela națiune până la individ. Personalitatea individuală ca și cea colectivă, considerată ca ceva fix după vechea psihologie nu este decât sinteza unui grup de elemente susceptibile, ca să stea în echilibre variabile. Constanța aparentă a personalității rezultă deci din constanța obișnuită a mediului; de îndată ce acest mediu se schimbă, echilibrele cari constituiesc personalitatea se transformă deasemenea.

În fața pericoului general deci când sufletul național simțea că întreaga ființă a poporului este amenințată, individul și-a uitat personalitatea devenind altruist; această transformare se explică prin substituiri *sufletului colectiv al raselor în sufletul conștient al individului.*

Așa se și explică de ce în această țară cu libertăți așa de mari, în fața împrejurărilor excepționale, legile au fost substituite voinței guvernului cari prin

măsurile luate, a încercat să reglementeze până și cursul vieții economice și industriale. Evenimentele cari au decurs în urma acestor măsuri au arătat însă că anumite legi naturale sunt mai puternice decât voința celor mai puternici despoți. Tendința autocratică a guvernului francez n'a fost temperată decât numai în urma intervențiunei puternicei personalități a lui Briand, care institui pentru fiecare ramură de activitate controlul *comisiunilor parlamentare* și îndoi numărul miniștrilor cuprinzând reprezentanții tuturor partidelor și din extrema stângă ca și din extrema dreaptă. Rapoartele acestor comisii au arătat că încetinea și neactivitatea care se observă în diferitele servicii ale armatei mai cu seamă, unde se reclamă maximul de muncă și inițiativă, provenea din faptul că în fruntea lor se aflau diferiți specialiști militari cu idei fixe și preconcepute, cari nu se puteau deslipi de o mentalitate în cari trăiseră toată viața, neînțelegând ideile timpului. Schimbarea și înlocuirea lor, cu oameni cari deși nu erau specialiști dar aveau spiritul de organizare a putut numai să îndrepte răul.

Șovăiala și lipsa de unitate în mișcările aliaților, caracteristice primei faze a răsboiului, au fost înlăturate de hotărîrea lui Briand de a se convoca din vreme în vreme la Paris un consiliu de miniștri a diferitelor țări aliate unde, în comun acord, trebuiau să se ia măsurile cerute de împrejurări.

Personalitatea individuală, se schimbă de asemenea, datorită necesităților de adaptare creiată de răsboiu, esnd la iveală calități de caracter necunoscute până atunci ca energia, bravura eroică, liniștea sufletească, resemnarea, suferința, sacrificiul complet al egoismului personal în interesul general, continuitatea eforturilor etc.; se dezvoltă o mulțime de calități intelectuale din experiențele răsboiului în domeniul științei, industriei,

artei, literaturii și chiar al politicii și se rectifică multe din lucrurile știute și crezute până atunci ca infailibile.

În ordinea morală schimbările sunt însemnate. Voința autocratică a șefului fiind singurul cod al soldatului înseamnă că legile civile încetează să mai însemneze ceva; proprietatea ca și viața individului nu mai au nici o valoare iar soldatul pierde gustul de muncă și întors chiar acasă așteaptă totul dela stat.

Vieța dusă în comun de către toți cei chemați să apere țara, rentieri, magistrați, profesori, lucrători, preoți, funcționari etc., a creat mai repede și mai durabil acea egalitate socială, pe care revoluțiunea cea mare n'a putut s'o stabilească nici cu codul, nici cu ghilotina și nici cu celelalte învățături utopice ale raționaliștilor veacului al XVIII-lea. Această conviețuire laolaltă a arătat tuturor, că nivelul moral al omului depinde mai mult de caracter decât de învățătura câștigată și că pentru viața socială sunt mai chemați și mai folositori acei cari au mai multă răbdare, inițiativă, curaj, voință, judecată, calități cari nu se învață din carte și cari nu sunt privilegiul nici unei clase sociale.

Așadar în fața realităților, diferențele sociale ca și vrăjmășiile ereditare se vor fi șters, formându-se totuși pentru fiecare grupare socială existentă o mentalitate nouă caracteristică.

»Bărbatul« (le poilu) din tranșee se va simți ceva deosebit de ceilalți cetățeni permițându-și chiar câteodată să nesocotească legea, să se puie mai presus de ea și să-și spuie părerea în chestiuni, cari până atunci nu cereau și avizul lui.

Burghezia, — împărțită în cei cari avându-și veniturile reduse, vor fi nevoiți să trăiască mai modest și noii îmbogățiți, cari servind de mijlocitori în diferite furnituri militare, vor căuta

să se folosească de banii câștigați în mod excentric, — va oferi, pentru aceștia din urmă spectacolul unor parveniri inconștienți sau zăpăciți de noua situațiune, unde s'au trezit aruncați.

Tinerimea, gălăgioasă, căutând să-și facă loc în viață numai fiindcă a luat parte în războiu, fără a avea încă cunoștințele și pregătirea necesară, va trebui după părerea autorului, să cunoască și să-și însușească factorii psihologici, cari hotăresc conduita oamenilor, căci dacă rolul factorilor economici va fi totdeauna considerabil, acela al factorilor psihologici va rămâne hotărâtor. Psihologia nu construiește corăbiile și uzinele, dar ea orientează oamenii, cari le fabrică. Ea a devenit singura bază posibilă a conducerii popoarelor.

Pentru emanciparea și independența femeii, războiul a făcut mai mult decât toată agitațiunea feministă din cei 50 de ani din urmă, arătând, că ea e tot așa de potrivită ca și bărbatul pentru muncă, de cari numai acesta din urmă se simțea capabil, atrăgând și asupra lor o estinderă a drepturilor civile și politice.

În locul credințelor religioase, cari se mențin încă în masele adânci ale poporului francez și chiar la unii dintre cei mai distinși oameni ai națiunii, pentru pătura cultă a neamului o anumită viziune filozofică a lucrurilor s'a substituit lor.

Singura filozofie vie, constituită din totalul principiilor fundamentale fiecărei științe, este aceea care rezultând dintr'o concepțiune mai adâncă a fenomenelor ne arată că progresul este înaintea noastră și nu în urmă, iar omul nu este o ființă decăzută ci una capabilă de o evoluțiune progresivă putând să-și clădească singur bazele destinului său.

Scepticismul ce ne-ar cuprinde văzând cum trecutul nu este decât o grămadă de ruine își găsește mângâierea în credința că o epocă atingându-și scopul tre-

buie să dispară pentru a face loc alteia mai perfecte, eșită din sforțările noastre continue, căci omul nu creiază în timpul vieții sale scurte numai destinul său ci el pregătește marea sa viitoare.

Războiul arată că milioane de ființe știu să se sacrifice pentru viitorul rasei lor participând prin aceasta la existența seculară a acestor rase în cari noi suntem numai niște incarnațiuni trecătoare.

Această filozofie bazată pe concepțiunea evoluțiunii și a progresului pare a fi aceea care ar cădea de acord cu faptele petrecute în acest cataclism, mulțumind și sufletele cele mai pline de îndoială și capabile de cea mai neînduplecată critică.

O asemenea evoluțiune nu s'a petrecut și în sufletul poporului german. Educațiunea făcută prin școală și căzarmă ca să-l convingă de misiunea încredințată lui de Dumnezeu de a conduce lumea și că el se află într'un războiu de legitimă apărare, îl târâse spre această credință mistică din care nici raționamentele cele mai limpezi și nici dezastrele militare cele mai evidente nu-l puteau abate; timpul singur și experiențele repetate puteau să reacționeze numai într'un mod salutar.

Având în frunte un suveran, stăpân absolut al voinței poporului — care fusese crescut în principiile unor învățați ca Treitschke și Lamprecht după cari ideia de stat implică pe aceea de forță, și a unei întregi generațiuni de învățați conduși de principiile biologice ale evoluționismului, ale organizării economice celei mai perfecționate și a dreptului forței supraomului lui Nietzsche, — înconjurat de o feodalitate ereditară puternică cu o organizațiune industrială perfecționată și cu o armată imensă îndejuns de disciplinată prin regimul sever al căzărmei ca să nu dea înapoi din fața nici unui pericol — poporul german s'eparat de celelalte popoare prin această

diferență de mentalitate și de credință trebuia să persiste în nebunia lui până la o complectă năruire a tuturor visurilor ce și le făurise.

Nimeni nu contestă acestui popor calități ca disciplina și supunerea absolută, deprinderea de muncă, perseveranța, metoda, de cari a dat dovadă în decursul acestui războiu; tot el însă a scos la iveală răutatea și cruzimea pe cari lumea nu i le cunoștea până atunci.

Glasuri de nemulțumire n'au străbătut din această țară în lume, — afară de foarte puține, izolate, — căci guvernul imperial a avut grijă să le înăbușe; o viață parlamentară în sensul constituțional al cuvântului, din care să pornească controlul, n'a fost în Germania, unde cancelarii, păstrau părerea că »democratizarea parlamentarismului a adus în toate țările, o decădere a moravurilor politice«. — Fără această atitudine de liniște și de mulțumire generală, chiar numai aparentă, nu s'ar fi putut urmări cu atâta stăruință visurile de hegemonie asupra lumii, încotro tindea Germania.

Căci ea voia să-și impună hegemonia.

Astfel de idei cari stăpânesc Germania nu datează din vremea lui Bismark, care n'a fost un pangermanist; ele încep din ziua când industria și comerțul de dincoace de Rin luând o dezvoltare considerabilă au născut ideia măririi Germaniei prin întemeieri de colonii. De atunci politica tuturor guvernelor cari s'au succedat în Germania a fost aceeași, sprijinindu-se și pe doctrina învățaților, cari predicau că fiecare trebuie să aibă numai atâtă întindere cât îi este de nevoie pentru necesitățile lui economice și ale populațiunii sale. În baza acestui principiu țările mici ca Belgia, Olanda, Portugalia etc. trebuiau despoiate de coloniile lor și puse sub tutelă, căci folosindu-se teoria darwinistă din domeniul biologic, după care concurența vitală și

selecțiunea conduc lumea animală ca și vieța popoarelor, rasele superioare și cu o puternică vitalitate — printre care cei dintâi se socoteau Germanii, — au dreptul să trăiască și să sfârșească pe cele mici și bicioase.

În această direcțiune războiul aduce, în domeniul concepțiunilor economice cari interesau Germania, o schimbare.

Văzând că concepțiunea lor colonială are puțini sorți de izbândă, guvernării germani au plănuit înființarea unui mare imperiu central și oriental, care cuprinzând Serbia învinsă, Turcia și Bulgaria în vasalitate, Austro-Ungaria în tutelă și Asia-Mică ce urmă să fie cucerită, s'ar fi întins dela Hamburg și până la golful Persic. Astfel ar fi apărut acea *Mittel-Europa*, pe cari teoretician, ca Naumann s'au grăbit s'o și organizeze și să-i arate binefacerile pentru toți supușii și copărtașii ei.

Anumite tendințe centrifugale ce se manifestau printre populațiunile Austriei unde criza naționalităților devenia zilnic din ce în ce mai gravă și nemulțumirea mereu crescândă a Ungurilor, cari declarau prin gura unui Andrassy că nu voiesc să nu fie decât traducerea maghiară a unei cărți germane și că înțeleg să rămâie o operă originală au zădărnicit planurile acelei confederațiuni ale Europei de mijloc, rezultând la sfârșit o hartă nouă pe care n'au întrevăzut-o niciodată acești plănuitori improvizați.

În Anglia, unde trecutul cel mai îndepărtat trăiește foarte puternic încă în prezent și unde patrimoniul ancestral care se numește sufletul unei rase este mai puternic ca oriunde, a fost mai greu să se poată petrece o oarecare transformare în concepțiunile de viață și de libertate ale poporului englez. Necesitățile inexorabile în fața cărora războiul aruncase această țară cereau ca individualismul așa de nemărginit să fie limitat

de diferitele măsuri de apărare pe cari statul eră dator să le ia.

Deci în țara unde regele, parlamentul și ministrii nu pot nimic fără opiniunea publică, a schimbă ideile în cari trăise până acum acest popor, făcându-l să adopteze serviciul militar obligator și prin aceasta să renunțe la tradițiunile lui seculare de independență și de libertate, cucerite încet și treptat, a obține concursul lucrătorilor pentru fabricarea munițiilor și a îndepărta ideia grevelor, cari începuse să se ivească din toate părțile, eră un lucru foarte greu.

Totuș, spre deosebire de German, care deduce judecata lui din concepțiunea pe care a priori și-o face despre un lucru, Englezul puțin îngrijat de ideile logice, neprivind decât realitatea lucrului și acomodându-se ei, îndată ce a văzut că existența Angliei este serios amenințată, a suferit această mare transformare mintală așa că Marea-Britanie trecu într'un an dela individualism la colectivismul de stat.

Acestei mari și adânci transformări datorăste Anglia armata și victoria sa în acelaș timp, schimbare pe care secolii întregi n'ar fi putut-o produce în mod treptat și evolutiv.

Situațiunea din Rusia — în care dela începutul războiului s'au văzut numeroase cazuri de trădare puse la cale pe deoparte din lăcomia de bani a unor anumiți funcționari înalți, iar pe de altă parte de propagandă germană, care putea să lucreze în liniște datorită numărului covârșitor de mare pe care acest element îl numără în marea industrie în armată și chiar printre consilierii Țarului, — a silit pe patrioții ruși să deschidă ochii și să vadă că numai datorită unui control mai serios din partea reprezentanței poporului — „Doüma“ — se pot da la iveală conspirațiunile și trădările cari subminau Rusia. Ocuparea Poloniei rusești de către

Germani și atitudinea acestora în chestiunea poloneză, căutând să atâte acest popor împotriva trecutei guvernări rusești, a silit deasemenea pe unii conducători ruși să recunoască politica nenorocită și neghioabă pe care Rusia a dus-o în această provincie.

Astfel din punct de vedere politic se poate zice, că transformarea mentalității politice din Rusia, în prima parte a războiului, a dus la sfărșirea autocratiei, începând să se facă loc instituțiilor democratice, cari dovedeau că pot aduce mai mult serviciu națiunii decât cele vechi ce s'gduiseră țara, trezind numai ură și neîncredere.

Autorul care termină scrisul cărții în Noemvrie 1916, n'avusese încă prilejul să vadă deslănțuindu-se această democrație ultra-radicală, care frământă astăzi Rusia și pune cu îndrăzneală și îndărătnicie atâtea probleme înaintea concepțiilor vechilor noastre societăți.

În Italia deși o mare parte din pătura intelectuală și chiar guvernul, prezidat de Giolitti erau germanofili, totuși poporul în masele lui mari, indignat de violențele Germaniei în Belgia și condus de visurile iredentiste asupra Trientului, sili parlamentul și pe conducătorii politici să-și schimbe politica de tărăgăneală și să declare războiul împotriva puterilor centrale.

Popoarele balcanice, pe lângă dorința lor persistentă de a-și însuși teritoriile asupra cărora ridicau drepturi etnice, s'au învrăjbit și mai mult umplându-li-se sufletul de ură și dușmănie.

Despre chinurile sufletului nostru în cei doi ani de neutralitate, despre drepturile noastre și despre legitimitatea lor autorul nu pomenește nimic, ca și despre niște lucruri, cari n'ar interesa sau pe cari nu le-ar cunoaște. Aceasta de bună seamă și din cauza lipsei și serio-

sității propagandei noastre în străinătate, față de care diplomația și guvernele românești au avut totdeauna o mizerabilă și detestabilă concepțiune.

Americanii, la început neutri, îndoindu-se de rezultatul politicii lor pacifiste au început să voteze credite pentru constituirea unei armate și a unei flote capabile să țină piept unor eventuale agresiuni; astfel ei și-au schimbat mentalitatea lor în fața agresiunii și pericolului german, care începuse să se arate chiar în propria lor țară, urzind comploturi, punând la cale greve, provocând exploziuni și incendii în marile întreprinderi industriale și făcând prin toate mijloacele, o propagandă fătis ostilă intereselor americane.

În acest timp în extremul orient Japonia, aplicând pentru asimilarea unei civilizațiuni mai nouă, răbdarea, tenacitatea, disciplina, curajul etc., calități caracteristice rasei, își întindea cucerirea ei pacinică în China, fapt trecut, neobservat de celelalte mari puteri, dar desigur unul din cele mai mari evenimente ale istoriei mondiale prin urmările, cari vor decurge din el.

Neutrii, în tot timpul războiului, speculând situațiunea lor, au acumulat bogății enorme, dând luptătorilor materile, de cari aceștia aveau nevoie.

*

Ultima parte a lucrării se ocupă cu examinarea relațiilor viitoare dintre popoare și cu evoluțiunea dreptului internațional.

Opozițiunea, care se întâlnește adeseori între drept și forță provine din faptul, că noțiunea de drept este un termen cu conținut nesigur, evocând idei diferite după mentalitatea acelor care-l întrebuințează. Pentru unii dreptul este tot una cu forța, iar pentru alții el

apare ca o entitate superioară, ale cărei obligațiuni se impun dela sine fără nici o discuțiune:

Popoarele latine își reprezintă ideea de drept ca o entitate mistică superioară forței, pe când pentru cel german aceeași noțiune este legea celui mai tare, care conduce și lumea animală, dreptul biologic, anterior aparițiunii omului.

Dacă dreptul fără forță este în general un cuvânt deșert, totuși el poate câteodată deveni generator de forță, putând să i se opuiе chiar aceștia. Istoria ne arată că dreptul lipsit de forță nu s'a putut impune și nici dăinui pe când forța care n'avea la baza ei dreptul a fost de multeori legea lumii. A despărți aceste două noțiuni, drept și forță, însemnează a separa două elemente cari n'au valoare decât cu condițiune ca să fie asociate. Forța materială se mărește când ea este asociată dreptului, dar dreptul fără forță rămâne totdeauna o vorbă goală. Mai mult încă. Noțiunea de drept e ceva relativ, avându-și epocole sale, iar istorie nu este adesea decât un conflict între ideile pe cari fiecare popor și le face asupra dreptului său.

»Așadar când noi afirmăm că ne luptăm pentru drept și dreptate noi voim să zicem că ne batem pentru ca să păstrăm idealul nostru de drept și dreptate, de respect al tratatelor, de legalitate internațională, de libertate, fixat în sufletele noastre de veacurile civilizațiunii. Noi luptăm pentru ca o națiune, care-și facea puterea militară din ce în ce mai semeață să renunțe la pretențiunea ei înfumurată de a supune lumea legii sale insuportabile. Lucrând astfel noi nu facem decât să opunem dreptului pe care ea l-a conceput, concepțiunea noastră proprie asupra dreptului astfel după cum au făcut-o strămoșii noștri» (pag. 273).

Plecând dela această concepțiune crudă, dar totuși conformă realității și trecutului istoric, se poate explica de ce

în toate aglomerațiunile omenești, oricari ar fi organizațiunea lor, dreptul primează forța fiindcă codificările sociale au totdeauna ca sprijin necesar jandarmul, pe când din contră în raporturile dintre societăți diferite forța primează dreptul.

Morala presupusă că ar trebui să domnească între popoare îndată ce este lipsită de sancțiuni nu există, și de aceea, cu excepțiunea relațiilor comerciale, cari nu pot să dureze fără respectul reciproc al angajamentelor, se poate constata că n'a existat niciodată între națiuni cea mai mică licărire de moralitate, totdeauna dreptul celui mai tare, constituind singurul drept.

Oare cari reguli de drept internațional, socotite că ar putea îmblânzi caracterul războaielor, au fost înlăturate motivându-se chiar nerespectarea lor.

Trebuie totuși să credem că popoarele se vor bate la infinit? Autorul este de părere că dacă războaiele nu vor dispărea cu totul ele se vor răi foarte mult. Când convingerea, că ele nu aduc nici un câștig, va fi unanimă ele vor înceta de a mai fi, după cum astăzi s'a renunțat la ideea unor războaie pe chestiuni religioase sau dinastice.

Interdependența popoarelor, constituindu-se astfel un fel de societăți de state, va face să vadă că popoarele au mai mult interes să se ajute între ele decât să se masacreze; pe lângă aceasta evoluțiunea industriei și armamentului modern va înăspri în așa fel caracterul războaielor viitoare, încât nici un cuceritor nu va mai îndrăzni să le întreprindă.

În epoca în care ne găsim, militarismul, care reprezintă un regres către barbarie, va continua să consume el toată vitalitatea popoarelor și să le țină într'o continuă încordare? Câtă vreme concepțiunea individualismului și a libertății va sta față în față cu militarismul și statitizarea la care Germania

vrea să supună lumea e o datorie, ca fiecare stat să se înarmeze și să fie gata de apărare. Înarmarea va fi singura garanție eficientă împotriva tuturor eventualităților de agresiune, ori de unde ar veni ele; dezvoltarea individului va fi stingherită însă și astfel era libertăților va fi pentru multă vreme închisă constituind numai un *pium desiderium* al viitorului

În concluziune se arată, că rolul ideilor directoare a fost totdeauna așa de mare în dezvoltarea popoarelor, că niciodată neamurile n'au putut să-și schimbe aceste idei, fără ca prin aceasta să nu se abată întreaga lor desfășurare istorică. Din aceste idei, izvorăsc concepțiunile de viață, instituțiunile, literatura și arta fiecărei epoci.

Înainte de a se stabili o idee nouă, ea trebuie să învingă pe cele anterioare, cari continuă să stăpânească încă multă vreme mentalitatea oamenilor. Lupta dintre aceste idei e lungă, pentru că ele sunt fixate în acele regiuni ale înconștientului, unde se plămădesc gân-

durile noastre și asupra cărora rațiunea n'are nici o acțiune.

Nu toate ideile sunt folositoare prosperității; altele vatamă dezvoltarea și de aceea se pot numi idei false.

Puterea ideilor false stă numai în elementele afective, mistice de cari sunt încunjurate și cari le sustrage dela controlul și judecata rațiunii lucrând asupra sufletelor, denaturând o viziune și o judecată limpede a lucrurilor în așa grad încât împiedecă pe indivizi ca să mai poată percepe realitatea fără ca s'o distorfeze.

De asemenea idei false a fost cuprins sufletul și mentalitatea poporului german, orbindu-l și târându-l cu toată puterea în vârtoarea din care a eșit zdrobit.

Câtă vreme această mentalitate va perzista lumea trebuie să vegheze; cei cari se interesează de viitorul acestui neam vor trebui să i-o înlăture făcându-l capabil să înțeleagă realitatea lucrurilor și prin aceasta devenind nu numai sie-și folositor dar și civilizațiunei mondiale.

Alexandru P. Arbore.

Reviste streine.

Eastern Europe (Europa orientală) e noul titlu al fostei reviste «The Balkan Review», despre care a mai fost vorba în coloanele acestei reviste. Schimbându-și titlul și-a schimbat și programul, ocupându-se de acum înainte nu numai de afacerile Europei sud-orientale (Balcani), ci și de ale Europei centrale și răsăritene. Nr. 1 vol. V 1921 conține partea dintâiu a unui studiu mai lung al președintelui republicii ceho-slovace Masaryk asupra Bolșevismului și revoluțiunei; un studiu asupra Franței, Poloniei și Austriei de Sisley Huddleston; altul asupra problemei austriace, montenegrine, mesopotane, palestine,

turce, grece etc., pe lângă o mare mulțime de note și însemnări.

Ostland, fascicolul II pe Noemvrie 1920 aduce o serie de traduceri din toate limbile cu care compatrioții noștri Sași vin în contact mai des și anume: din ungurește poezia «Lumea» de Ioan Arany; Confesarul lui Don Quichotes de I. Davidescu, traducere din limba română de Oskar Walter Cisek; câteva versuri populare țigănești de Heinrich Weislocki; Hodja Murad Pașa (1604), poezie de Vasile Alecsandri, traducere de A. Altmann și o povestire rusească de W. Karatșarov, tradusă de Leopold R. Gug-

genberger. — Nu cercetăm valoarea acestor traduceri, deși apreciem gândul bun al apropierii. sufletești prin acest mijloc, dar constatăm că de astă dată nu s'au ales nici autorii, nici operele cele

mai reprezentative ale sufletului românesc. Să sperăm că traducerile viitoare din românește vor fi mai izbutite din acest punct de vedere.

Dela „Asociațiune“.

Despărțămintele „Asociațiunii“. Dl *Dr. Teodor Ilie*, fost avocat și director al despărțământului *Tinca*, în prezent președinte de senat la curtea de apel din Orade propune: *Despărțământul Tinca* să se desfacă în trei despărțăminte. Unul constător din plasa *Tinca*, a cărui reorganizare să fie încredințată d-lui *Dr. Aurel Pîntea*, avocat în *Tinca*. Al doilea despărțământ constător de comunele plasei *Beliu*, a cărui înființare să fie încredințată d-lui *Alexandru Fildan*, primpretor în *Beliu*. Al treilea despărțământ în *Salonta-mare*, a cărui organizare să se încredințeze d-lui *Moise Coș*, avocat în numita localitate. Acești domni vor fi rugați să aibă bunătatea de a organiza despărțămintele amintite. — *Despărțământul Nocrich*, grație râvnei d-lui director *Dr. Enea Andrea*, în adunarea cercuală a despărțământului, ținută la 9 Ianuarie 1921, a înscris și încassat taxele de membrii dela 27 membri activi și 20 membri ajutători, reținând din suma încassată de 312 Lei 50%, adică 156 Lei pentru despărțământ. S'a reales director dl *Dr. Enea Andrea* și un comitet de 7 membrii. Dl director a predat agențurilor din despărțământ 15 biblioteci populare, dându-le și îndrumările necesare pentru administrarea lor. Conform raportului verbal făcut de dl director, în plasa *Nocrich* s'a înființat o nouă societate culturală sub denumirea: «Casa culturală națională română», deși d-sa a arătat că două

societăți culturale, cu acelaș program, în aceeaș plasă, nu pot exista. Ar fi de dorit ca noua societate să se contopească în vechiul despărțământ al Asociației noastre. — *Despărțământul Satu-mare* și-a ținut adunarea cercuală sub conducerea d-lui avocat *Ioan Savanyu*, fiindcă fostul director al despărțământului dl *Ludovic Mărcuș* a decedat în timpul răboiului. S'a cîtit raportul despre activitatea din trecut a despărțământului și s'au ales comisiile prevăzute în ordinea de zi. S'au înscris 4 membri fondatori; 12 pe viață și 62 activi. S'a ales director al despărțământului dl avocat *Ioan Savanyu*, secretar dl profesor *Gavril Barbul*, cassier dl învățător *Petru Pop* și 4 membri în comitet. În urma propunerilor s'a recomandat să se înființeze palate culturale, biblioteci, muzee, reuniuni și în special conducătorii despărțământului să descalece la sate, aranjând șezători literare și distribuind cărți și ziare potrivite poporului. S'a discutat și chestia înființării de despărțăminte nouă, stăruiindu-se, deși ni se pare, că fără de temei, pentru centralizarea despărțămintelor; de-centralizarea are avantajii cu mult mai mari la administrație — *Despărțământul Șimleu* încă și-a ținut adunarea cercuală în 26 Dec. 1920 sub conducerea d-lui delegat al comitetului central *Dr. Al. Aciu*, directorul institutului «*Silvania*». A înscris 7 membri noi pe viață și 73 membri activi, încassându-se 2050 Lei, din care

sumă 1725 Lei s'a transpus cassei centrale. S'a ales director al despărțământului dl Dr. Al. Aciu, vicedirector Dr. Ioan Ossian, s'au ales 6 membri onorari. In scopul organizării sistematice a despărțământului s'au ales 26 conferențieri permanenți, 31 delegați pentru crearea agenturilor, bibliotecilor și cooperativelor sătești, 32 delegați pentru excursiunile și serbările despărțământului și 13 delegați pentru industrie și comerț. Așteptăm să-i vedem la muncă. Comitetul central pune la dispoziție colecțiile necesare pentru începuturi de bibliotecii regionale și sătești. — *Despărțământul Târgu-Murășului* și-a ținut adunarea cercuală în Târgu-Murășului la 1 Decembrie 1920 înscriind 3 membri fondatori, 6 pe viață și 19 membri activi. In locul decedatului director s'a ales director al despărțământului dl *Simion Gocan*, directorul liceului Al. Papiu-Ilarian din loc, apoi membri în comitet: dl colonel Berindei și C. Mavrodineanu, consilier la curtea de apel. S'a primit propunerea de a se înființa în sinul despărțământului o secțiune care să aibă menirea de a aduna cărți, monete, țesături și alte obiecte pentru un muzeu local și pentru studii de antichitate, rămânând ca secțiunea să-și fixeze însaș programul său de acțiune. Până acum s'a lansat un călduros apel publicului să contribuie cu obiecte pentru înzestrarea muzeului. In raportul comitetului către adunarea cercuală se arată o frumoasă activitate dezvoltată în centru, unde se țin conferențe, cursuri pentru alfabeți, cursuri de corespondență română pentru meseriașii și negustorii din oraș și se fixează pentru viitor o vastă programă de acțiune în centru și la sate, care merită toată atențiunea. In fine, se cer cărți pentru înființarea de biblioteci populare în toate comu-

nele aparținătoare despărțământului și pentru centru, unde încă nu se află o bibliotecă pentru popor. Cărțile cerute se trimit în curând, pentruca harnicul despărțământ să-și poată urmă activitatea fără intrerupere. — Iată și *noul program de acțiune al despărțământului, pe care îl publicăm pentru orientarea altor despărțăminte*: Caracterul general al tuturor manifestațiunilor culturale trebuie să tindă a cimentă solidaritatea socială de care avem așa mare nevoie cu deosebire acum.

I. In aceste prelegeri, șezători, conferențe etc.: a) se vor comunica cele mai însemnate fapte din țară și străinătate, petrecute mai în urmă, pentru a li se întipări în minte istoria vie a vremii de față; b) se vor da povește, li se vor umplea mintea cu pilde frumoase și înțelese, ori li se va ceti lucruri potrivite ca să-i îmbunătățească și lumineze; c) se vor cântă cântec populare de luptă și de muncă; d) se vor arată și instrui jocurile populare: Hora, Sârba, Chindia, Bătuta, Călușerul, Romana, Brăulețul, Mocăneasca, ca la Breaza, Ciobănașul, Ațica, Jianca, Hățăgana, Ardeleana etc.; e) diferite costume naționale, confecționarea și portul lor; f) prelegeri despre iubirea de patrie și de neam, supunerea și devotamentul către Rege, dragostea de apropielii și jertfa de sine, cinstea, dreptatea, voia bună, speranța, vitejia, încrederea în bine și spiritul de inițiativă, curățenia, omenia, ascultarea, munca, economia, mila către animale și dragostea de natură, stăruința în fapte bune. — Aceste virtuți nu se predau ca o lecție ci vor fi trezite prin exemple tari și vii din istoria noastră și a altor popoare, din literatura noastră, din viața reală. Povestirea trebuie să aibă un caracter adânc, mișcător, iar fapta care țintește să trezească o însușire morală trebuie să fie spusă familiar,

convingător și cu sentiment; *g)* cunoașterea istoriei naționale, vremile mari, ceasurile bune și rele din istoria poporului nostru; *h)* cunoașterea naturii: animale, mamifere, paseri, reptile, broaște, pești, insecte etc.; plante, arbori, tufe, plante industriale, veninoase, parazitare etc.; pământul; cerul etc; *i)* prelegeri din medicina veterinară: igiena animalelor domestice, remedii contra boalelor mai răspândite; *j)* noțiuni de geografie (comuna, județul, Țara, Continentele), de drept instanțe judecătorești (judecătoria de ocol, tribunal, curtea de apel etc.)

II. Se va organiza o trupă de diletanți, care va da reprezentanții teatrale în comunele mai populate.

III. Se va organiza un mic cvartet (cor), care va însoți trupele de diletanți.

Afară de acestea, recitatori buni vor predă bucăți de poezii alese: serioase și comice; specialiști din toate ramurile științei (literatură, istorie, științe naturale, medicina (și cea veterinară), drept etc. se vor angaja pentru conferențele și prelegerile înșirate mai înainte.

Program frumos. Dorim să-l vedem înfăptuit.

Despărțământul Zărnești perde pe fostul său director de până acum, dl inginer silvic *Ioan Ionică*, care timp de peste 10 ani a condus cu multă râvnă și pricepere acest despărțământ. Conducerea lui rămâne acum în sarcina d-lui Dr. Pompeiu Nistor, fost vicepreședinte al despărțământului Zărnești. Cu ocazia retragerii sale dl *Ionica* a dăruit despărțământului suma de 500 lei, ca un fond care să se administreze separat de despărțământ și ale cărui interese să se folosească ca premiu pentru acel membru al despărțământului (bărbat, femeie, fecior sau fată), care se va distinge în pri-

vința moralității și religiosității. Acest premiu, fie în bani, fie în obiecte, se va distribui cu ocazia adunării cercuale ordinare. Când această adunare nu se va ține, premiul se pune la dispoziția comitetului central. Acest fond se va putea mări și prin alte contribuțiuni, iar menirea lui se va putea schimba prin hotărârea comitetului central.

Despărțământul Orăștie trimite libelul Nr. 7636 dela banca «Ardeleana» despre suma de 6704.10 lei, încassată dela membrii instituției noastre, reținând din taxele membrilor activi 50% pentru trebuințele despărțământului. Totodată întreabă, dacă despărțământele beneficiază sau nu de scutire de porto postal și pe ce bază? Se răspunde că da, în baza ordinului direcțiunii centrale a postelor Nr. 3098/1919.

Despărțământul Gârbdou a ținut adunarea cercuală la 20 Februarie 1921, fiind delegat al comitetului central dl Eugen Băliu, preot în Cristolț. Director al despărțământului a fost ales dl *Cornel Buteanu*, primpretorul plasei, la stăruința căruia s'au înscris: 25 membri pe viață (între cari 14 comune politice) și 7 membri activi. Afară de noul director s'au ales și membrii comitetului cercual. D-l director ne pune în vedere înscrierea de membri pe viață și a celorlalte 20 comune din plasă și că va stăruia să se înscrie și angajeze în serviciul «Asociațiunii» un număr cât mai mare de alți membri, pentru a se putea începe o acțiune culturală din ce în ce mai impunătoare în toate comunele despărțământului.

Directorii despărțământelor Ibașfaldu, Sighișoara și Mediaș sunt rugați să reorganizeze despărțământele. Asemenea e rugat dl Dr. *Ioan Margita* să organizeze noul despărțământ

al *Geoagiului*, precum d-l Dr. *Cor. Steer* e rugat să reorganizeze desp. *Tășnad*.

Pentru reorganizarea desp. *Lăpușul unghuresc* sunt rugați să ia inițiativa dd. Dr. I. Oltean și Dr. I. Petruț.

Muzeele „Asociațiunei“. La intervenția comitetului, ministerul cultelor și artelor a aprobat cererea despărțământului *Hunedoara de a înființa un muzeu regional în castelul Huniade din loc*. Inspectoratul muzeelor care comunică această aprobare roagă organele locale ale «Asociațiunei» să facă cercetări și să-i comunice liste de obiecte cari s'ar fi duș la Buda-pesta din castel etc.

Muzeul din Vidra. D-l primpretor al plasei Abrud trimite o copie a scrisorii ministerului muncii și ocrotirilor sociale, care arată dorința de a se înființa un muzeu al muncii Moșilor în casa lui Avram Iancu din Vidra de jos. Credem că ar fi mai potrivit să se înființeze un muzeu al anilor 1848/49 culegându-se toate amintirile acestor ani însemnați, în cari sufletul mișcării naționale a fost marele erou Avram Iancu (fotografii ale tribunilor, prefectilor etc., proclamațiuni, arme, hărți, ziare vechi, tunurile de lemn, broșurile și documentele privitoare la aceste evenimente etc. Un muzeu al muncii Moșilor ar fi mai potrivit în Abrud

sau în Câmpeni, unde să se înființeze și o școală pentru prelucrarea lemnului. Sprijinul ministerului muncii ne-ar putea fi de neprețuit folos în realizarea acestor probleme.

Pentru muzeul din Târgu-Murșului, la recomandarea despărțământului nostru de acolo, comitetul central propune să fie numit dl Aurel Filimon, fost secretar la muzeul din București.

Casa voluntarilor români din Sibiria prin scrisoarea sa de data Vladivostoc 5/IX 1920 transpune actul său de constituire și foaia sa «Țara noastră», rugând «Asociațiunea» să accepte actul de constituire și să-i dea sprijinul său. Comitetul central așteaptă statutele casei voluntarilor și apoi va decide în cauză.

Biblioteci sătești s'au înființat în Dridif (județul Făgăraș) prin d-l învățător Nicolae Opriș; în *Poiana Sibiiului* prin d-l comerciant Ion Hândoreanu; în *Agârbiciu*, (județul Târnava mare); în *Palos*, gara Cața (jud. Târnava mare) prin d-l inv. Eroftieiu Bârșan; în *Copâcel* (jud. Făgăraș) prin d-l Valeriu P. Comșa, preot; în *Crizbav* prin d-l Cornel Murășan; în *Sâmbăta de jos* prin d-l Traian Șuteu inv.; la Seminarul evanghelic-luteran din loc; în *Mediaș* prin d-l învățător Botiș.

1. Conferințele „Asociațiunei“

ținute în luna Decembrie 1920 și Ianuarie—Februarie 1921
în Sibiu și jur.

1. 1 Dec. 1920 Andreiu Bârșeanu: Insemnătatea zilei (Unirea Ardealului) în Sibiu.

2. 4 Decem. 1920. Silviu Țeposu: Conștiința națională în noul nostru stat, Viștea de jos.

3. 5 Decembrie 1920. Dr. George Preda: Din psihologia politică contemporană (I.) Sibiu.

4. 12 Dec. 1920. Ion Georgescu: Rostul «Asociației» în zilele noastre... Gurarâului.

5. 12 Decem. 1920. I. U. Soricu : Cui datorim România-Mare ? (Ostaşul român), Gurarâului.
6. 12 Dec. 1920. Ion Georgescu : Cultura românească, Orlat.
7. 12 Decem. 1920. Silviu Ţeposu : Conştiinţa naţională în noul stat român, Cristian.
8. 19 Dec. 1920. Ion Georgescu : În amintirea victimilor dela senat (Ministrul D. Greceanu şi episcopul D. Radu), Sibiiu.
9. 19 Decem. 1920. Romul Simu : Despre «Asociaţiune», Porceşti.
10. 19 Decem. 1920. Romul Simu : Despre cooperative, Porceşti.
11. 19 Dec. 1920. Dr. Petru Bucşan : Cum să ne ferim de boale ? Porceşti.
12. 26 Dec. 1920. Ion Georgescu : Însemnătatea caselor naţionale, Turnişor.
13. 30 Dec. 1920. Ion Georgescu : Lucrul manual, Sibiiu (la Reuniunea meseriaşilor).
14. 14 Ian. 1921. Ion Georgescu : Însemnătatea cântărei şi artei naţionale, Noerich.
15. 20 Ian. 1921. Ion Georgescu : Munca câmpului, Săcădate.
16. 23 Ianuarie 1921. Ion Georgescu : Însemnătatea caselor naţionale, Porceşti.
17. 30 Ian. 1921. Lt. Col. Leon : Poezia lirică, Sibiiu.
18. 30 Ian. 1921. Ion Georgescu : Muncă ! Aiud.
19. 30 Ian. 1921. Ion Georgescu : Cruşaţi pădurile ! Feleiu.
20. 3 Febr. 1921. Ion Georgescu : Frământări politice maghiare. (Dela Károlyi Mihály la Horthy Miklós), Sibiiu (la Reuniunea meseriaşilor).
21. 6 Februarie 1921. Ion Georgescu : Cum poate înainta o comună ? Veştem.
22. 12 Februarie 1921. Horia Petra-Petrescu : Lectură din lucrările sale dramatice, Sibiiu.
23. 13 Februarie 1921. Căpitan Năsturaş : Din războiul nostru naţional. (Partea muzicală susţinută de sblt. A. Covrig), Sibiiu.
24. 12 Febr. 1921. Ion Georgescu : O agentură model a «Asociaţiunei», Arpaşul de jos.
25. 13 Februarie 1920. Ion Georgescu : Probleme culturale româneşti, Făgăraş.
26. 15 Februarie 1920. Ion Georgescu : Pricinile scumpetei şi înapoierei noastre culturale, Porumbacu de jos.
27. 20 Febr. 1921. I. U. Soricu : La centenarul morţii lui Petru Maior, Sibiiu.
28. 27-Februarie 1920. Ion Georgescu : În amintirea lui Petru Maior, Mohu.

2. Despărţământul Cluj

al «Asociaţiunei pentru liter. rom. şi cultura pop. rom.» a întocmit următorul

PROGRAM

al Conferinţelor populare organizate cu concursul «Societăţii Ştiinţifice a profesorilor universitari» şi al «Culturei Poporului».

În sala IV-a a universităţii: Miercurea şi Vinerea 6—7 d. a.

1. Vineri 18 Februarie : Prof. Marin Ştefănescu, Filosofia lui Mihail Eminescu.

2. Miercuri 23 Februarie : Prof. Dr. Botez, Igienea şi politica sanitară.

3. Vineri 25 Februarie : Dr. Tripon, Voinţa liberă şi Destinul.

4. Miercuri 2 Martie: G-ral N. Petala, Armata în fața nouilor curente sociale.

5. Vineri 4 Martie: Prof. Sextil Pușcariu, Cum mor cuvintele unei limbi?

6. Miercuri 9 Martie: Prof. A. Petrescu, Mecanica socială.

7. Vineri 11 Martie: Prof. Dr. Pamfil, Despre alimentație.

8. Miercuri 16 Martie: G-ral Anastasiu, Oamenii în fața istoriei.

9. Vineri 18 Martie: Prof. P. Grimm, Constituția engleză.

10. Miercuri 23 Martie: Prof. Ștefănescu-Goangă, Rolul Psihologiei în organizația socială și econ.

11. Vineri 25 Martie: Prof. G. Vâlsan, Chestiunea Dunărei.

12. Miercuri 30 Martie: Prof. Borza, Din istoria culturală a grădinilor la Români.

13. Vineri 1 Aprilie: Prof. N. Bănescu, Un atlet al credinței: Sf. Ioan Gură de aur.

14. Miercuri 6 Aprilie: Prof. Popescu-Voitești, Trecutul geologic al regiunilor carpatine.

15. Vineri 8 Aprilie: Prof. I. Paul, Spiritul critic la Români.

16. Miercuri 13 Aprilie: Prof. Dr. Mihail, Rolul ochinului în cultură.

17. Vineri 15 Aprilie: Prof. V. Meruțiu, Noua împărțire în județe a României.

18. Miercuri 20 Aprilie: Prof. Dr. Nițescu, Despre alcoolism.

19. Vineri 22 Aprilie: Prof. Vladimir Ghidionescu, Oameni de caracter.

20. Miercuri 11 Maiu: Prof. A. Lapedatu, Necropola domnească dela Curtea de Argeș.

21. Vineri 13 Maiu: Prof. G. Oprescu, Pictorul Grigorescu.

22. Miercuri 18 Maiu: Prof. V. Stanciu, Cum vorbesc pietrele.

23. Vineri 20 Maiu: Rector V. Dimitriu, Rolul femeii.

Către despărțămintele și agenturile «Asociațiunei», precum și către marele public românesc.

Anul 1921 este anul aniversărilor.

Franța, sora noastră mai mare, comemorează în Maiu a. c. o sută de ani dela moartea celui mai mare fiu al ei, Napoleon I, iar Italia va sărbători în Septembrie a. c. aniversarea de 600 de ani dela moartea celui mai mare poet al ei și al latinității, Dante Alighieri.

Anul acesta e darnic în aniversări și pentru noi Români.

În 14 Februarie a. c. s'au împlinit o sută de ani dela moartea marelui apostol al românismului, Petru Maior, a cărui istorie pentru începutul Românilor și celelalte scrieri vestite au fost de mare însemnătate în dezvoltarea noastră culturală. «Academia Română» din București, Universitatea din Cluj și «Asociațiunea» noastră a prăsnuit după cuviință amintirea lui, îndemnând și pe alții să facă la fel.

La 27 Maiu, stil vechiu, sau 9 Iunie, stil nou, a. c. în ziua de Ispas, se împlinesc o sută de ani dela moartea marelui erou național *Tudor Vladimirescu*, care prin acțiunea sa energică și moartea sa îngrozitoare a pus capăt epocii fanariote de tristă

pomenire și a făcut să răsară, un ceas mai curând, zorile libertății naționale.

«Asociațiunea» va închină un număr din revista «Transilvania» și un număr din biblioteca sa populară în amintirea Domnului Tudor. În «Transilvania» vor fi diferite contribuții la cunoașterea mai amănunțită a personalității și epocii lui Tudor, iar un Nr. din «Biblioteca populară a Asociațiunii» va povesti limpede și pe înțelesul tuturor istoria sbuciumată a vieții și faptele lui mărețe. Afară de acestea «Asociațiunea» va mai da și un festival artistic în amintirea lui.

Despărțămintele, agenturile și marele public românesc încă e rugat să aranjeze cu acest memorabil prilej serbări naționale Tudor Vladimirescu.

Se pot recita versuri de George Coșbuc («Oltenii lui Tudor»), de St. O. Iosif («Lui Tudor Vladimirescu») ș. a. Se pot cânta cântece naționale («Domnul Tudor», text de I. Niculescu, muzica de G. Brătianu) și populare («Visul lui Tudor Vladimirescu» din colecția de poezii populare ale Românilor de Vasile Alecsandri) etc. Recomandăm chiar reprezentații teatrale și aranjare de tablouri istorice cu acest prilej. Dl N. Iorga președintele «Ligei Culturale», acum scoate de sub tipar o piesă teatrală în 5 acte «Tudor Vladimirescu» pe care n'o putem recomanda îndeajuns. Se poate face ceva și cu drama istorică «Domnul Tudor» de N. Radivon și «Bimbașa Sava» de I. Peretz.

Oricât am face, nu putem face de ajuns pentru cel ce a putut zice despre sine: «Și știindu-mă norodul pre mine, dintr'alte vremi, că sunt un adevărat fiu al patriei mele, cu silnicie m'au luat a le fi și la această vreme chivernisitor pentru binele și folosul tuturor».

Spiritul lui poate fi și astăzi «chivernisitor pentru binele și folosul tuturor». Dorim să fie așa. **Biouroul «Asociațiunii».**

3. Bibliografie.

Ministerul instrucțiunii. Regulamentul facultății de drept din Cluj. Republicat din «Moniterul Oficial» Cluj 1921.

Romul Boild, Dreptul constituțional Român. Cluj 1920.

Th. D. Speranția, Anecdote populare. Ediția VI. București «Cartea Românească» 1920. Prețul 16 Lei.

Irina G. Lecca, Marcu Ulpiu Traian Stănoiu. Roman. București «Cartea Românească». Prețul 12 Lei.

P. Dulju, Isprăvile lui Păcală. Ed. VI. București «Cartea Românească». Prețul 8 Lei.

Dr. N. Căliman, Cum să ne apărăm sănătatea? București «Cartea Românească». Prețul 6 Lei.

I. C. Vissarion, Maria de altădată. Nuvele. București «Cartea Românească». Prețul 14 Lei.

George Cornea, Simfonia Morții. București «Cartea Românească». Prețul 14 Lei.

Bucura Dambravă, Ceasuri Sfinte. București «Cartea Românească». Prețul 12 Lei.

I. Al. Brătescu-Voinești, Sorana. Ediția II. București «Cartea Românească». Prețul 6 Lei.

Mihail Sadoveanu, O istorie de demult. București «Cartea Românească». Prețul 12 Lei.

I. Al. Brătescu-Voinești, In lumea dreptății. Nuvele și schițe. București «Cartea Rom.» Prețul 15 Lei.

I. I. Stoican, Infloreau trandafirii. Roman. București «Cartea Românească». Prețul 10 Lei.

Lt. Gh. Costăchescu, In umbra steagului. București «Cartea Românească». Prețul 7 Lei.

Mircea Rădulescu, Sufletul Patriei. Poezii eroice. București «Cartea Rom.» Prețul 12 Lei.

V. Voiculescu, Pârgă. Poezii. București «Cartea Român.» Prețul 12 Lei.

Dr. I. Mateiu, Intendența eparhiei Clujului. Extras din «Infrățirea». Cluj 1921.

Ion Pillat, Orădina între ziduri. București. Ed. libr. Socec 1920. Prețul 5 Lei.

Dr. Corneliu Groșorean, Reforma administrativă. Lugoj 1921.

Vasile Bucur, Ce este comunismul. Cluj «Cartea Românească». Prețul 1 Leu 50 bani.

Leca Morariu, Dela noi. Povești bucovinene. Ed. III. Cernăuți 1920. Prețul 5 Lei.

George Coșbuc, Răsboiul nostru pentru neatărnare. Ed. VI. București «Cartea Rom.» Prețul 15 Lei.

I. C. Vissarion, Ber-Căciulă. Povestiri. București «Cartea Rom.» Prețul 18 Lei.

George Coșbuc, Fire de tort. Ediția IX. București 1920 «Cartea Românească». Prețul 12 Lei.

C. Giurescu, Despre boieri. Bu-

curești «Cartea Rom.» 1920. Prețul 9 Lei.

George Coșbuc, Ziarul unui Pierdevară. Versuri. București «Cartea Rom.» Prețul 6 Lei,

I. I. Stoican, Suflete. București «Cartea Rom.» Prețul 6 Lei.

C. Ardeleanu, Pe străzile Iașului. București «Cartea Rom.» Prețul 7 Lei.

I. I. Stoican, Credinți nemuritoare. 1914—1916. București «Cartea Rom.» Prețul 5 Lei.

Mihail Lungianu, In sărbători. București «Cartea Românească». Prețul 15 Lei.

A Vlahuță, Clipe de liniște. Nuvele. București «Cartea Românească». Prețul 12 Lei.

Mihail Sadoveanu, Frunze 'n furtună. București «Cartea Rom.» Prețul 9 Lei

O. Tafrali, Urmărind idealul. Roman. București «Cartea Românească» Prețul 12 Lei.

Ilie Marin, Faust și Aviatorul. Sibiu 1921.

Ilie Marin, La răspântie Câteva întrebări adresate conștiinței. Sibiu 1921.

Asupra unora din aceste cărți vom reveni, după cum ne va îngădui spațiul cam redus de care dispunem.

Ministerul de interne. Biblioteca direcțiunii poliției și siguranței generale a statului. *G. G. Mateescu*, Istoria Românilor pentru sergenții de oraș. Cluj, Cartea Românească 1921.

Annales Scientifiques de l'université de Iassy. Tome X. 3-ème et 4-ème Fascicules. Décembre 1920. Iassy. Imprimerie H. Goldner.

Virgil Draghiceanu, 707 zile sub cultura pumnului german. București. Cartea Românească 1920.

Lucian Blaga, Pașii Profetului. Poezii. Cluj. Editura institutului de

arte grafice «Ardealul» 1921. Prețul 5 Lei.

Dr. Virgil Ciobanu, Terminologia medico-legală. Cluj 1920.

Volbūră Poiană, In noaptea Paștilor. Poezii. Sibiu 1920,

— *Lumină nouă, Proză.* Sibiu 1920.

Dr. Zah. Boilă, Catehismul Românului cinstit. Cluj 1920.

Dr. Ion Totoianu, Călauza sanitară. Cluj 1920.

Primul congres al farmaciștilor din teritoriile alipite 16, 17, 18 Ianuarie 1921. Cluj 1921.

Dr. I. Lupaș, A român nemzet története rövid előadásban iskolai és magánhasználatra. Cluj, «Cartea Românească» 1921. Prețul 14 Lei.

Vasile S. Moga, Cultura legumelor. Ediția VII. revăzută. București. Editura «Cartea Românească». Prețul 4 lei.

— *Cultura Viei și fabricarea vinului.* Ediția VII. revăzută. București. Editura «Cartea Românească». Prețul 7 lei.

— *Cultura pomilor roditori.* Ediția VII. revăzută. București. Editura «Cartea Românească». Prețul 6.50 lei.

Th. D. Speranția, Ce poate lenevia. Dramă populară într'un act. Ediția a doua. București. «Cartea Românească». Prețul 2.50 lei.

— *Mireasa.* Dramă în cinci tablouri. A treia ediție. București. «Cartea Românească». Prețul 2.50 lei.

— *Mana vacilor.* Comedie populară în trei tablouri. A treia ediție. București. «Cartea Românească». Prețul 2.50 lei.

Florian Cristescu, Două surde. Comedie populară în 2 acte. Ediția a doua. București «Cartea Românească». Prețul 2.50 lei.

Reviste.

«Viața Românească», Iași 1921 Nr. 1 și 2.

«Cultura Creștină», Blaj 1921 Nr. 1—2.

«Sion ul Românesc», Lugoj a. VIII. Nr. 6—8.

«Crai Nou», Oradea-mare a. III. Nr. 1—2.

«România Viitoare», Ploiești a. I. Nr. 1—2.

«Foaia diecezană», Caransebeș a. XXXVI. Nr. 1—10.

«Învățătorul», Cluj a. II. Nr. 1—3.

«Puiul Calcului», Săliște anul II.

Nr. 1 și 2.

»Zorile», Lugoj a. I. Nr. 1.

«Muzica», București anul III. Nr. 1 și 2.

Biserica și școala. Arad Nr. 1—10 anul 1921.

Poșta Redacției.

Ziarului «Glasul Oltului», Făgăraș 18 Februarie a. c. Greșiți, dacă cugetați că domnul director al despărțământului Făgăraș al «Asociațiunii», nu și-a făcut datoria în 13 Faur a. c. când a ținut secretarul general al nostru d-l Ion Georgescu o conferință la D-V. Domnul director al despărțământului n'a fost înștiințat în scris că vine cineva dela centru. Informația ce a primit a fost de natură particulară. D-Sa a făcut, cu toate acestea, ce a putut face, anunțând la timp pe domnul director al liceului și pe credincioși la liturghie. Precum ca să se știe.

Cel mai vechiu și mai consolidat institut
financiar românesc din Transilvania

„ALBINA”,
INSTITUT DE CREDIT ȘI DE
:: :: ECONOMII, SIBIIU. :: ::

FILIALE: Brașov, Cluj, Lugoj, Mediaș
și Târgul-Murășului.

AGENTURI: Sânmărtin. :: :: ::

Capital societar Lei 10.000,000.—
Fonduri de rezervă și pensuni
Lei 7.500,000.—, Depuneri spre
fructificare și în Cont-Curent
== Lei 179.000,000.—. ==

Acordă: Împrumuturi cambiale (scont),
împrumuturi hipotecare, Cont-Curent, finan-
:: :: țază întreprinderi etc. :: ::

Primește depuneri spre fructificare
pe libele și în Cont-Curent $4\frac{1}{2}$ —5%
după termenul de abzicere, plătiind
:: :: însuși darea de interese. :: ::

Emite acreditive, îngrijește încasări de
cecuri și asigurațiuni asupra oricărei pieți,
mijlocește tot felul de afaceri de bancă.

Orice informațiuni se dau gratuit
și prompt atât de Centrala din Sibiu, cât
și de filialele și agenturile institutului.

— Direcțiunea —

BANCA ROMÂNEASCĂ

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ SOC. ANONIMĂ PE ACȚIUNI
CAPITAL LEI 400.000,000 — ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

BUCUREȘTI, strada Smardan 5.

Orice operațiuni de Bancă în general

Cumpărări și vânzări de efecte publice, avansuri pe depozite de efecte publice și orice transacțiuni financiare, Conturi-Curente și emisiuni de scrisori de credit pentru orice țară; participațiuni industr. și comerciale.

Sucursale: Arad, Bălți, Bazargic, Brașov, Cernăuți, Chișineu, Cluj, Constanța, Galați, Ismail, Oradea-mare, Sibiu, Târgul-Mureș, Timișoara și Tulcea. :- :- :-

Banca de Secont a României București

:: Sucursala Sibiu ::

Strada Cisnădiei Nr. 36.

Sucursale: Brăila, Constanța, Focșani, Galați, Râmnic-Vâlcea, Sibiu, Tulcea, Turnu-Măgurele.

:: Capital Lei 150.000,000 — ::

Face împrum. în Cont-Curent simplu cu gajuri și cambial.

Primește depuneri spre fructificare bonificând dobânda de 5%, conform condițiilor în vigoare.

Cumpără și vinde efectiv tot felul de monede străine: mărci, dolari, lire italiene, franci etc.

Tratează și vinde orice fel de mărfuri, textile, coloniale, cereale, vinuri etc.

:: Emite acreditive și cecuri în întreaga Românie, cum și în străinătate. ::

Prin o organizație specială poate da oricând și oricui informațiunile dorite în chestiunile economice și financiare cerute.